

PLANINSKI VESTNIK

GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE

1951

LETNIK VII. – LI.

1

Revije, katere zamenjajemo za Planinski Vestnik

V. Nemčija:

a) Der Bergsteiger, Monatschrift
des Alpenvereins

VI. Argentina:

a) Anuario del Club Indino Bariloche

VSEBINA: Dr. France Avčin: SNEG IN PLAZOVI / Janko Blažej: KRIZA MLADE ALPINISTIČNE GENERACIJE / Pavel Kunaver: PREDJAMSKI GRAD IN NJEGOVE JAME / Branko Zemljič: GORNJESAVINJSKI SPLAVARJI / Tine Orel: V AVSTRIJSKIH GORAH / Milan Ciglar: PO GOZDOVIH SNEŽNIKA / Olševski-Matarožnik: ROBANOV KOT / DRUŠTVENE VESTI / V SPOMIN / RAZGLED PO SVETU

Planinski Vestnik je glasilo Planinske zveze Slovenije / Izdaja ga imenovana zveza, urejuje pa uredniški odbor / Revija izhaja 12krat na leto, po potrebi v snopičih po dve številki skupaj / Članki se pošiljajo na naslov: Tine Orel, Celje, I. gimnazija / Uprava: Fizkulturna založba Slovenije, Ljubljana, Likovzarjeva ulica, pošt. predal 58, tel. 33-85 / Tu se urejujejo: reklamacije (ki se upoštevajo dva meseca po izidu številke), naročnina, honorarji, oglasi, računi, razvid naslovov / Tiska Celjska tiskarna v Celju / Letna naročnina znaša 150 din in se lahko plača tudi v dveh obrokih po 80 din / Tek. rač. revije pri Narodni banki 602-90331-0 / Spremembo naslova naj naročniki javijo na Upravo Planinskega Vestnika / Pri spremembi naslova javljajte prejšnji in novi naslov, po možnosti s tiskanimi črkami, da ne bo pomot.

OBISČITE

GOSTINSKA

PODJETJA

GLAVNEGA

MESTA

LJUBLJANE

Restavracije:

Rlo, Šelenburgova ulica z barom
Slavija, Gosposvetska cesta
Daj šam, Cankarjeva ulica
Činkole, Poljanska cesta

Kavarne:

Emona, Cankarjeva ulica
Evropa, Gosposvetska cesta
Nebotičnik, Gajeva 1 z barom
Tabor, Škofja ulica

Slaščičarna:

Volga, Cankarjeva ulica

Gostilne:

Figovec, Tyrseva cesta
Savica, Celovska cesta
Sokol, Pred škofijo
Belokranjc, Florjanska ulica
Rožnik, Pot na Rožnik
Podrožnik, Pot na Rožnik
Ruski car, Mala vas 16, Jezica

Hotel:

Soča, Sv. Petra cesta

Prenočišča:

Pri starem Tišlerju (za prehodne goste)
Pri Belokranjcu, Florjanska ulica

Restavracije:

za usl. na potovanju: Tavčarjeva ulica 4
Stari Tišler, Kolodvorska ulica

Planinski Vestnik je doslej prinesel že tri članke, ki se ukvarjajo s snegom in plazovi. So to dr. H. Tume »Plazovi in opasti« leta 1936, dalje S. Peršiča »Plazovi« leta 1940 in končno nedavno (1950, št. 10—11) C. Malovrha izčrpno delo »Sneg in led v gorah«. Tako bi se kdo upravičeno utegnil vprašati, čemu še ta četrti članek o istem predmetu. Vendar, razlogov zanj je dovolj. Predvsem ponavljanje in vtepanje v glavo nikdar ne škoduje, zlasti če volja v letošnji zimi preprečiti, kar je od naše mladine izterjala krvnega davka pretelkla. Nesreč in tegob je itak za vsakim oglom mnogo in preveč. In še jih bo, kot kaže. Počemu naj bi potem še božanska narava s svojimi zimskimi prestmi prispevala k potokom gorja v dolini solz? Mladini se poti v gore preprečiti ne da in ne sme. Vse kar ji moremo dati za popotnico so dobri napotki. Svoj problem mora poznati ne le z moralne, etične in estetske plati, tudi materialna, suha tehnična stran ji mora biti jasna. Zato je moj namen posvetiti mladini še globlje v mehaniko snega in plazov, povedati ji vse najvažnejše, kar sem zvedel in se naučil na lavinskem tečaju Mednarodne unije alpinskih asociacij (Union Internationale des Associations d'Alpinisme) v času od 7. do 13. XII. 1947 na Weißfluhjochu (2660 m) nad Davosom, v Švicarskem institutu za proučevanje snega in plazov (Das Eidgenössische Institut für Schnee- und Lawinenforschung), da se tako oddolžim domovini, ki me je tja poslala. Priporočam pa vsakomur, naj ponovno in pazljivo prečita predvsem omenjeno Malovrhovo delo, ki ga naj pričujoče moje le dopolnjuje.

Nekaj o sneženju. Raz'skavo snega lahko podelimo na dve ostro ločeni področji: nastanek sneženja in ponašanje snežne odeje. Vzroki nastanka snežnih padavin so že dolgo poznani, vsaj v kvalitetnem pogledu. Srečanje toplih, vlažnih zračnih gnot z mrzlimi in dvig toplejšega zraka nad mrzlejšo maso povzroči zaradi s tem povezanega raztezanja zraka ohladitev dvignjenih mas. Ker mrzli zrak ne more vsebovati toliko vlage kot topli in ker so tople zračne mase po navadi polne vlage, se mora ta vlaga pri ohladitvi izločiti v obliki vodnih kapljic, kondenzirati se mora v očesu vidni oblak ali megla. Vendar, da to uspe, je treba tako imenovanih kondenzacijskih jeder, kamor kapljice lahko sedejo. Te predstavljajo solni kristalčki iz morskih voda, prah, predvsem pa zelo hidroskopske sestavine dima iz raznih peči, kurišč, požarov itd. Tako nastale kapljice pa so še tako majhne, da lahko lebde v zraku kot megla ali oblaki.

Da pa pride do snežnih padavin, je po odkritju norveškega meteorologa Bergerona (1923) treba še nečesa. Vodne kapljice lahko podhladimo do minus 15 stopinj Celzija, pa še ne zmrznejo. Le če so v zraku pričujoči še fini ledni kristalčki, kapljice ob njih nekako prehlape in kristalčke z nasedanjem povečajo: dobili smo snežinke. Pri padanju se

jih več lahko sprime v snežne kosme. Če je temperatura pri zemlji dovolj nizka, jo lahko dosežejo, ne da bi se spotoma stopili v dežne kaplje.

Snežinke so običajno heksagonalne, to je šesternate kristalne strukture. Redkeje padajo mehke, mlečnosive kroglice babjega pšena ali trda ledena zrna toče. Če snežinke padajo skozi topel zrak, se kristalčki lahko delno stopo ali odhlape in zvezdice so lahko kaj okrnele. Poskušali so zasledovati te pojave iz avionov, rezultati pa so nesigurni, saj avion lahko sam povzroča v svoji okolici izpremembe.

Nekaj iz vremenoslovja. Gorsko vremenoslovje je »prostorsko«, v nasprotju z »ravnim«¹ ravninskim, saj gorovje samo često tvori lokalno vreme z velikanskimi razlikami na razmeroma majhnih razdaljah in višinskih razlikah, na primer ob fenastem vremenu (Föhn). Vsak resen alpinist, zlasti zimski, in vsak visokogorski smučar bi moral nujno poznati poleg lokalnih vremenskih znakov (Krim ima kapo; »ta uscana meglica«² zjutraj na travniku za Aljaževim domom itd.) še glavne značilnice katastrofalnih vremenskih sprememb v gorah, ki pozimi nadenj pošiljajo najhujšega sovražnika, to je snežni vihar, meglo in mraz ob hudem vetru.

Nenadni vremenski preobrati, ki jih prinašajo s seboj vdori mrzlega zraka, imajo lahko porazne posledice zlasti za neprevidneže, ki se drznejšo malodane brez srajce n. pr. s Komne na Krn. Veter v kratkem času naraste v vihar, temperatura globoko pade, megla zagrne prej bleščečo snežno pokrajino, sneg nese v valovih iz zraka in s tal. Toplota se telesu jemlje v večji meri, kakor pa jo je mogoče nadomestiti. Pridruži se utrujenost, z njo nepazljivost, brezčutnost, izčrpanost. Še nesreča enega udeleženca na turi, majhen zvin ali celo zlomljena noga in vsa skupina je v resni nevarnosti. Če se k temu priključijo še plazovi, ker nesreča nikdar ne pride sama, postane položaj lahko brezupen.

Tople fronte spreminjajo na srečo vreme vse počasneje. Če smo količkaj odprti oči in imamo kaj soli v glavi, lahko nevarnosti še uideemo.

Kaj lahko napravi planinec, da se nevarnostim vremena v gorah izogne? Predvsem naj posluša, kjer le more, vremenska poročila, po možnosti več bližnjih radijskih postaj, da si tako ustvari svojo povprečno sodbo o bodočem vremenu. Dalje naj študira zadevno poljudno literaturo. Meteorologija je težka in nevhvaležna znanost, a vendar si tudi laik lahko pridobi nekaj osnovnega znanja, če se navadi na turah intenzivno opazovati dogajanja, zlasti ponašanje pritiska, temperature, vlage in prav posebej oblačja ter megla. Razvoj oblakov je vidno znamenje velikih fizikalnih dogajanj v atmosferi. Oblak ni nekaj stacionarnega, temveč je vedno tekoč proces. Če boš svoja zunanja opazovanja sproti vzporejal z učenostjo v literaturi in z vremenskimi napovedmi, potem ti bo vsakodnevno vreme kmalu postalo napeto in velezanimivo dogajanje. Tudi ti bodo zadetki in pomote vremenskih poročil laže razumljivi in opravičljivi.

Naj navedemo nekaj najobičajnejših znakov vremena v gorah, zlasti iz poglavja »oblaki«, saj za opazovanje oblakov ne rabimo nikakih danes še nedostopnih nam instrumentov. Za elegantne smučarske trope z Bukovnika pa vse navedeno ni važno, saj se slabo vreme v »Vitrancu« ali »Iliriji« brž in uspešno preboli.

Vremenska znamenja v oblakih. Naše današnje vreme je vedno posledica včerajšnjega, a ne le našega lokalnega, temveč tudi sosedovega. Oblaki prepotujejo velike razdalje in nam o vremenu pri sosedu lahko mnogo povedo.

Drobni pernatí cirrusi so najvišji od vseh oblakov, do 10.000 m visoko segajo. Če tedaj vidimo, da se gibljejo hitro, mora biti njihova hitrost na meji stratosfere silna. Če povrhú prihajajo z zapada, lahko s sigurnostjo računamo na vremenski preobrat, saj cirrusi (Joža Čop jih je zelo točno prekrstil v »curiuse«!) hite na stotine kilometrov pred območjem nizkega pritiska. Če pa prihajajo celo z jugozapada, nas bo zajelo prav jedro vrtinca. Mirni cirrusi in rahle ovčice na vzhodni strani neba so pa znamenje še nadaljnjega dobrega vremena.

Tudi valovite ovčice, zlasti če potujejo z znatno hitrostjo iz omejenih strani neba, ne pomenijo ničesar dobrega. Od njih višine je odvisen nastop slabega vremena: 3 do 24 ur po navadi.

Majhni, posamični kopasti oblaki z enako visoko bazo, ki pod večer izginjajo, so zanesljivo znamenje stanovitnega vremena. Velikanski, večinoma poletni kopasti kumuli, ki se jim vrh širi v nakovala, prinašajo s seboj lokalne nevihte.

Ob pobočjih dvigajoče se megle so slabo znamenje.

Križajoči se zračni tokovi, spoznavni po oblakih v dveh plasteh, bodo prinesli zmago gornjemu vetru in vremenu, ki nam ga običajno prinaša.

Počasna, včasih dneve trajajoča belkasta zamrenitev neba kaže na preobrat vremena. Ostra vidljivost v velike daljave z intenzivno temnimi barvami gora in gozdov kaže na skorajšnje izdatne padavine.

Posamični, kot od izstrelkov povzročeni oblački, ki hitro izginejo, povedo, da je v dvigajočem se zraku le malo vlage, in njih pomen je dober.

Sunkoviti pritalni vetrovi z vrtinci in istočasnimi zmešanimi oblakami oblakov prinašajo motnjo vremena.

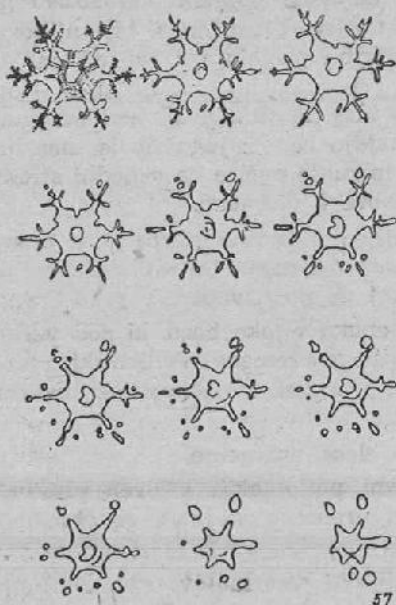
Nenadni preobrati vremena so redko dolgotrajni, počasi se pripravljajoči pa trajajo dolgo.

Slabi znanilci so mavričasti krogi okrog sonca in mesca: vlaga se v zraku že izloča, do padavin ni več daleč.

Za večino vremenskih znamenj, ki jih pozna ljudstvo, tiči rastoča vlaga v zraku; bolečine v zarastlinah in kurjih očesih; trganje; popuščanje »trajne« v frizurah in v ovčji dlaki, nizko letanje lastovk za žuželkami, bežečimi k tlom, ženske so prepirljive itd.

Vsi vremenski preobrati so seveda v spremstvu več ali manj značilnega izpreminjanja zračnega pritiska in zračne temperature. O tem pa na tem mestu ne moremo razpravljati, saj je naš glavni namen sneg in plazovi, vreme pa le, v kolikor je s temi fenomenmi v zvezi.

Pretvorba snežne odeje. Laže kot v zraku je zasledovanje usode snežnih kristalov na zemeljskih tleh. Po nekaj dnevih ali celo urah ni lepih zvezdastih kristalčkov nikjer več, le na videz brezoblično maso ali več ali manj okrogla zrnca še najdemo; spremenjene meteorološke

Slika 1

in mehanske prilike so napravile svoje. Ostri robovi so izginili, iz kristalovih krakov postajajo samostojna zrnca, vsa površina skuša pri dani prostornini postati čim manjša, torej kroglasta. Čim višja je temperatura, tem hitreje poteka preobrazba (sl. 1). Kroglice rabijo manj skupne prostornine kot rahle zvezdice: sneg se seseda, svojska masa (specifična teža) mu pa pri tem seveda raste, od nekako 10 kg/m^3 za puhast sneg (Wildschnee) do 700 kg/m^3 za moker star sneg.

Seveda bo snežna odeja ene zime sestavljena iz kaj različnih plasti. Enkrat pada težak, moker sneg, drugič nosi veter suh sneg in ga nabija na ugodne površine. Na to pada na primer pršič zopet v brezvetrju: snežna odeja je vse prej kot homogena. Pa tudi stalna ni, ker sneg

živi, se nenehno izpreminja. Pri tem nastajajo v njem notranje napetosti in če prekoračijo njegovo mehansko trdnost, je ob ostalih izpolnjenih pogojih nesreča lahko tu; utrga se plaz, nedolžen s strehe ali smrtonosen s pobočja gore.

Vrste snega. Da bomo laže razumeli dogajanja v snegu, si moramo nekoliko ogledati njegove vrste. Delili jih bomo v glavnem v tri skupine: nov sneg, star sneg in posebne tvorbe.

a) **Nov sneg:** imenujemo ga tudi novina in prični sneg, in sicer tako dolgo, dokler je še v obliki kristalastih zvezdic ali ploščic. Vmesni prostor izpolnjuje z vodnimi parami nasičen zrak. Če je temperatura pri padanju zelo nizka in ozračje prav mirno, pada sila rahli **puhasti sneg** (Wildschnee, 10 do 50 kg/m^3), pri nekaj stopinjah pod ničlo pa pada, lahko tudi z vetrom, nekoliko gostejši **pršič** (50 do 100 kg/m^3).

Ob hudem vetru nastane na ugodnih mestih od vetra stisnjeni in zbiti sneg vseh stopenj od rahlo napihanega snega preko žilavega za-

meta do deskaste, oklepu podobne, za plaz sila nevarne snežne **opoke**, ki lahko pokrije cela gorska pobočja. Veter, arhitekt snega in gradbenik plazov, površino snežne opoke izstruži, izgloje, da dobi **kložasto** obliko, polno za oko lepih, a za smučko nevarnih zametov in zastrugov; le-ti proti vetru padajo blago, od njega pa ostro.

Pri temperaturah okrog ničle pada mokri, lepljivi novi sneg, **južni sneg** imenovan, ker ga pri nas prinašajo volhki in vlažni južni vetrovi. Pada često v velikih kosmih, včasih pomešan z dežjem in tehta 200 do 700 kg/m³. Tudi iz lepega pršiča in iz zbitega snega nam vdor toplega zraka brž naredi nemarno lepljivi ojuženi sneg.

Vsi novi snegovi se drže le na površju in nosijo to ime, dokler imajo več ali manj polsteno (filcasto) strukturo, neodvisno od tega, kdaj so zapadli.

b) **Star sneg**: Pri nizkih temperaturah pod minus 10 stopinj Celzija se novi sneg dolgo drži, blizu ničle pa proces pretvorbe v stari sneg teče kaj hitro: vrši se že omenjeno sesedanje in pretvorba kristalov do njihove končne oblike ledenih zrnec ali čašastih kristalov. Do premera nekako 2 mm govorimo o **drobnozrnatem**, nad to mejo pa o **debelozrnatem** starem snegu.

Trdnosti starega snega so lahko kaj različne. Plasti so lahko brez vsake notranje povezave, brez sprijemljivosti, brez koherence. Lahko so pa tudi trdo premrznjene in trdno sprijete. Preizkus s prstom nam pove, če gre za **mehak** ali **trd star sneg**.

c) **Posobne vrste snega**. Omenimo na kratko naslednje posebne vrste snega in tvorb zračne vlage:

Površinski srež je posledica kondenziranja zračne vlage ali prehlapelih par iz globljih plasti na površini snega. Nastaja v obliki lepih listastih kristalov. Zaporedje mrzlih jasnih noči ga pričara za ped debelo v veliko veselje smučarjev, saj ta njihov »naftalin« za smuči ne predstavlja nikakega upora. Tudi v raznih votlinah snega ga najdemo, z imenom **globinski srež**.

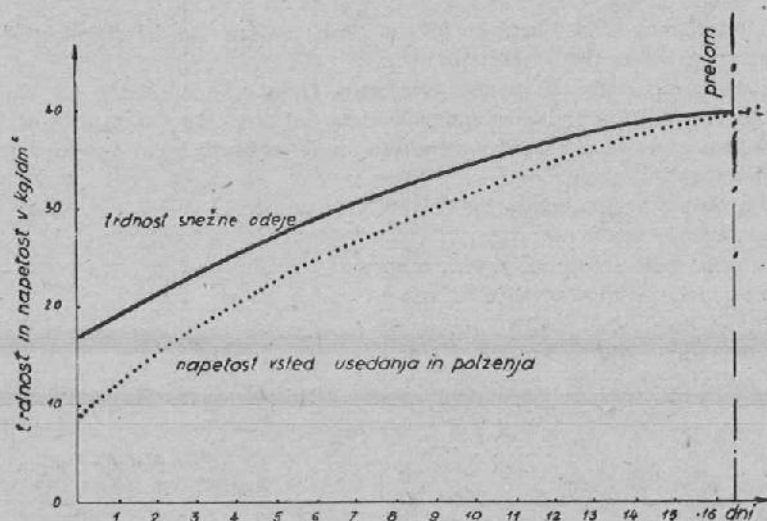
Sren nastane, če sonce ali topla perioda nasitita z vodo plasti ob površini. Sledeča zmrzal napravi več ali manj trdo in trdno skorjo srena. Pretenka **osrenica** se pod stopinjo neprijetno predira.

Plavni sneg (Schwimmschnee). Če kaka snežna plast, največkrat z novim snegom zakrita osrenica, razpade v ledene kroglice, stebričke, ploščice, ki med njimi ni nikake kohezije, nikakega sprijetja, dobimo za nastanek nekaterih plazov kot židka, drsno ploskev zanje odločilno važni plavni sneg. Kaj rad nastaja v bližini tal, zlasti med kamenjem in grmičevjem, le da tam ni tolikanj nevaren. Taka mazava plast židkega snega se lahko drži pod snegom cele zime, tako da nekatera pobočja zaradi nje niso nikdar varna, plazovi se na taki plasti lahko vsak hip »odpeljejo« kot po kroglicah.

Led. Deževnica in snežnica se vpijata zlasti v drobnozrnatih plasteh in stvorita modrikaste ledene lamele v globini snega, pa tudi na površju.

Tudi taka lamela kaj rada razpade v nevarno plast plavnega snega. Na ohlajenih skalah stvari tekoča voda tenke, a zimskim alpinistom nevarne in nevšečne plasti **požleda**. Če je plast nabitega snega ali takega požleda močno debela, govorimo o **snežnem** oziroma **ledenem ščitu**. Če ga pri plezanju načneš pri njegovih opornih mestih, ti lahko cel zdrsne na glavo in te pomeče s seboj.

Srevec. Spomladi je sneg globoko premočen. Okrog zrnca se nabira voda, ki v nočeh zmrzuje; zrnca rastejo, nastaja srevec, smučarjev ideal. Če sega premakanje tako globoko, da močni mraz, ki ne vdira prida glo-

Slika 2

boko, mokrih plasti ne premrzne vseskozi, sloni trdnejša zgornja plast na mehki spodnji in opravlka imamo z neprijetno vgrezajočim se »gnilim snegom« (gnilec).

Ledeniški sneg ali led (Firn Schnee, Gletscherfirn) je posledica čestega, celoletnega zaporednega topljenja in zmrzavanja. Preprečen je s številnimi ledenimi lamelami in moker je do 10 metrov globoko. Plasti umazanije, prahu in druge slične »letnice« mu štejejo starost.

Ivje (Rauhreif, frost) ni sneg v pravem pomenu besede. Je le zmrznjena vodna para, ki je kondenzirala na močno ohlajenih predmetih, na kamenju, tleh, žicah itd. v mrzlih mirnih nočeh.

Inje (Anraum, hoar) nastaja, če močan veter nosi podhlajene vodne kapljice in jih lepí na razne izpostavljene predmete, skale, drogove, zgradbe v velikih višinah itd. Inje raste vedno v smeri proti vetru (orientacijsko sredstvo v megli).

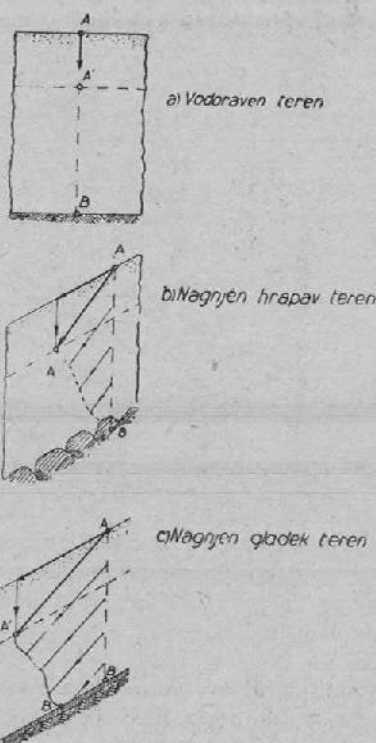
Trdnost snega in napetost v njem

Tehnično je sneg stisljiva, plastična židka (viskozna) masa. V plastičnem materialu znamo napetosti in izobličenja (deformacije) povezati v zakonitosti, notranje obtežbe snega izračunati iz njihovega polžastega polzenja na pobočju (s strešnih robov viseči sneg), ki mu je vzrok lastna teža. Račun pa je sila kompliciran in se ga — na veselje bralcev — ne bomo tukaj lotevali. Važno je le vedeti, da odvisno od lastne teže, plastičnosti in pogojev njegove podlage, v snegu nastajajo — kot v vsakem tehničnem materialu — natezne, tlačne in strižne napetosti. Dokler se te napetosti držijo pod mejo trdnosti, ki jo zopet diktira material sam, toliko časa je sneg stabilen. Če pa te napetosti mejo trdnosti snežne odeje dosežejo in presežejo, pride do preloma.

Tlačne sile v snežni odeji nam niso nevarne: s stisnjenjem raste trdnost snega. Na dobro zbiti in vsak dan od stoterih smučk tlačeni tekmovalni ali ljudski proggi se nam plazijo ni treba bati, razen če prigrmi kod s strani. Nevarne pa so natezne in strižne sile oziroma napetosti v snegu. Na sliki 2 vidimo, kako s časom natezna (ali strižna) napetost v snegu preseka krivuljo trdnosti snega, ki se sama s časom sicer dviga, a ne tako hitro kot raste zaradi sesedanja in polzenja po pobočju nevarne natezne in strižne napetosti. V presečišču je notranja trdnost ali sprijetje (adhezija) s podlago premagano in sneg v večjih ali manjših paketih, pa tudi kot brezoblična masa nalik drveči reki zgrmi po pobočju.

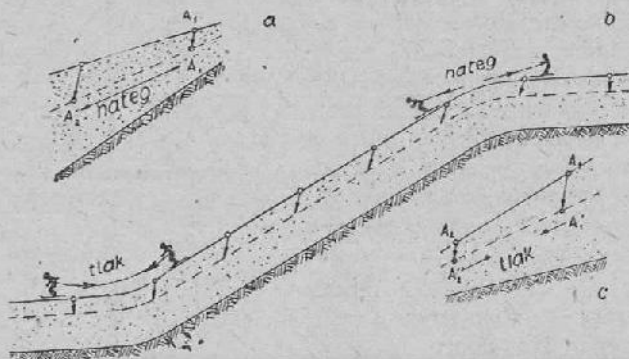
Čim bolj sta krivulji odmaknjeni, tem varnejši je sneg. Čim bližje in čim bolj vzporedno potekata, tem večja je nevarnost nastanka plaz: mala dodatna obremenitev zadostuje, padli kamen, odlet ptice, strel, puh sosednjega plaz, največkrat pa prerež plasti s smučko in bela smrt je tu!

Praktik se kvantitativno s tovrstnimi diagrami ne bo ukvarjal, saj jih tudi ni lahko dobiti. To je posel laboratorijev, kot jih imajo na Weißfluhjochu nalašč v ta namen. Nas zanimajo samo vplivi, ki krivulji nevarno zblizujejo in ustvarjajo kritično stanje.

Slika 3

Predvsem so na različnih krajih snežne odeje tudi napetosti v njej različne. Snežna masa ne miruje, temveč se vsak njen sestavni delec giblje na dvojni način: prvič navpično zaradi sesedanja snega, drugič pa polzi vzdolž pobočja v smeri njegove največje naklonine. Če je to pobočje, ki pa je seveda lahko tudi druga, spodnja plast snega, gladko, potem bodo delci drseli tudi po tej svoji podlagi. Če pa je dovolj hrapavo, pa gibanja v snegu tik ob njegovi trdni podlagi ne bo, hitrost delcev je enaka nič. Rezultate tovrstnega gibanja nam pokažejo slike 3 a, b in c za vodoravno, nagnjeno hrapavo in nagnjeno gladko podlago. Ves proces teče vzporedno s temperaturo ozračja in snega: hitreje, če je visoka, počasneja v mrazu.

Slika 4

Posledica opisanega gibanja delcev, ki je odvisna od vsakokratnega opazovanja mesta v snežni odeji in znaša do 30 milimetrov na dan, je nastanek raznih že omenjenih napetosti v snegu: Tlačnih pri prehodu iz strmine v manjšo naklonino, ravnino ali celo v nasprotno pobočje (sl. 4c) in pa če se debelina snega proti dolini manjša; nateznih pri prehodu iz manjše naklonine v večjo in pri večanju debeline snega proti dolini (sl. 4a, kjer je razdalja $A_1'-A_2'$ večja od A_1-A_2); strižnih, kjer je navzdolna hitrost gibanja snega za isto horizontalno smer (v isti relativni višini) od mesta do mesta različna; tako n. pr. ob stenah, ki omejujejo dolino, grapo, ozebnik itd.

Tlačne napetosti, kot že povedano, niso nevarne. Pač pa velja to za strižne, zlasti pa za natezne napetosti. Od agregatnega stanja mase, ki niha med skrajno rahlim in trdo zbitim, ali v zmrzali zlepljenim snegom, je odvisno, če napetosti trdnostno mejo presežejo ali ne, če zgrmi plaz. Meteorološke razmere in njih izpremembe imajo pri tem bistveno vlogo.

Snežni profil

Razmere v preiskovani plasti nam pojasni snežni profil: izkopljemo jamo do tal in tako kaj hitro, že z dlanjo ali s prstom ugotovimo plasti, ki jim je notranja trdnost zmanjšana. Znanstveno pa se plastenje in

trdnost plasti ugotavlja s pomočjo »prebojnega diagrama« (Rammdia-gramm). Plasti velike trdote, toraj take, ki jih težko prebijemo in predremo so obenem tudi zelo trdne, zdrže sorazmerno velike natezne in strižne obremenitve. Prebojno trdnost določimo praktično s pomočjo »udarne sonde« (sl. 5): utež G spuščamo na sondo, vsakokrat preko višine h ustrezno in hkrati opazujemo ugrezanje. Upor napram prediranju F sledi iz energijske enačbe:

$$F = \frac{n G h}{d} + (G + G_s)$$

Pri tem pomeni:

F = upor napram prediranju plasti v kg (mišljen je stari kilogramsilal)

G = teža uteži v kg

n = število padcev uteži med dvema odčitkoma

h = višina padanja uteži v poljubni enoti

d = vgrezanje sonde za n udarcev, v poljubni enoti

G_s = teža sonde v kilogramih.

Grafična ponazoritev dobljenih rezultatov F daje nazorno sliko o trdnostnih razmerah v preiskovani snežni odeji (slika 6). Plasti plavnega snega slabe kohezije, ki nas predvsem zanimajo, se izdajajo s svojimi sorazmerno slabotnimi upori napram prediranju. Zaradi lažje preglednosti uporabljajo Švicarji označevanje posamičnih vrst snega, kot ga podaja tabela (slika 7). Zrnjavost se določa z različno gostimi siti. Tovrstno označevanje bi veljalo vpeljati v vedno netočna in nezanesljiva snežna poročila z naših planinskih postojank (n. pr. »na Komni 2 metra pršiča«, tretji dan po nastopu južnega vremena! itd.).

Vpliv debeline snežne odeje

na napetostne in trdnostne razmere nam pojasni slika 8. Vidimo, kako dodatno breme novozapadlega snega lahko pripelje do preloma in katastrofe.

Vpliv temperature

in njenih nihanj na trdnost snega je izredno velik: z rastočo temperaturo, zlasti pri nenadnem segretju, trdnost rapidno pada (sl. 9). Dalj časa trajajoče visoke zunanje temperature vso snežno plast pregrejejo. Zato so zlasti nevarne periode ob vdorih toplega fena, posebej če sneg doživi obenem še močno infiltracijo deževnice. Tako nastanejo vlažni plazovi rahlega in tudi kložastega snega (pravilneje bi bilo reči »opočnega snega«, vendar je izraz kložasti sneg že nekam udomačen. Klože pa pomenijo pravzaprav že omenjene površinske tvorbe vetra. Tuma rabi izraz »klože« za grudaste nasutine plazov).

Dnevna nihanja temperature prodro le 20—30 cm globoko, kajti sneg je zaradi svoje polstene strukture s tisočeri, z zrakom napolnjenimi

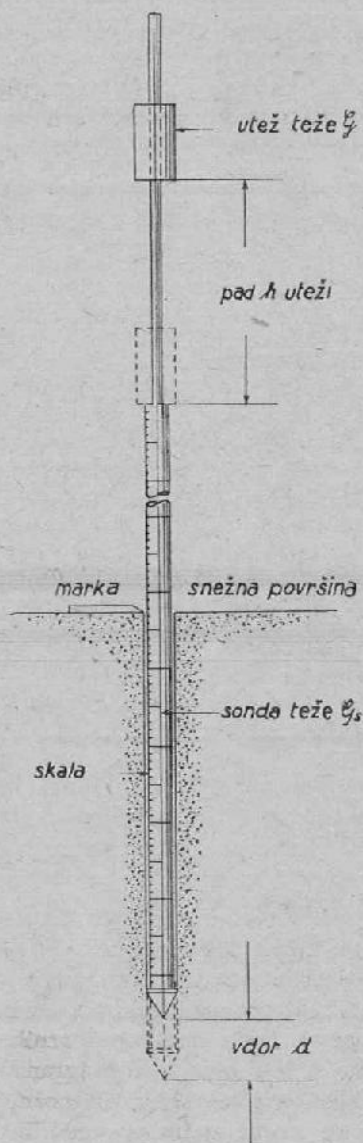
votlinicami idealen toplotni izolator (važno za gradnjo bivakov v snegu! Čim bolj v globino, kjer je sneg »topel«!). Pri tleh pa znaša temperatura

redno blizu ničle. Na ledenikih se doseže 0°C šele v globini okrog 15 m. V petih metrih globine vlada temperatura, ki dobro ustreza povprečni letni, medtem ko povprečno mesečno najdemo v globini 1 m pod ledom.

Gradient temperature, to je nje-no zvišanje v smeri od površine k tlom (včasih tudi narobe, če ima zrak nad 0°C) je zelo važen faktor pri tvorbi nevarnega, grobozrnatega, brezkohezijskega »plavnega snega«. Hiter porast temperature z nizke zunanje na 0°C pri tleh, ki se pojavlja zlasti ob hudem mrazu in še tankih snežnih odejeh zgodnje zime, povzroča intenzivno hlapenje (sublimacijo) snežnih delcev. Hlapi na svoji kratki poti proti površini brž zopet nasedejo na mrzlejše delce in jih obdajo z ledeno lupinico, ki razrahlja kohezijske vezi med zrnici. Zato je nevarnost plazov, ki jih take drsne plasti šele omogočijo, velika zlasti v zgodnji zimi z malo snega, ko se ohlajevanje tal vrši skozi tanke plasti snega. Vse opisano dogajanje je na severnih pobočjih zlasti intenzivno in nevarno. Slika 10 nam kaže, kako novozapadli sneg lahko zniža gradient temperature in sneg ob sicer stanovitni zunanji temperaturi v globino vedno nekoliko segreje. Obenem vidimo, da dnevna nihanja temperature v globini kaj malo prodirajo.

Če v rednih intervalih snemamo prodorne diagrame, jih opremimo povrhu z označbo za vrste snega, dobljeno iz snežnega profila in s

temperaturno črto glede na globino snega, srednjo višino snega in jačino vetra, pa vse to nanesemo v časovnem zaporedju v diagram, dobimo tako imenovani časovni profil, ki odlično karakterizira razvoj snežne

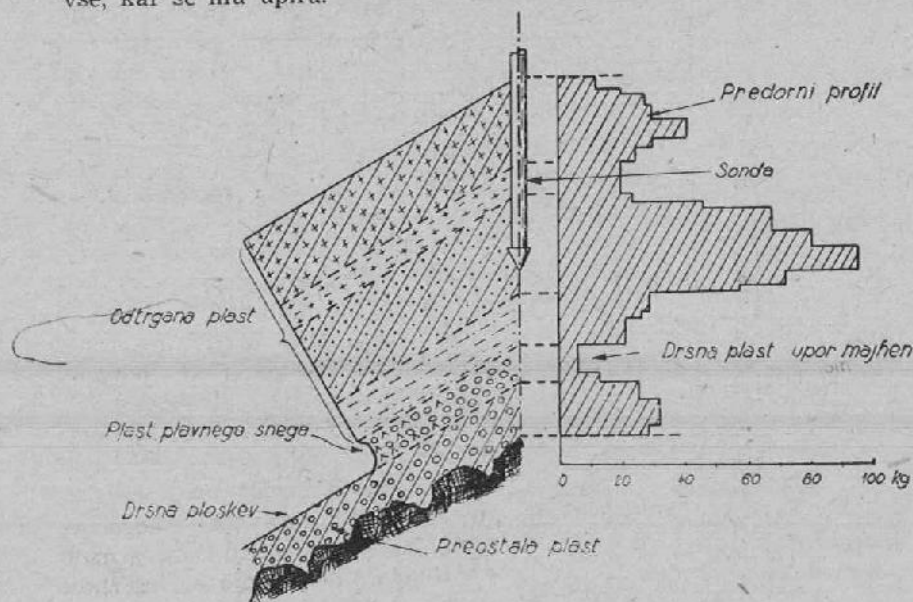

Slika 5

odeje na preiskovanem mestu. Iz njega lahko z lahkoto razberemo potek nastajanja nevarnih mazavih ploskev židkega plavnega snega.

Vpliv sevanja (žarenja)

zajame le gorenje plasti snega in zato za važnostjo zaostaja za vplivom temperature. Vendar lahko intenzivno, zlasti spomladansko sončno obsevanje tolikanj poveča plastičnost gorenjih plasti snega, da tako pride do velikih pomladanskih plazov rahlega snega, katerih židki tok podre vse, kar se mu upira.

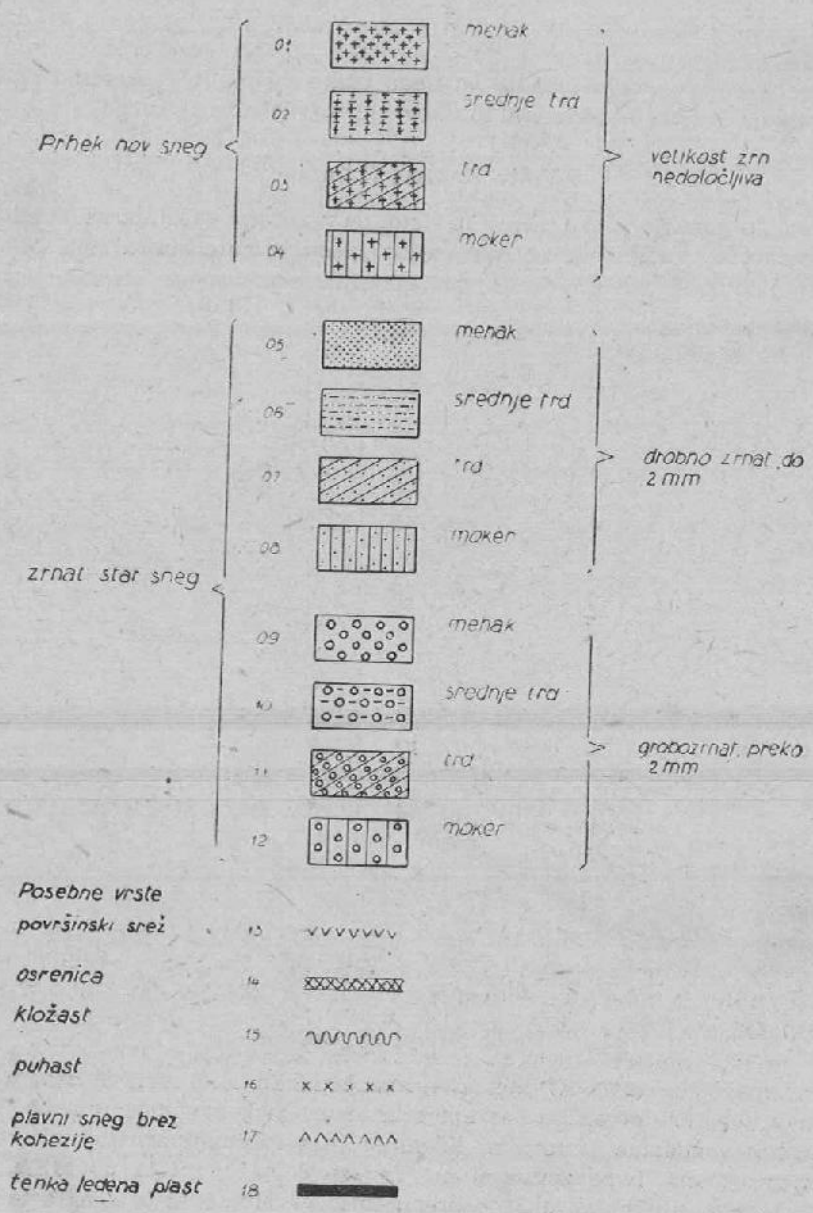

Slika 6

Vpliv terena in podlage

Lepa izenačenost zimske pokrajine je lahko zelo varljiva. Na pravo obliko in površino podlage iz nje sklepati ne moremo in ne smemo. Ker pa sneg obenem z nevarnimi lokalnimi nakloninami zabriše tudi možnost presojanja napetostnih razmer v snegu, lahko mesta nevarnih napetosti, strižnih in nateznih, samo ocenimo. Vsi računi in diagrami postanejo za rabo na terenu ničevni. Presojajmo teren le glede na možne posledice morebitnega plazu in ogibljimo se grap, ozebnikov, drč, vrtač, dolgih enakomernih vesin, kjer beli smrti nimaš kam ubežati.

Varno pa je na grebenih, za skalami, na hrbitiščih, v gostem gozdu itd., povsod kjer imaš možnost umakniti se plazu. Seveda se moraš na tako morebitnost prej vestno duševno pripraviti, svojo reakcijo v vsakem primeru v podrobnosti preračunati vnaprej in se potem, če ne-

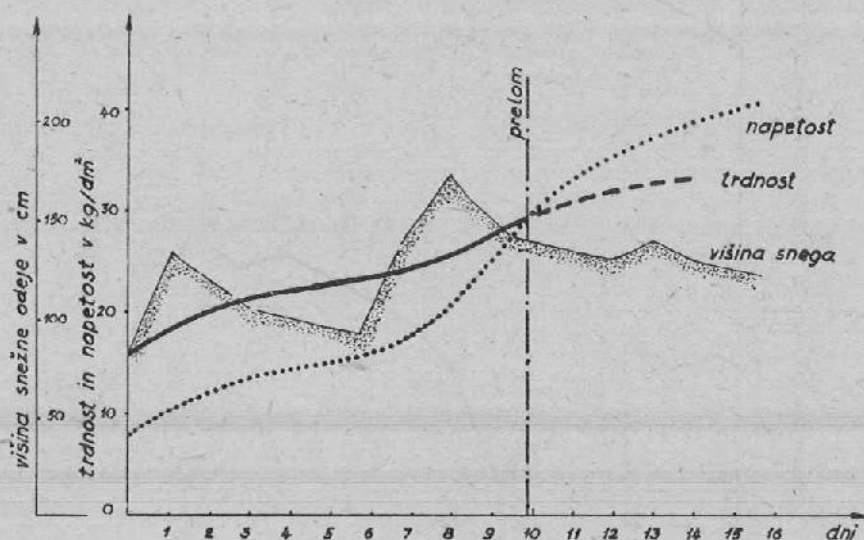
Slika 7

sreča nanese, po svoji zamisli tudi ravnati. Preprečitev je vedno boljša kot zdravljenje bolezni, profilaksa važnejša od terapije. Nesreča pride v hišo — kot bolezen — s senenim vozom, ven pa gre po bilji.

Podelitev in nastanek plazov

Plazove smo doslej ločili in označevali po načinu njihovega gibanja ali drugih še bolj postranskih lastnostih. Tako smo govorili o prašnih, talnih, mokrih, površinskih plazovih itd. Gibanje plazov pa je odvisno le od vzdolžnega profila njegove poti: v skalah se snežna greda razbije in razprši v prašni plaz, pa naj je bil zdrslj snežni rahel ali zbit, vlažen ali suh. V manj strmih terenu je gibanje istega snega le tekoče ali drseče gibanje površinskega ali talnega plazov.

Pravilna klasifikacija plazov pa se ozira le na agregatno stanje snega ob mestih preloma. Vse ostale značilnosti, kot so plaznica (pot snega,

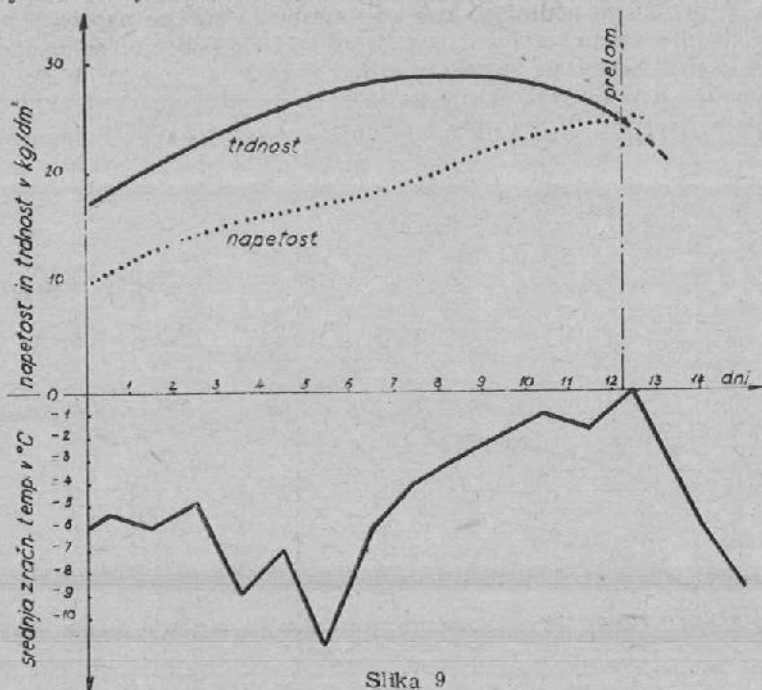
Slika 8

plazina pri Tumi), zračni pritisk, hitrost, končni stožec mrtvega snega (plazovina, kložje), pa naj služijo le pobližjemu opisu obravnavanega plazov. Tako dobimo naslednje glavne skupine, kot jih definirajo načini nastanka plazov (glej tabelo na sl. 11.).

a) **Plaz rahlega snega** (Lockerschneelawine). Mesto »rahli sneg« bi mogoče veljalo reči »nesprijeti sneg«. Rahel, nesprijeti sneg se na strmini drži, slično kot pesek, ki je tudi brez notranjega sprijetja (kohezija) in sprijetja s podlago (adhezija), le do svojega maksimalno možnega »nasipnega kota« (Böschungswinkel). Vse strmejšje nasutine zdrsnejo navzdol, torne sile med delci so premajhne. Začetek plazov iz nesprijetega snega je neizrazit in nerazežen, nima nikakih ostrih napočnih ploskev. Navzdol pa se hruškasto razširi in raztegne predvsem v dolžino. V končni stožčasti gromadi plazovine ne najdemo nikakih izrazitih ostrobojih blokov snega. Tudi ni opaziti izrazite drsne ploskve-plaznice. Deli

ene in iste plasti zdrsnijo, medtem ko drugi deli iste plasti ostanejo na strmini, kot pač nanese.

Če pada suh, rahel sneg pri nizkih temperaturah, se ustvarijo opisane razmere in nastanejo **plazovi suhega rahlega snega** ali kot bi tudi lahko rekli, **plazovi suhega nesprijetega snega**. Če so mase rahlega snega, večinoma novozapadlega prhkega pršiča velike, dobimo na ta način na velikih strminah znane silovite prašne plazove (puhalica, Staublawine), ki bolj kot s svojo maso s svojim zračnim pritiskom poderejo in polomijo,

Slika 9

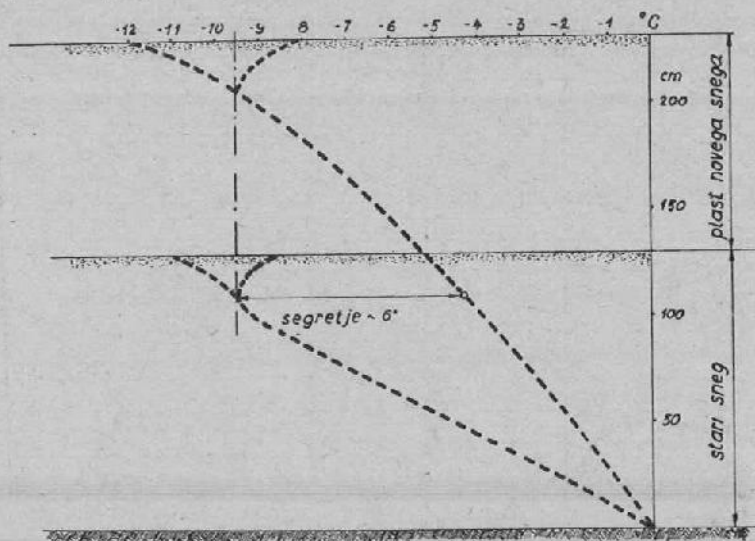
zdrobe in prestavijo ne le gorska drevesa, temveč cela poslopja in naselja (stari Aljažev dom v Vratih!).

Plazovi mokrega rahlega (nesprijetega) snega pa nastanejo predvsem spomladi, v območju ledenikov tudi celo poletje. Tvorijo jih smučarjev priljubljeni brezkohezijski srevec (zrnec, Sulzschnee — švicarsko), ki ga lahko najmanjši povod, kot je padli kamen ali odlomljeni kos snežne opasti požene po gladkem pobočju.

V zgornjem delu, kjer plaz rahlega snega šele nastaja, se človek z nekaj iniciativnosti, poguma in življenjske sile lahko skoraj vedno reši iz še rahlih snežnih plasti. Spodaj pa nastopi zaradi pritiska navaljujočih mas v trenutku, ko se zaustavi, pojav ponovnega zmrzavanja (regélation), ki zlasti mokri sneg v hipu spremeni v trdo in kompaktno gmoto, betonu podobno. S svojim pritiskom človeka stisne, zdrobi ali ga pa zaduši, kajti zraka vsebuje za dihanje premalo.

b) Plaz kložastega snega (Schneebrettlawine). Za udomačeno ime »kložasti sneg« bi mogoče veljalo vpeljati raje splošnejši izraz »sprijeti sneg«. Lahko bi tudi vzeli Tumov izraz »snežna opoka« in rekli »opočni sneg«, s kložo pa označevali le od vetra razjedeno površino opoke. Jezikoslovci na plan!

Mnogo nevarnejši kot plaz nesprijetega rahlega snega je plaz sprijetega, kložastega snega. Označuje ga deskasta oblika zdrselih plasti in ostrorobe, oglate napočne črte z napočnimi ploskvami, pravokotnimi na pobočje. V napočnem področju, kjer so natezne in strižne napetosti presegle mehansko trdnost ščitaste snežne opoke na pobočju, se nenadno stvori ozka poč, ki se ob ostrem, zlokobno sikajočem poku bliskovito

Slika 10

širi na obe strani. Čim kompaktnější je sneg, čim bolj je od vetra zbit, tem ostrejši je ta strahotni zvok. Kdor ga je doživel, ga ne pozabi nikdar več. Na židki podlagi plavnega snega, ki je vedno glavni krivec, drseča plast opoke se hitro razkolje v posamezne plošče, ki se v divjem premetavanju valc v globino, drobeč se v vse manjše kose. Drseča plast zbitega snega potegne včasih s svojim trenjem s seboj še spodnjo, tudi zbito ali rahlo, nestisnjeno. Vedno pa vidimo plaznico v obliki jasno izražene drsne ploskve (sliki 12 in 14).

Veter je glavni gradbenik kložastih plazov. Ker je za nastanek nevarnih napetosti potrebno neko polženje snega vzdolž pobočja, je nastop plazov kložastega snega pričakovati šele nekaj ur ali dni po končanem sneženju s hudim vetrom ali po nastopu vetra.

Plazovi mokrega kložastega snega nastanejo, če deževnica ali snežnica opoko premočita. S tem se že tudi zmanjša njena trdnost in pri-

pravilja plaz, kar izdajajo fine razpoke v njeni površini. Le redko se primeri, da po začetnem napokanju in premiku opoke nastopi nenadno povečanje trenja ob podlago, ki drsenje zopet zaustavi. To se dogodi tudi, če se zdrsela opoka na svojem spodnjem delu lahko kam opre in zajezi.

Če sneženje sledi dolgi, brezvetrni periodi lepega vremena, se rahli sneg vleže na trdo osrenjeno podlago. Ko se pojavi veter, prekrije za-

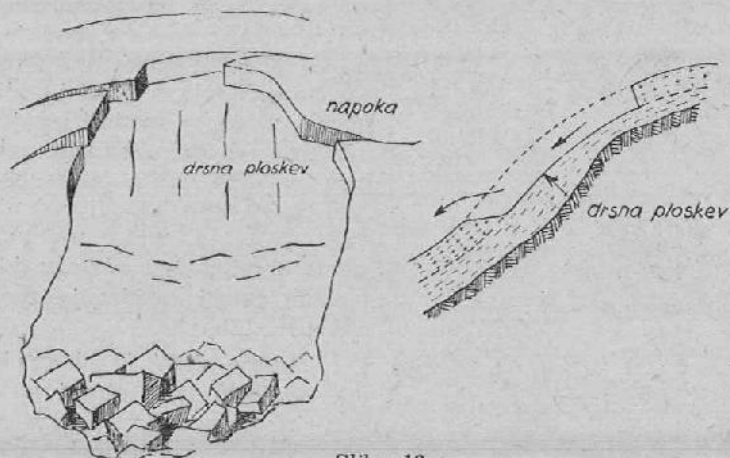
Vrsta plazu			
	<p>plaz nesprjetega snega</p>	<p>suh</p> <p>moker</p>	<p>puhast sneg pršič plavni sneg</p> <p>južni sneg srenec gnilec zrnec ledeniški</p>
	<p>plaz klozastega, sprjetega snega</p>	<p>suh</p> <p>moker</p>	<p>zbit sneg od vetra zbit nov sneg sprjet star sneg</p> <p>mokre, sprjete plasti zma različne debeline</p>

Slika 11

padli pršič več ali manj trda opoka, ki na prhkem pršiču le lahko visi. Zaradi neenakomernega sesedanja pršiča nastanejo pod opoko še različne votline: opoka je obremenjena s svojo lastno težo še na upogib. Če stopiš nanjo, se lahko sesede z votlim glasom »vuuum«. Če se pri tem zlomi in je pobočje dovolj strmo, si v nevarnosti, da te pobere plaz.

Nikdar tedaj ne smemo pozabiti, da snežna odeja na strmih pobočjih pravzaprav ne leži, temveč na svojem zgornjem delu obešena nekako visi, napeta kot gumijast trak. Povrhu je vedno lahko še izpodjedena ali pa na drsnih ploskvah plavnega snega, ki ob prelomu deluje za drseče mase kot velik ravninski kroglični ležaj. Neverjetno majhen impulz včasih zadostuje, da je nesreča tu. Cone nevarnih napetosti se lahko raz-

tezajo preko širokih pobočij, tako da zgrmi po par sto metrov širine hkrati. Zračni pritisk lahko sproži celo na nasprotnem pobočju nov, sekundarni plaz, ki družno s prvim zasuje celo dno doline z obeh plasti, tako da ga ni mesta, kamor bi krona stvarstva lahko ušla. Celó z ravnih predelov nad ali pod pobočjem lahko sprožimo kložasti plaz, da le pretrdo stopimo v sneg ali pritisnemo s smučko. Tudi počí opočno pobočje le redkokdaj tam, kjer se nahaja ravnotežje moteči človek, temveč skoraj redno višje, kjer je sneg najbolj napet: pod skalami, na velikih spremembah naklonine itd.

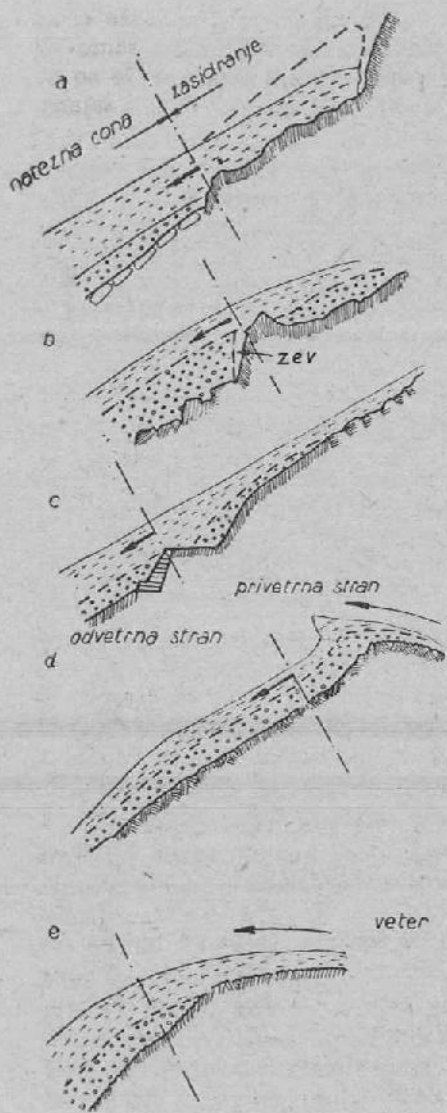
Slika 12

Ob vsaki nesreči je treba preostalim v pouk napraviti ob napoki vsaj prerez, če ne tudi predorni diagram (improviziran s cepinom ali smučko palico kot sondo in s kamnom kot utežjo), da se ugotovi vzrok plazu in napake prizadetih. To velja zlasti za gorske reševalce.

Presoja nevarnosti za nastop plazov

Mnogo smo že povedali važnega za presojo nevarnosti plazov. Le o vplivu površine tal še nismo rekli ničesar. Nad grmičevjem in grobim gruščem se kaj rade tvorijo drsne plasti plavnega snega, verjetno zaradi intenzivnih temperaturnih izenačevanj med tlemi in snegom v zvezi z neenakimi možnostmi za vsedanje snega. Talne neravnine, hrapavost in obraslost učinkujejo stabilizirajoče na snežno odejo le toliko časa, dokler mole iz nje. Popolnoma prekrito pritlikavo drevje in rušje pa lahko predstavlja celo dodatno nevarnost, ker s prožnostjo svojega vejevja snežno odejo nekako privzdiguje in s tem moti njeno ravnotežje.

Najbolj zaščiteno mesto pred plazovi je gost gozd s podrastom, medtem ko v redkem visokogorskem gozdu prav lahko doživimo vse vrste plazov, od prašnih do talnih, ki poberejo vso odejo prav do tal in jo še učinkovito pomešajo s kamenjem, zemljo, skalami, koreninami in izruvanim drevjem.

Slika 13

ločiti, kajti od vetra zbita ščitasta streha opasti lahko sega v obliki klinaste opoke daleč na privetrno stran grebena, tako da se morebitni odlom opasti zaradi preobtežbe lahko prenese daleč, tudi 5 do 10 metrov preko njene dejanske meje (skalni greben ali rob planote) na opoko privetrne strani. Sicer pa je odlom opasti redkost. Često jih obrnjeni veter tudi sam razgradi, po istem postopku sesanja in vrtničenja, kot jih je bil zgradil. Spomladi se opasti osrenijo in v soncu stopē. Le največje se

Legi pobočij napram soncu je često tudi važna. V plavnih snegu razpadle osrednje plasti bomo dobili predvsem v prisojnih legah, široke stare plasti plavnega snega pa često na senčnih pobočjih.

Lokalne ostre izpremembe naklonine so nevarne zlasti tam, kjer snežna vesina prehaja v prepadna pobočja. Sneg na takih mestih ne najde nikake opore s spodnje strani in na pobočju dobesedno samo visi. Grobo skalovje v gorenjih delih je varno, a njegov spodnji rob je lahko nevaren (sl. 13a). Skalnato rebro ali pot, nevidno skrita pod snegom, je prav tako nevarna, saj pod njim zaradi polzenja snega nastane podtalna obrobna zev v snegu, ki lahko znatno oslabi zasidranje snega pri vrhu (sl. 13b, c).

Snežne plasti, ki jih gradi veter na svoji odvetrni strani po grebenih in prepadnih robovih visokih planot, so same po sebi manj nevarne, kot se običajno misli. So to razmeroma trdne tvorbe, ki se drže večasih skozi celo zimo. Spomladi jih snežnica in zmrazali še bolj utrdijo, tako da se same po sebi zlepa ne odlomijo. Nevarnejše pa je dejstvo, da je plast snega tik pod opastjo tanjša, zato pa je takoj malo niže strmo nanesena večasih naravnost ogromna množina rahlega snega, ki s svoje podlage kaj rad spodrsne in tako naredi plaz rahlega snega (sl. 13d).

Meje opasti s privetrne strani često ne moremo definirati in raz-

odlomijo, pri nas v pozni pomladi, v visokih Alpah pa se obdrže skozi vse leto (trajne opasti). Odlomljene mase tvorijo plaz bodisi same ali pa sprožijo še spodaj ležeči sneg. Torej pozor zgodnji plezalci! Če so na grebenih kljub kopni steni še velike opasti, vas vseeno lahko zajame prašni plaz, zlasti v jarkih in kaminih!

Umetno proženje plazov

Že vozniki in kočijaži nekdanjih časov, ko so po alpskih gorskih cestah še vozile poštno sani, so skušali s pokanjem biča sprožiti grozeče jim plazove. Znana stvar je, da to dosežejo tudi cerkveni zvonovi s svojim zvokom. Za prve svetovne vojne so to njihovo vlogo obenem z njihovim bronom prevzeli topovi.

Namen umetnega proženja plazov je, da se podeli plazovita snežna gmota ene zime na več obrokov. To je zlasti važno, če je treba vzdrževati promet po gorskih cestah in železnicah ali zaščititi človeška prebivališča, mlade gozdne kulture, smuška tekmovanja itd. pred uničenjem. Tudi vojne razmere terjajo takih ukrepov, če velja na vsak način izvesti kako operacijo v zimskih gorah.

Vsi poizkusi umetnega proženja plazov pa uspejo samo, če je sneg v opisanem labilnem stanju v smislu sl. 2. V glavnem ločimo tri načine:

a) **S teptanjem po snegu.** To poizkušajmo le izjemoma, če je potreba res nujna in drugih sredstev ni na razpolago. Najizkušenejši skuša nekoliko nad domnevano cono največjih napetosti z ritmičnim teptanjem ali skakanjem s smučmi sprostiti snežne mase. Seveda se mora pri tem delu sam ravnati po vseh pravilih kretanja v plazovitem terenu (lavinska vrvica okrog pasu, fiksiranje na vrvi itd.).

b) **S petardami in ročnimi granatami.** Če v napačni coni sneg doživi pretres močne eksplozije, se ob ostalih izpolnjenih pogojih (kritično stanje, židka plast kot podlaga) sproži v plaz. Uporabna pa je ta metoda le v primerih, ko brez nevarnosti lahko pridemo do gorenje cone pobočja, in sicer od zgoraj ali od strani. »Bombo« si lahko sami naredimo: prazno konzervno škatlo napolnimo z »varnostnim« eksplozivom tipa plastik in naboj opremimo z vžigalno vrstico ter kapico. Prižgano bombo vržemo v sneg nevarne cone, sami pa se zavarujemo pred morebitnimi drobci. Tudi ročne granate, predvsem defenzivne, tipa italijanskih »pomidorov«, so prikladne, le da se jim v mehkem snegu včasih ne zdi eksplodirati. Čuvaj se takih neeksplodiranih bomb in petard! Včasih manever tovrstnega proženja plazov ne uspe na prvi udar, pa je treba nadaljnjih eksplozij, da se sneg zgane.

c) **Z minometi.** Minomet je izredno pripravna naprava za proženje plazov. Je pa to tudi edina njegova koristna zaposlitev in delovanje. Najboljši v učinkih je težki minomet kalibra 80 mm, najprikladnejši pa je prenosni 40 mm. Ta način pride v poštev, če nevarno pobočje za metalce eksplozivnih škatel in ročnih granat ni dostopno ali pa ni izvežbanih ljudi na razpolago. Seveda je treba obstreljevanju namenjeno

pobočje predhodno temeljito pregledati zaradi smučarjev (in morebitnih parčkov — po švicarskih izkušnjah). Tudi je treba pri streljanju dobro pomeriti, da izstrellek ne uide preko grebena v sosedno dolino, na »veselje« tamošnjega prebivalstva, kot se je to Švicarjem tudi že primerilo. Tudi neeksplodirane mine si moramo zapomniti in jih pozneje strokovno uničiti. Paziti je dobro na specialne predpise za streljanje v snegu in velikem mrazu: smodnik mora biti suh, sicer nam samo slabotna kapica vrže mino iz cevi, da se nam razleti pred nosom; cev mora biti izčiščena ali pa namazana z oljem, ki v mrazu ne otrdi, sicer nam naprožena mina obtiči v cevi. V globokem prhkem snegu eksplodira mina šele v globini in napravi v njej veliko odprtino, slično kot granate v močvirnatih tleh (Kellerschuß).

Z minometi lahko z enega samega mesta očistimo plazov širna pobočja. V Švici imajo na važnih mestih v malih barakah stalno nameščene minomete z municijo vred. (To bi pri nas smučarji streljali ali lovcu predelovali smodnik minometa v svoje lovske naboje!). Ob takih napravah se streljanje vrši lahko ponoči, da le vem potrebne merilne elemente.

To metodo si velja zapomniti tudi pri nas, kadar moramo izvesti kako smuško (n. pr. mednarodno) tekmovanje za vsako ceno, kljub visokemu novemu snegu ali po huđi odjugi, recimo Triglavski ali Jalovčev smuk. Pred vojno je po nekih sokolskih smuških tekmah naslednjega dne velikanski plaz pometel celo tekmovalno progo pod Jalovcem! Kaj bi bilo, če...?

Preprečevanje nesreč zaradi plazov

Preden stopiš na nevarno pobočje, pomni in pomisli na naslednje: Za časa sneženja, zlasti po velikem novem snegu kot tudi pri viharjih v višini je treba opustiti vsakršen večji alpinistični ali smuški podvig, kajti tudi najponižnejše pobočje naklonine komaj 20 stopinj utegne postati nevarno. Če po novini nastopi mraz, se sneg useda le počasi in nevarnost traja dolgo časa. Ob visokih temperaturah pa nevarnost hitro doseže svoj višek in nato zopet pada, pobočja se oblete. Vendar lahko nekatere plasti zaradi pretvorbe v židke drsne sloje ostanejo nevarne skozi vso zimo: z usedanjem snega še ni konec nevarnosti.

Večina nesreč v plazovih nastaja iz neznanja, komodnosti in podcenjevanja nevarnosti. Po snežnih višavah ubira mladi rod redno najkrajša in naudobnejša pota namesto najvarnejših. Če te je v koči ali bivaku zajel snežni metež, pobegni takoj ob pričetku, če seveda moreš. Če ne, pa raje potrpi dan ali dva, čeprav ob skrčeni hrani. Domači bodo nekaj strahu laže prestali kot tvojo nepotrebno smrt. Welzenbach in Merkl sta pet dni kljubovala montblanškemu snežnemu viharju v tenki šotorski vreči na ozki, a varni polički pod vrhom Aiguille des Grands Charmoz. Le tako sta ušla stalnim plazovom čez granitne plošče in ledene žlebove njene severne stene. Ni Welzenbach zamañ doktoriral iz področja plazov!

Na turi v snegu mora vladati red in pazljivost. Prav vojaško disciplino mora izsiliti vodja ture, kadar je nevarnost plazov velika. Na vseh

takih podjetjih morajo udeleženci določiti najizkušenejšega alpinista za vodjo, ki je s tem moralno odgovoren za vse udeležence in njih početje. Ti se morajo odredbam pokoravati in morebitne izpremembe doseči le v skupnem posvetu, ne pa samovoljno. Čredo ovac bo plaz prej zagrabil in uničil kot vojaško discipliniran in bister oddelek.

Če pa na vsak način moramo skozi nevarno cono, kot je to v reševalnih akcijah, vojnih razmerah itd., potem je potrebna vrsta varnostnih ukrepov: Držimo se čim bolj reber in hrbtišč, večjih sidrišč (drevesa, skale). Prečimo pobočja čim višje pod skalami, kjer je verjetnost, da utonemo v plaz, najmanjša. Na nevarnih snežiščih se ne dvigajmo in spuščajmo s smučmi v ključih, temveč hodimo peš in navpik, navzdol pa kvečjemu v strmem smuku, če je to možno in smo smučarja dovolj, da ne sedemo v sneg uprav na najnevarnejšem mestu. Razdalje med posamezniki naj bodo tolike, da je v nevarni coni vedno le ena sama oseba. Ostali pa naj dobro opazujejo vse dogajanje. Enkrat napravljena gaz ali smučina še ni varna, pa naj jo je uporabilo 100 ljudi. Čez dneve šele postane lahko nevarna, če teče splošni razvoj meteoroloških razmer v tej smeri.

Splošno je razširjeno mnenje, da so živalske sledi varne. Planinski zajček in lisica sta kaj lahki živalci in ju marsikateri sneg prenese. Gams je velik mojster, a vendar si vsake spomladi v plazovih lahko nabereemo njihovih rogov. Zlasti je divjad v nevarnosti, če jo plašiš s kričanjem, s kamenjem, najbolj pa seveda, če pokaš po njej s puško (lovci oprostite, toda avtor je sam tudi lovec in ne le planinec, že trideset let). Uboga žival mora brezglavo bežati v nevarna ji pobočja, kjer ji zdrsrne na ledu ali jo zajame sproženi plaz. Če pa si miren, se bo tudi sama mirno umaknila. Hvaležna ti bo, ti pa boš odnesel iz zelene knjige narave nesluten užitek.

Najnevarnejše prehode na visokogorskih smuških turah je treba vidno in zanesljivo markirati, čeprav po velikih ovinkih. Smuške karte morajo imeti opozorila na nevarne cone. Švicarske karte so v tem in še v drugih pogledih vsem lahko za zgled. V naprednih državah z opozorili v lavinskih bulletinih odsvetujejo ali celo prepovedo posamezne zelo obiskovane poti ali kar cela področja, dokler niso umetno očiščena ali je nevarnost minila. Dobički po kočah in gostiščih tu ne smejo igrati nikake vloge.

Če si v nevarnosti, naveži si lavinsko vrvico: rdeče obarvana, 30 m dolga, močna in kakih 5 milimetrov debela, z razdaljami od ponesrečenca po možnosti v metrih označenimi. Vrv je na plazovitih pobočjih nevarna. Če hodimo po ledenikih, moramo odločiti, kaj je nevarnejše: plazovi ali razpoke, in temu ustrezno hoditi nenavezani ali z vrvjo. Naveze naj bodo največ v dvoje, hodijo naj s pravilnimi odstoji. Nikdar ne hodimo v korak, kajti to povzroča periodične pretrese snega, saj n. pr. vojaki tudi ne smejo v koraku čez šibke mostove, da jih ne spravijo v nevarno nihanje.

Smuči in palice delujejo v plaz, kakor sidra: z njimi smo redno izgubljeni. Zato odpni ali vsaj zrahljaj vezi, odstrani prstne jermenčke

in nartni jermen pri kandahar-stremenu, stoj tedaj le s konico čevlja v čeljustih vezave. Roki potegni iz zank. Ob kritičnih prehodih si zaveži usta in nos z ruto, kajti fini snežni prah plaz u te sicer zaduši: draži te h kašlju in tako si v pljuča navlečeš snega, ki se spremeni v vodo, da tako rekoč na suhem utoneš.

Večje skupine bi morale vedno nositi s seboj nekaj lavinskih sond in lahkih lopat (vojne patrole, množične visokogorske ture à la Triglav — Krn itd.).

Vedenje v plazu

Če te je zgrabil plaz, ne vdaj se v usodo iz strahu, ne pusti, da te sneg nese, kot hoče. Dober smučar jo iz plazu rahlega snega ali iz zgornjega dela kložastega plazu lahko še izvozi pošev na varno. Lahko se tudi zagrabiš za kako sidro (skala, močno drevo), se zasidraš ob cepinu ali navpično zabitih smučeh, da bela reka steče mimo tebe. Če pa se znajdeš sredi večjega plazu, zlasti če je kložast, se taki poizkusi nikdar ne posrečijo. Takrat smuči, palice in nahrbtnik proč, pa naj so trije Contaxi v njem. Plavaj, kakor moreš (priporočajo hrbtno?), koplji se navzgor z vsemi silami, samo da se obdržiš na površju. Usta pri tem zapri in ne kriči. Če si na tem, da te kljub vsem naporom le zasuje, si ustvarjaj prostor pred ustmi. V snegu je vedno nekaj zraka, da lahko za silo dihaš, zlasti če imaš majhen rezervoar pred nosom. Najvarnejši je zadnji hip, ko se spodnje mase že zaustavljajo, zgornje pa še pritiskajo navzdol in spodnje s teboj vred prekrivajo. Tu se sneg v tem trenutku strdi nalik betonu, kot že povedano.

Če te je zajel samo val zračnega pritiska, puh plazu, se vrzi na tla, glavo v stran, zapri usta in nos, zagrabi se za skalo, grm, da te ne dvigne v zrak. Izogibaj se pa debel, saj jih včasih ta »sila božja«, kot pravijo v Črni gori, polomi, tudi najdebelejša, kakor da so trske.

Reševanje izpod plazov

Ob upoštevanju vseh navedenih pravil in ukrepov bi plaz smel zasuti pravzaprav le po eno osebo hkrati. Vsi ostali morajo natančno in brez panike opazovati njegovo početje in pot v plazu, si dobro zapomniti, kje so ga videli poslednjič. Čim se plaz zaustavi, je treba to točko markirati, pa tudi mesto in smer, kjer je ponesrečenec zašel v plaz. Če je možnost, da po isti progi pridrve še novi plazovi, mora posebna straža opazovati zgornja pobočja. Plazovino je treba takoj preiskati za morebitnimi sledovi ponesrečenca (oprema, roke, deli lavinske vrvice itd.). Če je prvi pregled brezuspešen, moramo takoj pričeti s sistematičnim sondiranjem plazu, najprej v najverjetnejših conah, to je ob spodnjih stranskih robovih v končnem kložju plazu, pa tudi pred raznimi ovirami, kot so drevesa, skale, rebra itd. Če je vse naše početje brezuspešno, morata po možnosti dve osebi po pomoč v dolino, po najvarnejši poti in s pismenim sporočilom Gorski reševalni službi o vseh važnih okoliščinah nesreče (kraj, čas, število in imena ponesrečencev itd.). Ostali iščejo z vsemi sredstvi in močmi, brez prestanka, noč in dan, dokler ne pride pomoč.

Sondiramo s smušskimi palicami, ki smo jim sneli krpeljce. Prav pametne in prikladne so konstrukcije, pri katerih s snetjem ročajev ter krpljic in s sestavljenjem dveh palic napravimo razmeroma dolgo in uporabno lavinsko sondo.

Neprestano, neutrudno delo v plazu je moralna dolžnost vseh tovarišev ponesrečenca. Vsako izgovarjanje ali celo bežanje, vsaka lenoba in brezbržnost je zločin, kajti v plazu so važne včasih ne ure, temveč minute.

Ob plazu naj prosti reševalci v bližini takoj zgrade snežen bivak (igloo) za okrepčevanje in odpočitek izmeni reševalcev, pa tudi za prvo pomoč najdenim ponesrečencem.

Organizacija reševanja

Reševanje izpod plazu je pri nas sicer stvar Gorske reševalne službe, a vendar moramo v glavnih črtah obdelati tudi to nelahko nalogo, kajti često je glede na oddaljenost in naše specialne prometne razmere potrebno, da reševanje improviziramo. Zato morajo biti naše kočice temu primerno opremljene (sonde, lopate itd.).

Vodja reševalne ekipe mora imeti na razpolago predvsem zadostno število, to je po možnosti dvajset izvežbanih in opremljenih reševalcev. Opremljeni morajo biti z razstavljaljivimi jeklenimi sondami, velikimi in malimi lopatami, razsvetljava za delo v noči, sanmi, odejami, šotor-skimi krili, vrvmi itd. Za prvo pomoč rabijo medikamentov, injekcijskega instrumentarija, Kramerjevih opornic, obvezil, termovk in grelnih posod. Vsi morajo biti močni ljudje, kajti delo je naporno in dolgotrajno. Uspešno je pa le, če je tudi hitro. Vsaka dobljena minuta velja mogoče celo človeško življenje. Brez močnega in hitrega avtomobila za terenske vožnje si uspešne akcije pri nas ne moremo prav predstavljati. Jeep s prikolico je kakor ustvarjen za te namene.

Važen sodelavec pri reševanju izpod plazu je tudi pes, izvežban posebej za preiskovanje plazovine, v sili pa tudi navadno vaško ščene, saj je znano, da je lepota z inteligenco le prečesto sprta, ne le pri pasjih rasah. Živali pasjega rodu, domače in divje (lisica, volk), zavohajo truplo skozi globok sneg, zlasti če je še živo in toplo in sneg ni bil preveč zadržan z drugimi duhovi. Psa tedaj od vseh reševalcev najprej na plazi!

Kričanja ponesrečenca pod snegom ne slišimo, sneg vsak glas zamori kot vata. Pač pa ponesrečenec začuda dobro sliši, kaj se dogaja nad njim.

Delo reševanja se vrši v naslednjem redu: postavi se najprej straža, z nekaj sondami, da sama lahko rešuje, če še koga zasuje. Oprema se pusti na varnem. Ekipe se razdeli najprej v dva dela: prvemu, manjšemu, po možnosti s psom, je naloga tempo; drugemu, večjemu pa sistematika in popolnost. Če je delo psa ostalo brez uspeha, sledi takoj sistematično sondiranje, in sicer najprej na najverjetnejših mestih, ki smo jih že omenili: reševalci stoje v razstojih po 30 cm in zabadajo sonde k obema nogama in med podplata, nakar se vsi pomaknejo za 30 cm

naprej. Človeško telo je kaj ozko, zlasti če leži pod snegom bočno. Dela naj se po možnosti z rokavicami, da mrzle jeklene sonde ne poškodujejo dlani.

Žrtev je včasih mrtva v nekaj minutah skoraj na površju, včasih pa živi še 48 ur v nekaj metrih globine. 20 ur je pa normalni čas, ki daje še veliko verjetnost za rešitev. Če je ponesrečenec blizu površine, bo sicer lahko dihal, a bo zmrznil. Če je pri tleh, mu bo sicer toplo, a se bo zadušil. Če pa leži v srednjih plasteh, lahko preživi dneve, kajti zraka ima za silo in temperatura je znosna, saj je sneg v globini »topel«, kot smo že povedali. Delo se mora tedaj nadaljevati neusmiljeno do uspeha ali drugačnega povelja zaradi posebnih okoliščin. O vsem dogajanju vodi vodja ekipe delovni zapisnik.

Če niti s sondami ni uspeha, potem pride na vrsto lopata: kopljejo se vzporedni jarki in sondiranje se vrši povprek. So pa plazovi, ki nanesejo snega na desetine metrov na debelo. Pri takem stanju je uspeh reševanja samo stvar naključja in se truplo prikaže iz svojega belega groba šele v zgodnjem poletju. Gorska higienska služba, lisice in kavri, ga s svojimi odličnimi nosovi in teleskopskimi očmi odkrijejo prvi.

Prva pomoč

Ponesrečencu najprej oprostimo glavo, očistimo snega usta in nos, jezik potegnemo iz ust in ga pritrdimo. Zatem skušamo ugotoviti znake življenja, a vendar takoj pričnemo z umetnim dihanjem po vseh pravilih. Tako nadaljujemo nekaj ur, po možnosti, dokler ne dospe zdravnik. Sploh bi morala imeti vsaka reševalna baza v svojem reševalnem stalužju vsaj enega zdravnika — resničnega alpinista. Prostovoljci na plani

Pri umetnem dihanju ne smemo pozabiti na možnost zlomljenih reber, ki se izdajajo s škrtanjem v prsnem košu. V tem primeru moramo stiskati trebušno votlino proti prsim. Obenem je treba poskrbeti za dovoljno ogrevanje ponesrečenca. Nezavestnemu nikdar ne vlivaj pijačo, da mu ne zaliješ pljuč in ga zadušiš.

Kar se zdravniške pomoči tiče, je treba predvsem vedeti, kaj je vzrok ponesrečenčevemu težkemu stanju in pomoč ustrezno prikrojiti. Možnosti so v glavnem naslednje:

a) Težke zunanje in še nevarnejše notranje poškodbe s topimi udarci: padeč, pritiski ob ovire v plazu, kot so skale, drevje itd.

b) Pretres možganov z omedlevico. Pri tem stanju že tenka plast snega lahko povzroči zadušenje.

c) Šok z odpovedjo delovanja srca in krvnega obtoka. Mraz je tovrstnim ponesrečencem posebno nevaren, ker se telo pred njim ne brani.

d) Zadušitev zaradi nenadnega izstisnjenja vsega zraka iz dihal. Pritisk trenutno skrepenelega snega prepreči ponoven vdih.

e) Zadušitev v veliki globini pod rahlim snegom, ker se pore za dotok zraka s časom zapro (pomanjkanje kisika).

f) Zadušitev zaradi finega snega, ki je s pritiskom vdrl v pljuča, da le-ta nekako počijo, ali jih pa zalije voda, oziroma kri.

g) Obširne zmrzline zlasti golih in mokrih delov telesa in udov, ki jih je obleka stisnila in podvezala.

h) Izčrpanost in tej sledeča postopna podhladitev celega telesa.

Terapijo mora, če je le količkaj mogoče, opravljati zdravnik, zlasti če gre za komplicirane posege, kot so intravenozne ali celo intrakardialne injekcije, dalje aplikacija sredstev za pospeševanje cirkulacije krvi in delovanja dihalnega centra v masivnih dozah. Zdravniki — reševalci bi se morali posebej pripraviti za take naloge na terenu.

Prevoz v dolino se mora vršiti z vso obzirnostjo. Ponesrečenca velja stanovitno opazovati zaradi možnosti omedlevic, bruhanja, zadušitve, zavoljo notranjih poškodb. Zmrzli udje se tudi kaj radi prelomijo. Osebnostvari ponesrečenca shrani vodja reševalcev.

Zavarovanje pred plazovi

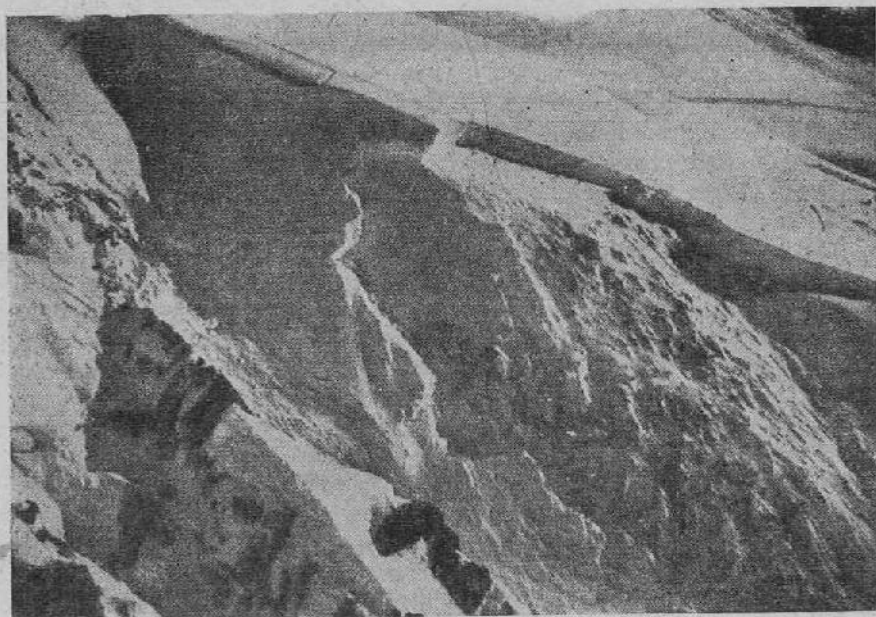
Kjer ogrožajo plazovi stalne komunikacije in človeška bivališča, se napravijo posebna zavarovanja, ki drže sneg na pobočjih (pregrade) ali odvrtačajo plazove od hiš in prog (odbojni zidovi, klinasti braniki, strehe čez komunikacije, preložitve le-teh v predore itd.). V centralnoalpskih deželah, kjer ogromna, prav v dolino segajoča gladka pobočja predstavljajo pozimi velike nevarnosti, so stroški za zagradnjo plazov mestoma ogromni. Švica je n. pr. izdala v ta namen že nad pol milijarde dobrih svojih frankov. Naš svet ima k sreči drugačno konfiguracijo: močno je razbit in neenakomeren, doline črke U imajo močno gozdnata pobočja, ki jih ščitijo pred divjimi vodami in snegovi. Zato so vsaj v dolinah nevarnosti plazov razmeroma majhne. V višinah, zlasti nad gozdno mejo pa velja vse kot v Centralnih Alpah. Sam sem videl plaz mokrega snega, ki je pobral vse pobočje pod Široko počjo preko Macesnov do Kotlov skorajda dva metra v globino in prav do tal. Hrbet snega se je v ravnini Za Akom pognal dvajset metrov na debelo, malodane tja pod bivak III.

Glavno in važno o plazovih in vsem, kar je s to »šibo božjo« v zvezi, bi bilo s tem, upam, zajeto. Vsaka moderna država z razsežnimi gorskimi predeli in močno razvitim alpinizmom ima, oziroma bi vsaj morala imeti poseben lavinski oddelek. Preko svoje terenske službe mora skrbeti za pravočasno obveščanje prebivalstva o nevarnosti, zlasti pred prostimi dnevi, ko delovni človek iz pisarn in tovarn hiti zajemat čistega zraka v svoja zaprašena pljuča. Tudi naši upravi hidrometeorološke službe kaj podobnega ne bi škodilo na ugledu in bi več koristilo kot trmasto forsiranje observatorija natančno vrh Triglava, svete gore Slovencev. Dejstvo je, da pri nas danes ne zveš niti, če je v Kranjski gori kaj snega po travnikih, kamoli kakšno je stanje v gorah. Dokler ne bo vsaj nekaj najvažnejših naših visokogorskih postojank (Kredarica, Vršič, Krvavec, Komna, Vrata itd.) opremljenih s telefonom ali — kjer pogoji dopuščajo — s še zanesljivejšo, dan in noč delujočo kratkovalovno brezžično zvezo z Ljubljano, dokler ne bodo meteorološki lokalni opazovalci izvežbani tudi za strokovno poročanje o snegu, toliko časa ne smemo misliti na

varno kretanje širših množic po gorah in na pravočasno reševanje izpod plazov. Tudi je treba v bodoče paziti, komu se dovoli obisk visokogorskih postojank v polni zimi na raznih tečajih, izletih itd. Kdor je videl, kaj in kakšne otročadi je bilo lanske zime na Sedmerih jezerih, kako so bili opremljeni in kako so trpeli med dohodom, bo to opombo že razumel.

Zadnji čas (Sl. poročevalec 10. XII. 1950) je priobčil Institut za geografijo v slovenski Akademiji znanosti poziv k sistematičnemu poročanju o plazovih in njihovih učinkih v Sloveniji kot prvi korak k sistematiki pregleda in dela na tem področju. Naj bo naš članek eden majhnih, a temeljnih kamnov k tej potrebni in kulturne države vredni dejavnosti.

Plazovi so pač najstrašnejši elementarni pojav v gorah. Pokazali so svojo silo lanske zime dovolj boleče in dovolj neusmiljeno, dasi v majhnem merilu. Znajo pa tudi drugače: v prvi vojni so na avstrijsko-italijanski fronti pobrali čez 60.000 mož, več kot vse puške in granate obeh strani skupaj. Samo v nesrečnem času od 12. do 13. decembra 1916 je v 24 urah našlo belo smrt nad 10.000 ljudi. Na Marmaloti je v enem samem plazu našlo beli grob 300 vojakov. Ena sama gora, Monte Pasubio je one zime pokopala 8000 mož. Februarja in marca 1917 so se tovrstne katastrofe ponovile. (Zato ima danes vsaka moderna armada pouk o plazovih in posebej izvežbane alpinske oddelke za lavinsko službo.) V gorovju je plaz tudi vojakov najhujši zimski sovražnik. Ruska kapelica na Vršiču nam to dovolj zgovorno dopoveduje.

Slika 14. Plaz klozastega snega

Če bo ta članek merodajne faktorje zdramil k razmišljanju in dejanjem in tako v bodoče preprečil vsaj eno od nepotrebnih nesreč, zlasti mladih ljudi, vsaj eno materinsko in očetovo srce rešil nepopisnega trpljenja ob izgubi otroka, potem sta članek in njegov avtor cilj dosegla.

Napisano umrlemu malemu sinčku Martineku v spomin.

Blažej Janko:

KRIZA MLADE ALPINISTIČNE GENERACIJE

Vojna leta so povzročila v razvoju slovenske alpinistike občutno vrzel. Pet let skoraj ne moremo govoriti o kakšnem delovanju v naših gorah in pet let se ni pojavil v vrstah naših alpinistov noben začetnik. Leta po osvoboditvi so nam pa dala nenadoma celo vrsto mladih in podjetnih alpinistov. Meja med takozvano starejšo in mlajšo generacijo v naši alpinistiki je torej izredno ostro in določno začrtana.

Uredniški odbor je odločil, da se zaradi živahnega odziva na članek Ceneta Malovrha v št. 8. in 9. PV objavi pričujoči Blažejev članek, ker na dostojen način skuša razložiti poglede mladega alpinističnega rodu na nekatere bistvene probleme in napake, ki so se iz leta v leto na alpinističnem področju prikazovale. Medtem ko so nekateri zastopniki povojne alpinistike odrekli članku Ceneta Malovrha celo dobrohotnost, mu podtikali vse mogoče nagibe, našli za avtorja in njegova izvajanja samo izraze užaljenosti in žaljivosti, se Blažej resno prizadeva, da bi dal vsaj vzpodbudo za razčiščenje nekaterih vprašanj, ki dolgo res ne morejo ostati nerazčiščena, ter Malovrhu priznava najboljše namene ter njegovo načelno pravilno stališče. Kdor pazljivo prebere M. članek na str. 161 PV štev. 8. in 9. 1950 mora ugotoviti, da je B. glede razmerja med alpinistiko in športom zelo blizu ali celo na istem kakor M. Do polemičnega razmerja prihaja šele, ko se M. dotakne konkretnih prikazni v povojnem alpinizmu, pri čemer je Blažej sam prizadet. Pomemben je razloček obeh avtorjev v stališču do posledic, ki jih je povzročila v slovenskem alpinizmu zadnja vojna. M. vidi širino in globino tistih časov, ko je bil kulturni molk tudi v športu ena izmed oblik, v katerih se je zbirala ustvarjalna sila našega ljudstva; M. vidi sociološke in psihološke vzroke, ki so delovali po tistih silovitih dogodkih. B. pa se to ne zdi tako važno, zanj je važno, da se pet let ni prikazal v vrstah naših alpinistov noben začetnik. Kako in kje naj bi se bil pojavil? Če so se pojavili po vojni, je treba povedati, zakaj so se pojavili v takem številu. Izjeme lahko pustimo ob strani, ker stvari ne spreminjajo. Če se je dalje M. naslonil na planinsko literaturo mladih (Kočevar, Debeljak, Blažej), na material okoli nesreče v Jalovcu in drugod, je to storil pač zato, ker je v teh stvareh videl duhovni obraz mladega rodu. Če bi hotel razčlenjevati francoski alpinizem, bi vzel v roke francosko alpinistično revijo in drugo alpinistično literaturo. Če bi hotel upodobiti naše alpinistično prizadevanje med obema vojnama, bi prelistal Planinski Vestnik in ostale planinske publikacije, kolikor jih imamo. Po vojni pa nimamo druge, kakor štiriindvajset strani PV na mesec, za

V 8. in 9. številki Planinskega Vestnika 1950 je izšel zanimiv članek Ceneta Malovrha pod naslovom: »Želim si nemega pogovora z gorami...« Cene Malovrh je znan kot plezalec pred vojno. Pomena Malovrhovega članka ne smemo podcenjevati; vrsti alpinistov je govoril Malovrh iz srca in našli so se celo ljudje, ki so imeli njegov članek nekako za absolutno veljaven. Malovrh govori v svojem članku predvsem o problemih današnje alpinistike, torej o problemih mlade generacije. Ustavlja se ob negativnih pojavih v današnji alpinistični stvarnosti, katerih prav gotovo ne manjka, saj doslej še nobena generacija ni bila brez njih. Vendar pisec te posamezne negativne pojave nevarno posplošuje na vso mlado generacijo ter ji dela s tem precejšnjo krivico. Vso krivdo za današnjo krizo alpinizma naj bi nosilo »športovanje« in zato razpravlja pisec precej obširno tudi o športu v alpinistiki. Problem alpinistika in šport je že star v zgodovini alpinistike ter je še vedno aktualen. Zato hočemo tudi v tem članku spregovoriti o tem in posvetiti še v kakšen drug kot v naši alpinistični hiši. Glavni namen tega članka pa je, opozoriti javnost na mesta, kjer se mnenje mlade generacije razlikuje od mnenja pisca, saj kdor si hoče ustvariti končno sodbo, mora slišati tudi drugo plač zvona. Mogoče bo celo zanimivo slišati mnenje pripadnika mlade generacije.

»Brezkompromisno« načelo: »Pade ali stena ali pa se jaz več ne povrnem iz nje,« je zapisal Blažej v svojem članku o Špiku (PV 1950 str. 74) v ilustracijo svojega razpoloženja na predvečer ture. Zgrešeno

zapisnike konforenc in nič več. (S tem ni rečeno, da bo tako ostalo). Vprašanje tragičnosti nekaterih zadnjih nesreč terjaja posebno razpravo in kakor pravilno pravi B., tudi primerno časovno razdaljo. Glede opreme in hrane je uredništvo M. mnenja; pri razpravljanju o negativnih pojavih v povojnem alpinizmu ne pride v poštev, posebno če se razpravlja o subjektivnih, ne pa o objektivnih okoliščinah. O M. članku iz l. 1947 pa je treba govoriti v zvezi s celotno problematiko naše povojne alpinistične ideologije, prakse in teorije. S tem je v zvezi napor tistih ljudi, ki so obenem z drugimi nalogami v izgradnji socializma prevzeli na obložene rame še dolžnost zavestnega vodstva našega povojnega alpinizma, na drugi strani pa so s tem v zvezi tudi rezultati tega vodstva z vsemi uspehi, neuspehi in napakami. PZS je posvečala razvoju alpinizma toliko pozornosti, kolikor je doslej v zgodovini našega alpinizma še ni bilo. Nobenega dvoma ni, da bo rezultate zadnjih let pravilno vrednotila in v soglasju z novimi pogledi v drugih športnih zvezah pokazala pravo pot. Kdor je razumel M. članek kot žalivko in kot totalni napad na povojni alpinizem, ga je pač površno bral in napak razumel. Ali ne bi bila večja žalitev hriavski molk ob napakah in omladno proslavljanje samih dejanj? Samo v odkritosrčnosti in iskrenosti se razodeva pravo planinsko tovarišstvo in, če hočete, ljubezen do gora in gorništvu. Kdor pa se spogleduje in dela velike oči nad ponekod ostrim tonom članka, naj pomisli še enkrat na vse, kar je bilo zadnji dve leti predmet kritike po raznih konferencah, deloma pa tudi v PV v l. 1948, 1949 (članki Košir, Avčin, Lipovšek).

je, če njegove miselnosti dolžimo vso mlado generacijo. Mladi alpinisti znajo ceniti pomen človeškega življenja pa tudi vrednosti velikega dejanja v gorah. Res je, da je mladina vedno drzna, nepremišljena in vihrava ter je zato moralna dolžnost starejše generacije, da kroti borbenost mladine in jo obvaruje pred pretiravanjem, vendar gre Malovrh malo predaleč, ko skuša prikazati kar vso mlado generacijo kot skupino nekakih smešnih samomorilcev, ki postavljajo uspeh v steni nad življenje. Znani alpinist je zapisal: »Eno samo življenje je prevelika cena za vse rekorde v gorah.« To geslo je še danes načelo mladih alpinistov in vsi mladi ljudje, ki so odšli zdravi v gore in se z njih niso več vrnili ali pa so prišli nazaj pohabljeni, prav gotovo niso šli prodajat brezkompromisno svojega zdravja in svojih življenj za neke lažiuspehe v skalah, ki bi bili za tako ceno pač smešni in majhni.

»S tem hočem reči, da je s tisto opremo, s katero danes razpolagajo najmlajši plezalci, mogoče v suhih in zasneženih stenah slovenskih Alp plezati povprečno najvišje težavnostne stopnje« (PV 1950 str. 163). Za plezanje v kopni skali je ta izjava še sprejemljiva, kajti poleti res morejo plezati naši plezalci najtežje smeri z opremo, s katero razpolagajo; nikakor pa ne velja ta trditev za zimsko alpinistiko. Naši alpinisti so izvršili najtežje zimske vzpone z nezadostno opremo in ozeblina ter žrtve so krvav tribut, katerega so morali plačati za svojo preveliko vnemo. Zimska alpinistika danes pri nas dejansko preživlja krizo. V zimi 1949 je doživela zimska alpinistika nesluten razmah, toda slaba oprema je zahtevala žrtve. Reakcija na to v zimi 1950 je presenetljiva: v Julijskih Alpah ni bila dosežena niti petina tega kakor zimo poprej, v Kamniških Alpah pa je bila zimska alpinistika stvar posameznikov, oziroma stvar enega odseka. Zima leta 1951 je pred vrati, a slabo kaže. Ako ne bodo naši plezalci dobili vsaj nekaj najnujnejše opreme za bivak v snegu, potem se ne bodo lotili večjih tur, če bo pa kdo po vseh dosedanjih izkušnjah še tvegala nezadostno opremljen sprejeti boj z zimo, potem njegov uspeh ne bo več alpinistično delovanje, temveč sreča v hazardni igri z naravo. Še nekaj bi vprašal pisca članka v 8. in 9. številki Vestnika. Ali je res prepričan, da so vse žrtve, ki so pustile svoja mlada življenja v gorah, le posledica brezglave gonje za športnimi uspehi in zgrešene miselnosti mlade generacije in ali le ne bi bilo mogoče najti vzrokov kje drugod? Pisec nam govori o idealizmu stare generacije, katerega da ni več. V veliki zmoti je in daleč proč od duha mlade generacije. Alpinistični odseki še zdaleka niso zlate jame, kjer dobi vse potrebne rekvizite vsakdo, komur se le zahoče iti v gore. Toda te stvari ne sodijo sem in o teh specialnih problemih mlade generacije doslej nismo govorili in tudi sedaj ne bi bili, če se ne bi čutili po neosnovani trditvi izzване.

»Alpinist D. se pri vzponu v težavnem razu izčrpa, pleza dalje in pade 8 metrov globoko, se pobere in pleza naprej na pol onemogel, pade ponovno 30 metrov in po golem naključju ali pa zato, ker se je ubožec že »skali zasmilil«, ostane živ ter se končno naslednjega dne s tujo pomočjo izmota iz stene« (PV 1950 str. 162). Debeljak je eden

najvidnejših predstavnikov mlade generacije ter je kljub svoji mladosti dosegel že izredne uspehe, raz Dedca pa je ena najtežjih prvenstvenih tur, izvršenih po vojni in tipično zanjo je, da doslej še ni bila ponovljena. Ali ne govori pisec članka v preveč posmehljivem in omalovažujočem tonu o dejanjih mlade generacije? Ali more očitati mladim alpinistom, da so le tropa nezrelih pubertetnikov, katerih uspehi so le nekulturni produkti njihovega športnega pojmovanja alpinistike? Lovšin piše v svoji zgodovini Triglava (V Triglavu in njegovi sosesčini, str. 270), da je bilo v Skalaški smeri v Triglavu zabeleženih 15 poizkusov, preden je smer pustila k sebi. Znana sta padca Prusika in Deržaja pri poizkusih v tej smeri. Ali ju smemo zato imeti za nezrela in neresna pojava v alpinistiki? Avstrijski alpinist Gsellmann nam je pred nedavnim pripovedoval o Herletovi smeri v Hochschwabu, kjer je na odločilnem mestu Herle pri treh poizkusih zdrsnil in sploh ni prišel preko, tu sta po padcu ponovno obrnila Kasperek in Schinko in vendar jima zato ne bomo očitali psihopatije in kriminala.

Se besedo o nesreči v Jalovcu! To dejanje bo ostalo vedno temen madež v zgodovini slovenskega alpinizma in planinska organizacija ter mlada generacija sta že sodili o tem, ko sta primer ošibali v dnevnem časopisju. Ali ima pisec prav, ko tega dejanja nekaj posameznikov mlade generacije ne more odpustiti ter ga navaja kot tipičen primer za njeno mentaliteto in njeno pojmovanje kulture alpinizma? Ali smemo vreči ves zaboj jabolk med smeti, če na enem samem opazimo gnilobo?

Tudi v primerjavi z inozemsko alpinistiko govori člankar. Znano dejstvo je, da je tretji rajh izbral vzpon preko severne stene Eigerja pri propagiranju nacizma. Simbolična primerjava povezanosti med avstrijskimi in nemškimi alpinisti, ki so izvršili vzpon, je bila 1938 pač voda na Goebbelsov mlin, ko je snubil Avstrijce. Kdor je prebral knjigo o tem vzponu ter se je ustavil na zadnji strani, kjer stoji Hitler med plezalci, ki tišče pod pazduho njegove slike, ta ima ob napisu »Najlepše plačilo«, pač Eigerja in nacistične propagande dovolj. Če člankar torej primerja našo današnjo alpinistično generacijo z »junaki« Eigerja in ji še celo očita, da je tudi tehnično opičje posnemala nemške plezalce, potem dela pač veliko krivico mladi generaciji. Kolikor vemo, »junakov« Eigerja pri nas nihče ni posnemal, dasiravno se je mogoče malo preveč govorilo o tem vzponu. Tako duševno preprosti, da bi nasedli tako prozorni propagandi, mladi alpinisti res niso. Na drugi strani pa moramo poudariti dejstvo, da je naše alpiniste vse od osvoboditve dalje močno mikalo vprašanje, v koliko zaostaja naša alpinistika za inozemsko in seveda so v zvezi s tem primerjali svoje vzpone z inozemskimi ter se s pridobitvami tujcev okoristili, v kolikor so se le mogli. Pri vsem tem prizadevanju je bilo njihovo načelo, da morajo tudi kot alpinisti mlade socialistične Jugoslavije zastaviti vse svoje sile, da povečajo in utrde ugled svoje domovine v inozemstvu. Letos so imeli prvič priložnost pri plezanju v tujih gorah primerjati svoje sposobnosti s sposobnostmi Avstrijcev. Ponosni so na to, da so enakovredni tujcem (v kolikor moremo po dosedanjih skromnih stikih sodbo že dokončno izreči) tako poleti kakor pozimi, in če so pozimi

zastavili svoje zdravje, da so izenačili prednost, katero je dajala tujcem njihova boljša oprema, potem tudi njihove žrtve dobe tisti smisel, katerega jim pisec članka odreka. Toda o teh stvareh bo zgodovina alpinistike laže govorila, ko bo vse to odmaknjeno že nekam v preteklost.

Tudi o kulturi alpinizma ter o športu v alpinistiki govori člankar precej obširno. Problem alpinistika in šport je že star in je bil za nas posebno po osvoboditvi važen; še danes ribarimo glede športa v alpinistiki v kalnem. V tem pogledu so bile storjene v slovenskem alpinizmu usodne napake in nepopravljiva škoda. Nemški alpinist Maduschka pravi: »Alpinistika je tudi šport in ni samo šport« (Junger Mensch im Berg, str. 149) in nato nadaljuje, da bi se dalo ti dve besedici »ni samo« razčleniti v cele strani obsegajočih razpravah. Ako bi to res skušali storiti, bi ugotovili, da kaže alpinistika toliko svojih posebnosti, da sploh ni več šport, temveč čisto svojstvena panoga delovanja, ki ima s športom le nekaj dotikališč skupnih. Prav gotovo moremo v alpinistiki ugotoviti športni moment in ta moment je večji, oziroma bolj poudarjen v različnih dobah; tudi pri posameznih alpinistih je ta športni moment v povsem različnem sorazmerju z ostalimi sestavinami alpinistike. Kakor vidimo, je torej problem alpinistika in šport zelo kočljivo vprašanje in kdor v alpinistiki preveč poudarja šport, ta se izpostavlja veliki nevarnosti, da bo profaniral alpinistiko in zanemaril vse njene ostale vrednote. Ravno to profanacijo alpinistike očita pisec mladi generaciji. Ali je res tako? Ali so mladi alpinisti res le skupina duševno preprostih ljudi, ki v gorah niso sposobni doživljati drugega kot ugotavljati probleme, zabijati kline, gvozdititi kamine, izrekati sodbe o težavnosti stopnji itd. ali pa jih hoče le napačno prikazati?

Pred menoj leži članek, v katerem berem naslednje misli: »Kot je omenjeno že zgoraj, vključuje planinstvo posebno športno panogo in sicer: plezanje v suhi skali, v ledu ter terensko smučanje. To panogo imenujemo alpinistiko. Specializacijo v planinstvu predstavlja, kot je razvidno z zgornjega, samo alpinistika, katero moremo glede na vse posebnosti šteti že za samostojno panogo. Tu se najlaže izvaja tudi tekmovanje, ki pa se more vršiti zopet čisto na svojski način. Tekmovalec (sic!) mora opraviti prvenstveni vzpon preko stene ali ponovitev takega vzpona. Pozimi se alpinistični vzpon izvede tudi lahko v smeri, po kateri drži pot.« Višek članka pa je dosežen na koncu, ko avtor ugotavlja podobnost alpinistike z lahko atletiko, smučanjem in plavanjem ter se zavzema za to, da bi vse te panoge šteli v isto kategorijo. Članek je napisal Cene Malovrh v 7. številki Poleta leta 1947.

Nikakor ni namen tega članka delati Malovrhu kakršne koli očitke, kot so to storili nekateri mladi alpinisti, ki so se čutili v njegovem članku v 8. in 9. številki Vestnika le preveč prizadete, temveč mislimo, da je napisal Malovrh tako prvi članek v Poletu kakor drugega v Vestniku v najboljši volji in z edinim namenom koristiti slovenski alpinistični stvari. Toda nekaj ga le lahko vprašamo: Ali more biti popolnoma

prepričan, če ni mogoče med vsemi prenapeteži in športniki mlade generacije le še kakšen človek preproste duševnosti, ki se še ni otrešel popolnoma njegovih nazorov iz leta 1947? Ali moremo njegove besede o kulturi alpinizma vzeti še v vsej njihovi teži in globini?

Vzgoja mladine je težka in komplicirana stvar, ki terja dolgotrajnega truda, vztrajnega ter sistematičnega dela. Tudi ideologije alpinistike ni mogoče pojmovati na ta način, da nekdo da smernice v nekem enostranskem članku in ko nato vidi, kam je privedla alpinistiko miselnost, pri kateri ima tudi sam svoj delež, napiše nov članek, v katerem sedaj vneto propagira kulturo alpinizma, razpravlja na celi strani o razliki med športnim igriščem in gorskim svetom, za šport v alpinistiki, oziroma za njegove pretirane izrodke ima pa samo še besede: vampirstvo, kriminal in psihopatija. Danes je enako zgrešeno pobijati športni moment v alpinistiki in beložiti na njegov rovaš vsc, kar je slabo, kakor je bilo pred tremi leti zgrešeno, če je kdo skušal dokazati, da je alpinistika pravzaprav le samo šport in nič drugega.

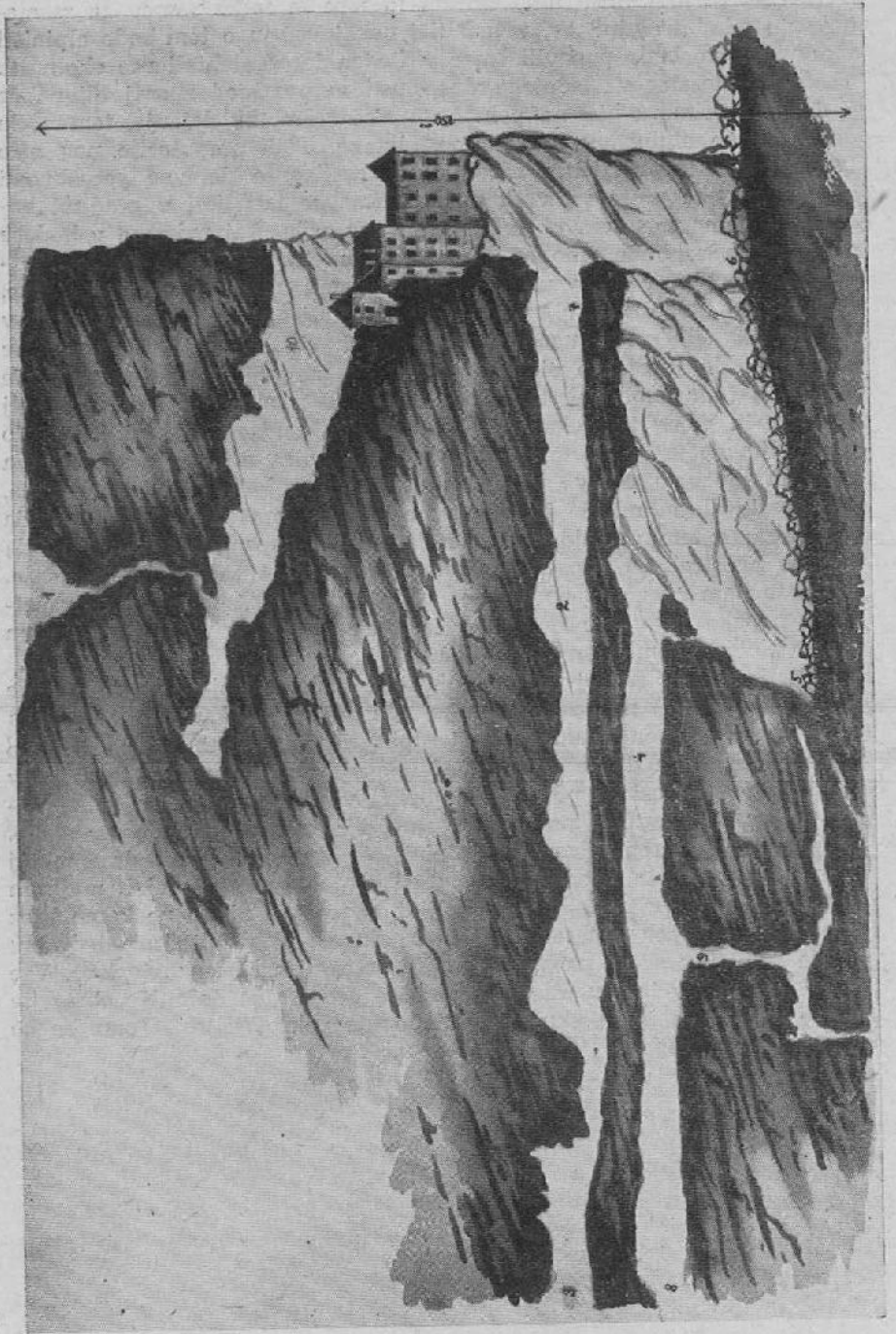
O kakšni krizi mlade alpinistične generacije danes ne more biti govora in tudi zdrava tradicija slovenskega alpinizma ni v taki nevarnosti, kot bi to mogli posneti iz članka v 8. in 9. številki Vestnika. Mogoče je doživljal slovenski alpinizem pred tremi leti hujšo krizo, kot jo doživlja danes. Na drugi strani pa se moramo zavedati, da ideologija alpinistike nenadnemu tehničnemu napredku in silovitemu skoku naprej v razvoju ni mogla slediti in še danes caplja za njim. To vnaša zmedo v miselnost mlade generacije. Tako imamo zopet pojave, da n. pr. Koččvar v svojem referatu o športnem alpinizmu (Planinsko delo 1950 št. 2, str. 14) skuša dokazati, da je šport vir in vzrok vsega zla v alpinizmu. Ali je tako početje sploh še resno? Dejstvo je: če nekateri mladi alpinisti ne bi posebno poudarili športa v alpinistiki, tudi teh res velikih tehničnih uspehov mlade generacije ne bi bilo, oziroma bi bili manjši.

So pa zopet mesta v Malovrhovem članku, kjer moramo dajati avtorju popolnoma prav ter se v celoti strinjati z njim. Dejstvo je, da je postala alpinistika v zadnjem času moda in da so vanjo zašli clementi, za katere bi bilo boljše, če jih v alpinistiki nikdar ne bi bilo. Res je tudi, da so zato negativni pojavi v današnji stvarnosti pogostejši, kot so bili kdaj prej in kot bi smeli biti. Toda ti posamezni pojavi še niso kriza celotne generacije, niti jih ni mlada generacija s svojo miselnostjo zavestno ustvarila. Žrtve v gorah so res številne in to nam daje vsem misliti. Pretirana gonja za uspehom ima res precejšen delež pri nesreči v Jalovcu in edino pravilno je, če se slovenska alpinistična javnost teh žalostnih dejstev res popolnoma zave ter jih v bodoče za vselej prepreči. Nadrobna analiza nesreč, katere navaja Malovrh v svojem članku in ki res zvane kot grude prsti, ki težko padajo na mrtvaško krsto, bi pokazala, da je skrajno nepravilno, vse te nesreče stlačiti v isto vrečo in nato nanjo prilepiti etiketo z napisom: Rezultati športa v alpinistiki in miselnosti mlade generacije. Padci

Debeljaka nikakor niso tako smešni in niso le solidna snov za zasme-hovanje mladih alpinistov, v tem tiči nekaj več in o tem bodo alpinisti sodili šele, ko bodo ponovili smer v Dedcu ter pretehtali vse okolnosti. In če se plezalec naslednjega dne pusti vanovati od zgoraj ali pa če v drugem primeru hiti na pomoč, to niso sramotna dejanja, temveč le dokaz stiske alpinistov in težavnosti stene. Tudi amputacije nog niso lahkomišelnost, zdravljanje zdravja ter razširjanje delovne sposobnosti alpinista, ki se mora na vsak način primarno izživljati v graditvi bodočnosti domovine, temveč le žalostna opozorila, kaj moramo v bodoče pri zimskih vzponih z dobro opremo preprečiti. Pri tragedijah v Martuljski Ponci in v Jalovcu pa bo izkušenemu alpinistu ostalo nejasno, kako more človeško življenje, in to še življenje mladega človeka v cvetu njegovih moči, ugasniti že v prvi noči viharja in ne more brleti niti do jutra, ko bi bilo vendar že mogoče prinesiti pomoč. Te pojave si tolmačimo pač tako, da ti mladeniči niso bili fizično dovolj odporni, in poleg tega, kar je bistveno, da še niso šli skozi trdo šolo gora. Njihove žrtve so torej predvsem posledica njihovega začetništva v gorah in sveta naloga vseh alpinistov in to katere koli generacije, najstarejše ali najmlajše je, da se bore proti tem napakam in seveda vzporedno s tem znižajo tudi število nesreč na minimum, ne pa da skušajo enostransko naprtiti nekomu odgovornost za vsa ta življenja. Vriva se nam pa zopet vprašanje, ali bo kdaj sploh mogoče vse začetniške napake in vse nedopustne lahkomišelnosti v gorah popolnoma odpraviti ter s tem nesreče preprečiti.

Življenje in razvoj naše alpinistike tečeta svojo pot in se ne menita za žrtve, niti za polemike, sklepe in delikte. Če se danes ostro krešejo mnenja tudi v naši alpinistični javnosti, ali pa če kdo skuša skromno in dobrohotno povedati svoje mnenje, potem je to prav in vsakdo naj stori to po svoji najboljši vesti. Življenje bo nekoč sodilo o tem in ohranilo, kar je bilo prav, ter bo samo izločilo vse slabo. Skupna težnja vseh slovenskih alpinistov bi morala biti, da čimbolj zmanjšajo trenja in nasprotovanja med svojimi vrstami, takih majhnih stvari smo imeli v preteklosti dovolj in preveč in nikoli ne bomo brez njih. Alpinisti vseh generacij naj bi se skušali približati drug drugemu ter se živeti v svoje probleme in jih reševati s človeško toplino. Vse alpiniste pa bi v imenu mlade generacije prosil naslednje: Ne obsojajte mlade generacije in ne skušajte biti do nje pokroviteljski. Temu se bo mladina vedno uprla.

Pavel Kunaver:

PREDJAMSKI GRAD IN NJEGOVE JAME

Po osvoboditvi naše domovine je prešel v narodno last tudi znameniti Predjamski grad z vsemi njegovimi jamami ali bolje s komplikiranim jamskim sistemom vred, ki je v nekem oziru edinstven na svetu.

Imenovane podzemске jame se razprostirajo v Hrušici, katere najvažnjsi vrh je Nanos (1300 m); ta ima proti Pivškemu ali Postojnskemu polju strma, deloma prepadna pobočja. Hrušica omejuje Pivško polje na severu in severozahodu. Na vzhodni strani omejuje Pivško polje Snežnik (1796 m) in Javornik (1270 m), na jugozahodu pa Vremšica (1026 m). Pivško polje je kotlina, vgreznjena med imenovana gorovja oz. visoke kraške planote. Po večini so sestavljene iz krednih apnencev, ki dovoljujejo zaradi svoje topljivosti v vodi največji razvoj kraških pojavov. Saj se ravno v osrčju navedenih visokih planot nahajajo naše najzanimivejše podzemске jame, med njimi Postojnska jama, Planinska ali Malograjska jama, znamenita Rakova dolina z nedosežnimi lepotami. Tudi več lepih ledenih jam je v teh gorah.

V Pivškem polju pa izvira tudi znamenita Pivka, ki je izdolbla Postojnsko jamo. Pivka sprejema na Pivškem polju več pritokov, izmed katerih je Nanoštica največja in ki sestoji zopet iz mnogih potokov. Vsa ta voda se odteka proti severu po nepropustnih tleh, na koncu katerih jo pri Postojni sprejme razpokani apnencec v svoje podzemске jame. Voda ne more odteči drugače s tega polja kakor po podzemskem potu, ker je kakor smo že rekli, izrazita kraška kotlina, katere najnižja točka je ponikva Pivke pod vhomom v Postojnsko jamo v višini 507 m nad morjem. Vsi izhodi iz te globoke kotline so malone sto metrov višje, tako n. pr. je sedlo pri Razdrtem 598 m, Postojnska vrata pri Ravbarkomandi 608 m in Šent Peter na Krasu 579 m nad morjem. Kam naj se torej odteka voda drugam kakor v smeri najnižje točke, torej s Pivko v Postojnsko jamo? Pogled na zemljevid nam tudi lepo kaže večinoma pahljačasti razpored vseh potokov, kako hite k Pivki in k Nanošnici. Le pri natančnem pregledu vseh potokov se nam ustavi pogled na kratki vodici, Lokva imenovani, na severozahodu polja, ki nas vodi malo več kakor en kilometer daleč po površju proti Predjamskemu gradu, kjer izgine v zahodni smeri pod Hrušico. Kako je to mogoče?

V tercijerni dobi je segalo morje tudi v Pivško kotlino in je tam odložilo dokaj debele sklade peščencev in laporjev. Ti skladi ne pre-

Besedilo k sliki na str. 34.

Slika 1. Prerez skozi jame za gradom in pod gradom

1. Gornji izhod iz jame za gradom.
2. Glavna jama okoli 1500 m dolga.
3. Nadaljevanje glavne jame.
4. Druga jama nad ponorom Lokve.
5. Ponor ali ponikva potoka Lokve.
6. Vhod v jamo Lokve.
7. Sprednji del glavne jame »Hlev« imenovan, kjer je bival pračlovek.
8. Nadaljevanje druge jame z zveznim rovom in glavno jamo.
9. Prepad.
10. Gornja jama z gradom.

puščajo vode in so vzrok, da je Pivško polje rodovitna oaza sredi skalnatih apneniških visokih planot, ki smo jih uvodoma navedli. Na teh nepropustnih skladih se tudi zbirajo potoki, ki tvorijo Pivko in Nanoščico. Toda vodice iščejo vedno najnižje točke. In eden od potokov, ki je najbrž tudi tekel nekoč iz imenovanih skladov izpod Hrušice proti Pivki, ko jih voda še ni tako razjedala, je našel pod Nanosovimi stenami, kjer je danes Predjama, v apneniških skladih, meječih na laporje in peščence, razpoko, po kateri je začel odtekati v povsem drugo smer, namreč proti zapadu! Izjedel si je v apnenčevih skladih globoko pod Hrušico svoja lastna skrivnostna pota v obliki podzemskih jam, izhod pa je našel mnogo niže v Vipavski dolini, kjer še danes izvira kot reka Vipavščica.

Potok Lokva je na ta način v Pivškem polju velika izjema, ker teko iz te kotline vse vode proti severu po velikem podzemskem jamskem sistemu, iz katerega končno priteče Ljubljana — le on, Lokva, teče proti zapadu v Hrušico in se končno, iznova rojen, kot Vipavščica izliva v Sočo ter v Jadransko morje.

Lokva je sčasoma odnesla iz svojega mladega porečja vedno več zemlje in širila svojo dolino. Zajedala se je globlje in globlje pod apnenčeve stene in iskala novih potov, kar v apnencu, posebno v topljivih in razpokanih krednih slojih, ni nikaka posebnost. Potok je namreč tekel prvotno mnogo višje in se odtekal po jami 2 (glej sliko 1), ki jo še danes lahko 1500 m daleč zasledujemo, dokler nas ne zaustavijo udorine s stropa. Pozneje je našla voda nekoliko niže drugo razpoko, začela je odtekati tudi po njej ter odnašati mehke peščence, razpoko pa je razširila v jamo 4 (na sliki 1) ter je po njej nekoliko časa odtekala po posebni zvezi tudi v gornjo jamo za 8 (na sl. 1). A že si je iskala novih potov niže spodaj. Našla jih je po navpičnih razpokah, ki jih je razširila v prepade kakor n. pr. 9 na sl. 1, in pa v poševnih razpokah, kjer Lokva (6 na sl. 1) še danes izginja v še nepoznano podzemlje (5 na sl. 1). Od zunaj pa je odnašala peščence in širila dolino na površju. Seveda si je voda iskala tudi na levo in desno pod zemljo potov in zato na mnogih drugih mestih v jamah izjedla stranske rove in več navpičnih prepadov. Pa tudi nad jamo 2 je še večja jama, ki na našem načrtu ni več zarisana, ker bi popoln načrt zavzel preveč prostora. Glavna jama 2 na sl. 1 se je potem, ko jo je podzemski potok zapustil, ker je začel teči po niže ležečih jamah, začela postajati kapniška jama. Vlaga je bilo v jami sedaj manj, nastal je tudi prepah in voda, ki je s stropa pronicala v jamo, je lahko izhlapevala. Zato so posebno na stropu začele nastajati kapniške oblike, pa tudi s tal je zrastle nekoliko velikih kapnikov. Ena od največjih dvoran, kjer stojita 2 do 4 m velika, lepa kapnika in kjer so tudi na stropu lepe kapniške tvorbe, se danes imenuje Dvorana monolitov. V nekaterih predelih te jame se še danes nabere toliko vode, da celo v največji suši ne izgine. Ta jama nikakor ni še do konca preiskana. A nadaljnje raziskovanje ovirajo udrtine s stropa. Za njimi se gotovo razprostirajo še velike

jame v smeri 13 kilometrov oddaljene Vipave, kjer Lokva 366 metrov niže zopet kot Vipavščica priteče na dan. Lokva ponikuje namreč v višini 470 m nad morjem. Tako je njena ponikva v resnici najnižja točka Pivškega polja. Le nizki grički eocenskih peščencev jo danes še ločijo od rečja Pivke.

Vipava leži v višini 104 m nad morjem. Voda mora pri padcu 366 m na razdalji 13 km narediti ogromne prostore! Primerjajmo samo Savo, ki pade za približno toliko metrov na nad 70 km dolgi črti Mojstrana—Ljubljana in kako je deroča! Torej je domnevanje, da so pod Nanosom še velike podzemne jame, ki jih je izdolbla Lokva—Vipavščica pod njim, popolnoma upravičeno.

Če pa gledamo v daljno prihodnost, se nam odpirajo zelo zanimive perspektive, ki so:

Zaradi velikega padca se bo Lokva vedno globlje in retrogradno zarezavala v svoje ozadje, eocenske gričke. V prihodnosti jih bo končno prerezala nazaj in dospela s svojimi izviri prav v Pivško polje. Ker je

Slika 2. Predjamski grad

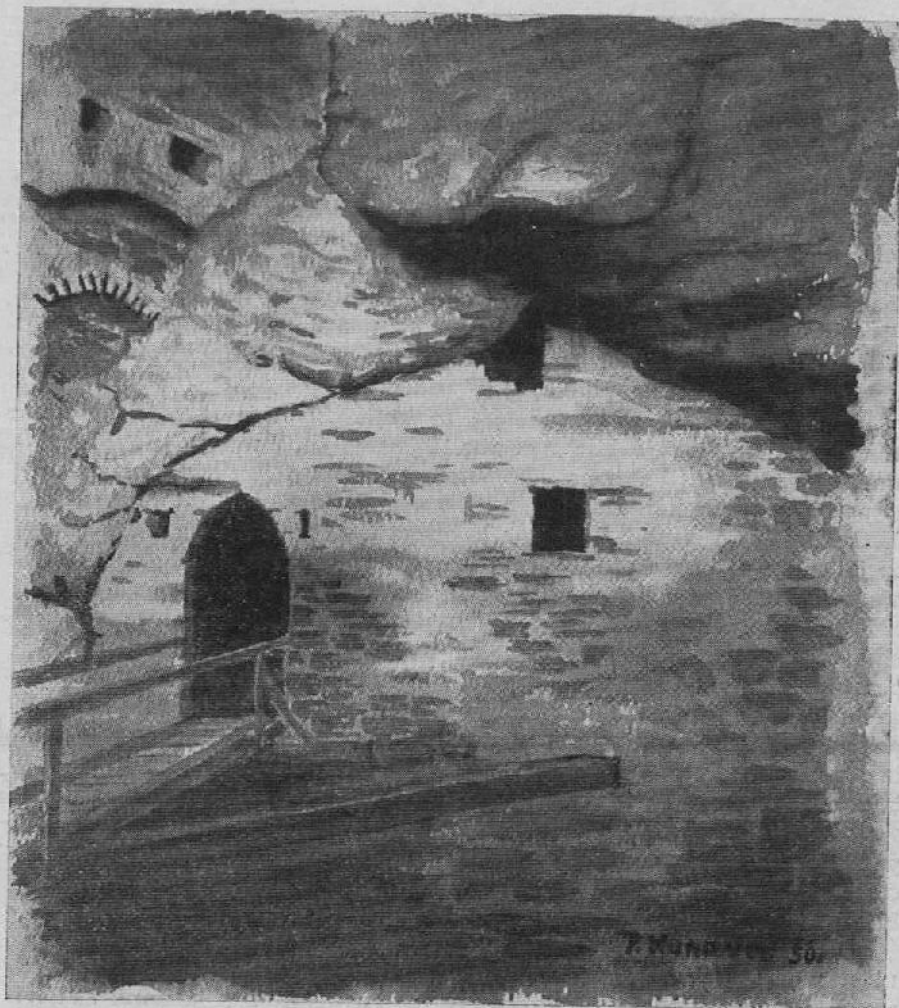
Risal Pavel Kunaver

njena ponikva celo od ponikve Pivke za 37 m nižja, je nujno, da bo Lokva polagoma načela najprej najbližje Pivkine dotoke, končno pa bo pritegnila v svoje niže ležeče rečje tudi Pivko samo. Nikakega upanja ni, da bi se Pivka hitreje zarezavala kakor Lokva, kajti njen padec je mnogo manjši in do izvirov pri Vrhniku, ki leži 301 m nižje od Pivkine ponikve pri Postojni, je 20 km zračne daljave. Tako se bo torej nabrž zgodilo, da bo začela Pivka teči pod zemljo v Vipavsko dolino in v Sočo, Postojnske jame pa bodo tudi v svojih najnižjih etažah postale suhe!

Toda vrnimo se nazaj k Predjamskim jamam.

Nad opisanimi (žal zelo površno!) vodnimi jamami Lokve pa zija še mnogo večja jama (10 na sl. 1). V njej stoji gotovo najslikovitejši grad v Sloveniji in še daleč na okrog! (sl. 2). Ta jama je mnogo prestrma in se h koncu prehitro zoži, da bi mogli njen nastanek pripisovati tekoči vodi. Na Krasu imamo mnogo velikih navpičnih in zelo strmih jam, ki pa jih je naredila v občutljivejših in manj odpornih delih apnenca od vrha pronicujoča in ne tekoča voda. Saj apnenci v morju niso bili popolnoma homogeni in so zaradi različnih primesti, neenotnosti zgradbe in drugih vzrokov na mnogih mestih postali manj trdni in odporni proti silam, ki so jim bili izpostavljeni potem, ko so jih gorotvorne sile dvignile iz dna morja in jih prepokale. Voda je pronicala od vrha in najprej izjedla rov 1 na sl. 1, nato pa je njegov sprednji del razširila v veliko jamo, v kateri stoji sedaj grad. Še danes pronica po razpokah toliko vode v jamo, da jo v gornjem delu zbirajo v vodnjak, ki daje večino leta dobro pitno vodo prebivalcem gradu.

Ta velika gornja jama pa je postala tudi človeško pribežališče in končno prebivališče. Morda je bila zasedena že v predzgodovinski dobi. Popolnoma pa so jo zasedli ljudje srednjega veka in treba bo še mnogo dela in raziskovanja, da se bodo odkrili še starejši sledovi človeka v tem delu jame. Prve večje zgradbe je človek postavil ob vhodu in sicer najbrž že za časa Karla Velikega, gotovo pa v 13. stoletju. Bilo je to pravo skalno gnezdo, kamor se običajno plemstvo gotovo ni zatekalo, vsaj v mirnem času ne. Prve grajske zgradbe so bile zidane res v jami sami, to je na levi strani slike 2. Na sliki jih ni več opaziti, ker zakrivajo njihove ostanke zgradbe iz novega veka. V srednjem veku je bil dostop do gradu mnogo težji kakor pozneje. S položne strmine na severni strani (na sliki 2 na desni strani) je vodila v jamo le ozka skalna polica; človek, ki je hotel dospeti do grajskih vrat, je bil na milost in nemilost izpostavljen branilcem skalnega gnezda nad njim, pod napadalcem pa je zijalo do 60 m globoko brezno. Kakšen je bil vstop v prvotni grad, ti kaže slika 3, ki ti predstavlja ostanke prvih zidov. Do njih prideš sedaj iz srednjega gradu po visokih, deloma v živo skalo vklesanih stopnicah in končno čez mostič. Nekoč se je tukaj nekje nahajal pridvižni most, ki je vezal skalno polico z vhodom. Da so mogli zgraditi poznejše stavbe, so morali odstraniti mnogo skalovja, a kljub temu je grad razmeroma plitev in mnogo bolj visok kakor pa

Risal Pavel Kunaver

Slika 3. Najstarejši del Predjamskega gradu, vzdanege
v skalovje podzemske jame

globok in kar osupneš, ko se po vstopu za najnovejšo zgradbo (desno na sl. 2) kaj hitro znajdeš med zidovi in skalno steno.

Prebivalcem prvotnega gradu nihče ni mogel do živega. Tudi najdolgotrajnejša oblega jih ni mogla prisiliti k vdaji. Nekdaj je bil izhod iz gornje jame po naravnem rovu (1 na sl. 1) lažji in jim je omogočil, da so se po njem zalagali z živili. Nekdaj se je razprostiral takoj za gornjim robom stene nad gradom mogočen pragozd, ki je pokrival vso Hrušico. Za izhod iz jame in skrivno stezo po divjini so vedeli le prebivalci gradu, ki se po svojem značaju najbrž prav nič niso razlikovali

od divjine, v kateri so bivali in ki jih je obdajala v tej odljudni pokrajini. Šele z nastopom strelnega orožja je bilo mogoče pokoriti to gnezdo. Zanimivo je, da se ravno ta čas veže zgodba z Erazmom Luegerjem, ki ga naša zgodovina imenuje Erazem Predjamski.

Ker se je zgodba o tem junaškem banditu in roparskem vitezu med mlajšim rodом že pozabila, naj jo prav na kratko ponovim. Erazem Lueger je izhajal iz stare in zelo bogate plemiške rodbine, katere člani so imeli velika posestva po slovenskih deželah. Najbolj so sloveli v 15. stoletju, ko je bila njihova slava na vrhuncu in je tedaj tudi za vedno ugasnila. Erazmov oče ali brat Nikolaj — ne ve se gotovo, kaj mu je bil — je na povelje cesarja Friderika po uporu leta 1463 udrl v Trst in pustil tri dni pleniti po mestu. Bil je nasilen človek in mnogo meščanov je bilo tedaj pomorjenih.

Njegov sorodnik Erazem je bil še hujši. Živel je samo za vojsko in vojaška čast mu je bila nad vse. Njegova žena mu je prav kmalu umrla in ni zapustila nobenega potomca. Mehkejših čustev ni poznal; če pa bi jih bil še kaj imel, bi jih bil v večnih bojih v službi cesarja Friderika kaj hitro izgubil. Ljubil je le enega človeka: Andreja Baumkirchnerja, enega najbojevitejših vitezov tedanjega časa. Občudoval ga je zaradi njegovih junaštev v bojih, pa tudi zaradi drznosti, s katero je nastopal tudi kot roparski vitez. Ko pa je cesar dal tega plemenitega razbojnika obglaviti, se je Erazem Lueger sprl s cesarjevim sorodnikom Papeheimom. Ker je ta trdil, da je bil Baumkirchner po pravici kaznovan, ga je Erazem ubil. Zato je bil obsojen na smrt, a je s pomočjo svojega prijatelja Barnecka, ki mu je v meniha preoblečen prinesel v ječo pilo in meč, pobegnil iz Nemčije v domovino očetov. Tam pa je našel vse imetje zaplenjeno — le za Predjamski grad ni nihče vedel. Tja se je skril s svojimi oboroženimi hlapci in začel pleniti po deželi kakor roparski vitez. Sporočilo pravi, da se je loteval le bogatašev, plemičev, samostanov in trgovskih karavan na poti iz Trsta proti severu, reveže in kmete pa je puščal v miru.

Na cesarjevo povelje ga je iskal tržaški poglavar Ravbar. Ker ga ni našel, ga je prišel Erazem izzivat pred grad Kleinzhausel, čigar razvaline stoje pred Planinsko jamo, ter ga privedel z lastnimi sledovi v snegu pred ali bolje pod svoje skalno gnezdo Predjamski grad. Pričelo se je obleganje — a zaman. Erazem se je cesarski vojski in njenemu poveljniku mesece dolgo posmehoval iz svojega nedostopnega gradu.

Erazem je dobival iz Vipave po skrivnih pragozdnih stezah in končno po podzemnem rovu, le njemu in njegovim bojnim tovarišem znanem, ki je vodil na plano prav nad gradom, vso hrano. Nikakor pa ni res, kakor trdi pripovedka in še danes mnogi ljudje onih krajev, da je segala ta jama prav do Vipave.

Ko je Erazem poslal po dolgih mesecih oblege Ravbarju pečenega vola in celo svežih češenj, je ta mislil, da ima Erazem na svoji strani same podzemne sile. Že je obupal, ko mu je prišlo na pomoč izdajstvo. Erazmov oproda Franc, ki se je bal končnega obračuna s pravico,

Risal Pavel Kunaver

Slika 4. Vhod v glavno jamo pod Predjamskim gradom. Prvi del jame se imenuje »Hlev«, ker je v srednjem in v začetku novega veka bil hlev za konje. Človek pa je v prvih 150 m jame prebival od kamene dobe dalje.

katera mu je žugala z vislicami, a ga je mikalo življenje in v Vipavi živeča ljubica, je proti obljubi popolnega odpuščanja izdal, kje se ob nekem času zvečer nahaja Erazem in kam naj namerijo topove, ki jim Ravbar do tega trenutka ni preveč zaupal. Bilo je pač šele leta 1484!

Kjer človek s svojim pogumom ni ničesar opravil, tam sta svoje delo opravila izdajstvo in nova iznajdba, smodnik in topovska krogla. Ko je Franc zvečer dal znamenje z lučjo, je tresnilo v dolini in krogle so premostile prepad ter udarile na kraj, ki ga je izdajalec že prej označil z belo krpo. Pod udarcem krogel so se udrle skale in zidovje ter ubile Luegerja...

Sto let nato nihče ni maral za divji grad v skalnih stenah. Vabila pa je njegova varnost in slikovit položaj. Zato so ga novi lastniki Gallenbergi, za njimi Cobenzli, Coronini in na koncu knezi Windischgrätzki obnovili. Prvič so postavili nove grajske zidove leta 1580, a pred razvalinami notranjega gradu. Današnja oblika pa je dosegel šele v poznejših stoletjih.

Z gradom, ki je v svoji prilagoditvi na podzemsko naravo edinstven spomenik daleč na okrog slovenskih dežel, pa zanimanje za človeško bivališče v teh jamah še ni izčrpano.

Pod gradom, ki je bil za konje nedostopen, so imeli v srednjem veku konjski hlev v podzemski jami (2 na sl. 1). Za hlev so uporabili prvi del jame (7 na sl. 1), ki je od strani lepo razsvetljena skozi velikansko naravno okno nad glavno ponikvo Lokve. Do jame so mogli priti le po mostu, ker je vhod vanjo nad navpično steno. Vhod je bil zavarovan z visokim zidom, ki je po večini še dandanes ohranjen (sl. 4). Leta 1921. sta to jamo obiskala dr. Mantuani iz Ljubljane in grof Beguen, ki se je kot arheolog zanimal za morebitne slike prazgodovinskega človeka. Grof Beguen sicer ni našel zaželenih slik na jamskih stenah, nasvetoval pa je tedanjemu lastniku Predjamskega gradu, knezu Windischgrätzku, naj začne kopati v jami, ker je v njej najbrž živel pračlovek.

S presledki so nato v času med obema svetovnjima vojnama res kopali v prednjem delu jame in že do sedaj odkopani del je pokazal, da je bila jama res prav od mlajše kamene dobe, torej od neolitika sem trajno obljudena! Zato je ta jama, ki je zanimiva že zaradi svoje velikosti in lepih kapniških oblik, še bolj pomembna zaradi več desetstisočletne kulture, ki se je polagoma razvijala v poltemi podzemlja. Ko stojiš po pregledu velikih zbirk orodja in orožja ter okrasov pračloveka, zbranih v še neurejenem muzeju na gradu, v začetku te jame, vstajajo pred teboj davno minuli časi, ko je človek našel tu svoje pribežališče, kjer se je rodil, živel, ljubil in umiral; kjer je brusil koščene sulice, obščipaval primerne kamene in jih oblikoval v puščice in drugo orodje; kjer je gradil kamnito orožje in orodje ter vrtal vanj luknje za ročaje. Plast, ki nam kaže ostanke človeka iz te dobe, je do 1 m debela. Nad njo se nahaja na mestoma do 20 cm debela plast iz bronaste dobe. Nad to do 40 cm debela plast z ostanke iz rimske dobe. Vrhnje plasti so spredaj tudi približno 1 m debele in vsebujejo ostanke iz srednjega

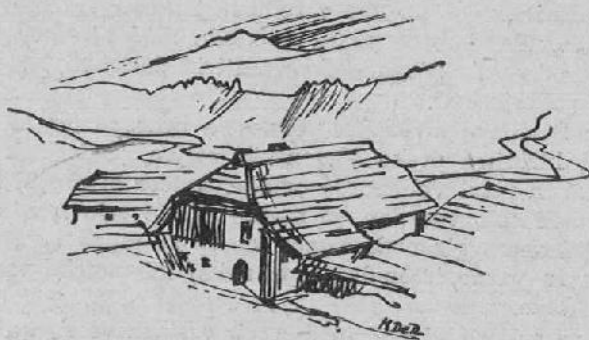
veka. Debele so tako zato, ker je med njimi material, ki so ga uporabljali za gradbo hlevskih naprav.

Po mnenju kneza Windischgrätza, ki je dal izkopati 130 m dolg poizkusni rov, je bila jama do 150 m daleč obljudena. Že sprednji del jame pa je dal ogromno najdb. Med njimi so neštete črepinje posod, orodja in orožja iz kosti, jelenovega roga, kamna, obeski iz školjk, volčjih krempljev, zob medveda brlogarja itd. Ob preizkusnih jarkih mole ven ostanki človeških okostij, dve okostji, žene in otroka, sta popolnoma odkopani, a od nepietetnih rok že nekoliko premaknjeni. Globoko v plasteh so ognjišča. Ožgano žito se na več krajih drobi iz načetih plasti. Vse povsod znamenja nekdanj tukaj živečega človeka, njegove kulture, njegovega preprostega življenja, iz katerega je po tisoč letih vstala sedanja kultura.

Tako je v Predjamskem gradu in predjamskih jamah združeno mnogo elementov, ki dajejo vsej tej edinstveni pokrajini nepopisno in nepozabljiv čar: mogočne skalne stene, velikanske podzemne jame različnega postanka, tesni stik prepokanega apnenca in nepropustnih peščenecov in laporjev, skrivnostna ponikalnica — vse to v veliki samoti, poleg tega pa človeška dela malone od početka njegovega pojavljanja na zemlji pa do današnjih časov. Ničesar ni, kar ne bi spadalo v to sliko. Starost je tudi človeška dela s patino vekov spojila z naravnimi čudi v eno veliko harmonično sliko.

Sedaj, ko je vse to, kar je bilo skoro celo tisočletje last tujcev, prišlo prvič v ljudsko last, je dolžnost oblasti, da ta edinstven spomenik čuva pred vsako okvaro zunaj in znotraj, pred vojno začeta odkopavanja pa nadaljuje, da odkrije vso staro človeško kulturo, ki je zakopana v globini desetstisočletnih plasti v podzemski jami.

Kdor se zanima za izkopanine v jami pod Predjamskim gradom, najde popis izkopavanja in slike izkopanih v članku »Prime ricerche paleontologiche nell Grotta di Castel Luoghi presso Postumia«, ki ga je napisal Ugo di Windischgrätz v reviji »le Grotte D' Italia« Se. 2 Vol. III — 1938.

(Nadaljevanje iz prejšnjega letnika)

Med našo t. j. levo in drugo rižo se je navadno namestil vrhu pokonci stoječe late barjak, ki je kazal hkrati tudi smer vetra.

Zaradi varnosti in v opozorilo bližajočim se parnikom so postavili med turško in njeno levo sosednjo rižo spredaj pokonci križema dve deski, v katerih križišču se je pritrdila lata, da se je lahko ponoči nanjo obesila luč in je tako mogel ladijski krmar že od daleč ugotoviti, da ima pred seboj desni kraj splava. Če pa niso postavili takega znaka, pa je moral goreti na ognjišču manjši ogenj, po katerem je lahko poznal, da je tu leva stran splava s kolibo, ki jo je obseval ogenj, eden od flosarjev pa je moral medtem stopiti kraj turške riže, ter z zamahljaji roke naznačevati smer, v kateri naj se parnik kreta.

Če pa se je navzlic vsem tem varnostnim ukrepom, zlasti v megli, dogodilo, da je parnik zagrmel na splav ter ga zdrobil, je takoj vrgel sidro in prihitel s svojimi ljudmi nesrečnežem na pomoč ter po možnosti vsaj omilil nesrečo.

Biti krmaniš, nikakor ni lahka naloga. To more biti v vsem odlično izvežban flosar in že večleten mitrovčan, ki se zna vsak hip znajti v kakršni koli situaciji. Imeti mora zlasti izredno dobre oči, da lahko že v najtemnejši noči nesporno ugotovi tako kraj, mimo katerega plove, natančno razpozna vsak predmet pred seboj in ob strani, kakor tudi ugotovi oddaljenost od bajerja, pa najsi ga zbude kakor koli iz najtrdnjše spanja.

Lahko je ladijskemu krmarju na odprtem morju, ki ima pred sabo busolo-velikanko, po kateri lahko vsak hip določi širino in višino, na kateri plove, ali kaj naj počne z njo krmaniš!

Da je tudi kuharska umetnost njegov posel, je kajpak tudi še en pogoj, ki se stavlja h krmaniševim nalogam.

Dasi so vsi njegovi tovariši pomočniki že morda večkratni ali celo že večletni mitrovčani in dasi se krmaniš lahko zanese, da ga bo vsak od njih v času njegovega počitka v redu nadomestoval, česar pa so si ti tudi v svesti, vendar kaže soglasje, ki vlada med njimi in krmanišem, odločno viden odnos do njegove obveznosti in dolžnosti ter do samo po sebi umevne podrejenosti.

Kadar je Sava ob povodnjih preplavila bregove ter so si mogočni tokovi izbrali bližnjice preko slavonskih poljan, je kajpak ubral tudi krmaniš to pot in rezal velikanske ovinke, katere bi obplul sicer komaj v nekaj urah ali celo ves dan, je moral biti že celo izredno čuječ; in potreben je bil skoro gigantski napor, da so se mogli spretno prebijati med drevjem in varno izžonglirati po nekaj kilometrih ponoven vstop v glavni tok Save.

Sicer pa je splav plul noč in dan, ob vsakem vremenu. Le ob kaki »frtuni« — nevihti — so prijemali ob kakem boku ali drugem varnej-

šem zatišnem mestu, dokler ni prešlo neurje, ki bi utegnilo splav znatno poškodovati ali celo uničiti.

V mirnem vremenu je takale vožnja flosarju največji užitek. Vprav božansko lepe so pomladanske noči, ko ti vso pot in skoro vso noč drobe in gostole v obrežnem grmovju slavčki svoje divne, mehke melodije; iz oddaljenih sel se oglašajo pasji laježi, s pašnikov pa prisluškuješ zateglim enoličnim pesmim pastirjev, ki čuvajo svoje čede ovac, goveda, konj in svinj.

Zgodaj zjutraj že je skuhana črna kava, v katero nadrobe kruha. Prijetno te ščegeta v nos njen vonj, ko si se prebudil ob običajnem predjednem »očenašu«.

Ne dolgo za tem, vsekakor pa še pred deveto uro je predpoldanka: sir, meso, salama, slanina — tako imenovani »Kaiserfleisch« se je dobil najboljši v Sisku — s porom ali česnom in čebulo ter kruhom, kar se je zalivalo z izvrstnim bizeljčanom. Medtem pa se je že kuhalo kosilo, ki je bilo navadno že ob enih: izdatna porcija mesa, juhe vendar le bolj malo, zato pa tem močnejše in mastnejše, da nisi mogel take dobiti v prav nobenem hotelu ali najboljši restavraciji kjer koli! Seveda, saj se je kuhalo toliko mesa s krompirjem vred, kar napravi juho kajpak slajšo. Zakuhalo se je z rižem, ječmenčkom, rezanci ali ribano kašo. Meso se je razrezalo najprej na mizi, priložili so krompir in prigrizovali kruh in zalivali vse to z vinom, nato šele se je zlila v skledo juha. Ob treh nekako je bila malica, enaka kot predpoldanka, a večerja kakor dobri dve uri za tem taka kot kosilo. Vsakokrat je seveda zraven vino, bodisi samo, bodisi s kisló vodo, ta zlasti ob bolj vročih poletnih dneh. Čez mero, t. j. do pijanosti se vendar ni pilo nikdar. Saj si ga je tudi vmes lahko privoščil vsakdo za potrebo brez vprašanja ali predsodkov.

Kdor bi se prvokrat udeležil takele vožnje z mitrovčani in bi bil že po naravi občutljivejšega želodca, bi se mu verjetno sprva upiralo, ko bi videl, kje se zajema čista »studenčnica«, v kateri bi vsak hip lahko opazil v valovih Save plavajoče utopljenice, svinje, ovce, krave ali konje, ki so zdrknili kdo ve kje raz sipki glinasti breg v narasle valove, iz katerih ni bilo več rešitve. Vsaj meni se je godilo prva dva dni tako, da sem jo nameraval popihati s splava ob prvem pristanku. Ker pa se je ta le preveč zavlekel, pa je opravil najboljši kuhar — glad svoje, da sem sprva meže, potem pa takoj že z odprtimi očmi pohitel, da sem nadomestil zamujeno.

Najprimernejši čas plovbe je v začetku junija, potem sredi avgusta in tretjič čez približno tri tedne, trikrat po par dni, ko »voda cveti«. Iz dna Save se dvigajo namreč takrat bube neke enodnevnice, dolge prvič približno štiri cm, drugič in tretjič pa nekaj manjše. Te se na površju nenadoma razpočijo, iz njih pa se dvignejo muhe nekoliko nad vodo in že po nekaj minutah popadajo nazaj v vodo, katero pokrijejo z levi vred silno na gosto.

Ob neugodnem, nasprotnem vetru, ki ovira plovbo, tako da splav skoro dobesedno stoji na istem mestu, so namestili na zunanji strani

drugega samca obeh riž: »naše« in »turške«, torej leve in desne, s sredine splava po en vesovnek, da so na ta način potem poganjali flos naprej. To veslanje imenujejo »šlesanje«.

Ves prosti čas, — in če je vreme lepo, mirno in ni sicer nikakršnih posebnih motenj, — tega je navadno na pretek, izpolnjuje pogovor o raznih znanih in še neznanih flosarskih dogodivščinah, veselih in žalostnih. Redkeje ga zamenja kaka druga tema iz vsakdanjega življenja. Vmes se vrste šaljivke in dovtipi, nedolžne zbadljivke in hudomušno nagajanje, vendar nikdar takega značaja, da bi moglo koga razžaliti ali celo razjeziti. Privoščijo si v svoji razigrani prešernosti marsikoga izmed sebe ali tudi na bazar prihajajočega hrvatskega brata, pa celo krmarja kakega motornega čamca, ki pa ga večasih poprosijo in najamejo, da jih pripne za svoj čoln ter nagleje pripelje do namembne postaje.

Zanimivi so, kadar govore »cirilico« v popolnoma flosarskem dialektu, čemur s široko zasmehanimi ustmi uživajoč prisluhneš.

Bilo nas je nokoč štirinajst na velekrpi, združeni iz štirih zadrečkih mitrovčanov. Pluli smo že ob desnem bajerju prav blizu Beograda. Pa jo reče proti nam motorni čoln, oddaljen od nas gotovo kakih 200 m, ko začno naši flosarji drug za drugim kričati na vse grlo nadenj in mu mahati z rokami:

»Ajdi vamo, da nas zapeljaš d Beograda, ajdi vamo!«

Že je vstric nas, ko ga še vedno vabijo in mu mahajo in že kaže, kot da se čolnar prav nič ne zmeni za nas. Še nekaj metrov, in glej ga spaka! V velikem krogu že zaokroži in jo usmeri na naš flos.

»Lej ga hudiča, kaj bo pa zdej!«

Kos, Purnat, Poderuh in še trije drugi, ki so bili najbolj vncti heroldi, jo drug za drugim popihajo v kolibo in za božjo voljo prosijo Seka (mojega tasta), naj gre iz kolibe ter se naj kako zmeni z njim in ga odpravi, kakor ve in zna. Moj tast jim odgovori: »Kar ste si skuhal, boste pač morali pojesti.« Vendar je le vstal in stopil iz kolibe:

»Da očte, da nas zapelate d Beograda?« — »Ma zašto ne bi!« se glasi odgovor.

»A kako tražite?« — »Dve hiljadarki.« — »E, to ja praskup! Jano vm pa dam.« — »Ako ste vi došli iz Stenjeveca, nisam i ja!« Zopet okrene svoj čoln in odbrzi navzgor.

»O, hvala Bog, da s ga la tak dobr udpraviv. Drgači b se kej lehk znašli vsi vkp u Glonač,« je šla zahvala Šeku.

Prešerna šaljivost in nagajivost jih ne mine niti na povratku domov, ko se radi še iz sopotnikov ponorčujejo. Kako bi tudi mogli biti topi, indiferentni ali slabe volje, če pa so imeli srečno vožnjo za sabo in so pri tem zaslužili lepe denarce, ki zagotavljajo družini za vse leto brezskrbno uživanje, veseleč se že vnaprej nove rajže!

Flosarija je imela za te ljudi prav poseben, trojen mik: fizični, psihični in finančni, brez ozira na vse nesreče, ki so se pojavljale od časa do časa; vtisnila jim je pečat sproščene duhovnosti, duhovitosti ter prešernosti, ki je bila najbrže edinstvena med našim slovenskim življem.

Doba zadnje vojne vihre je ohromila ta značilni temperament, a kaže, da si niti sedaj, ko se plovljenje lesa ponovno odpira staremu načinu tržnega prometa, ne more prav utreti poti tisti entuziastični razgibanosti, ker je pač služba in zaslužek drugačen, nego je bil dolga stoletja, ki je prehajal iz roda v rod v kri in meso.

*

S pričujočim opisom savinjskega splavarstva sem hotel prikazati tehnično in finančno plat flosarstva ter vsaj v konturah nakazati karakter in bit savinjskega flosarja. Slika gotovo še ni popolna; saj bi jo mogle podkrepiti in plastično izpopolniti le neštete sličice in epizode iz tisoč voženj od vezi do Železnih vrat, vožnje, kakršnih sem se nekaj imel priložnost udeležiti sam ter na njih doživljal vse prijetnosti take vožnje, pa tudi težke, obupne položaje, ko smo že vsi skoro sklenili z življenjem.

Gotovo bo še marsikdo obdelal tole snov po svoje, ker je vsekakor prav, da se ohrani folklorna slika našega flosarstva poznejšim rodovom; mnenja sem vendar, da bo vsem tem piscem vsekakor teže zajeti celotni vpogled v to nekdanje tako pisano, razgibano in zanimivo življenje, kot pa nekomu, ki je s temi ljudmi od mladosti pa vseskozi v osivelo dobo živel in doživljal vse njihove vesele in razburljive, vedre in tegobne ure.

Zdavnaj že, zdi se mi, so ti dogodki za mano, vendar mi je spomin nanje še danes živ, nepozaben in lep. Želel bi le, da ostane tak tudi v srcih vseh dobrih savinjskih flosarjev, in da se jim povrnejo še enkrat tisti srečni časi, ko so se v njih izživljali do poznega večera življenja.

Tine Orel:

V AVSTRIJSKIH GORAH

(Nadaljevanje iz prejšnjega letnika)

V cerkvi, veličastni novi gotiki z vzdanimi romanskimi portali sem pri stranskem oltarju prebral imena »herojev«, die für die unsere Heimat gefallen sind, v zadnji vojni namreč: Smolle, Jaklitsch, Tschitschko, Čater itd. Pri branju teh imen nas je obšlo nekaj mrzlega. Zagomazelo nam je po hrbtu. Kakor dan na to, ko smo v Krimmlu ob spomeniku Tirolca Wallnerja, ki se je postavil po robu Francozom leta 1809, videli sveže križe hitlerjevskih soldatov, članov besatzungstrup in kazenskih ekspedicij. Zapomnil sem si ime Moravec, ki ni padel nikjer drugje kakor pri Gornjem gradu (b. Cilli). A pustimo mrtve, čeprav se pravi, da bodo kamni vpili, če bodo ljudje molčali. Užitek je res, vrani izpuliti pavje pero. Qui tacet — clamat.*

»Mi nočemo vojne. Nikoli je nismo hoteli. In ko je Hitler začel vojno proti vsem, smo bili mi Avstrijci proti Hitlerju. In zato razumemo

* Kdor molči — kriči.

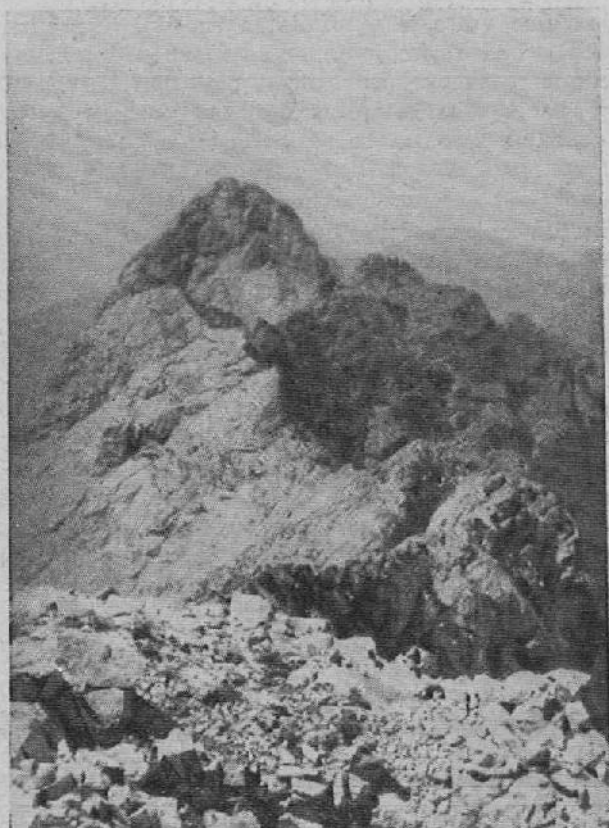

Foto šavelj Marjan

Ödstein z vrha Hochtora

današnje borbo Jugoslavije. Sicer pa vam povemo, da sprva tudi Hitler ni bil za nasilje nad manjšimi narodi.«

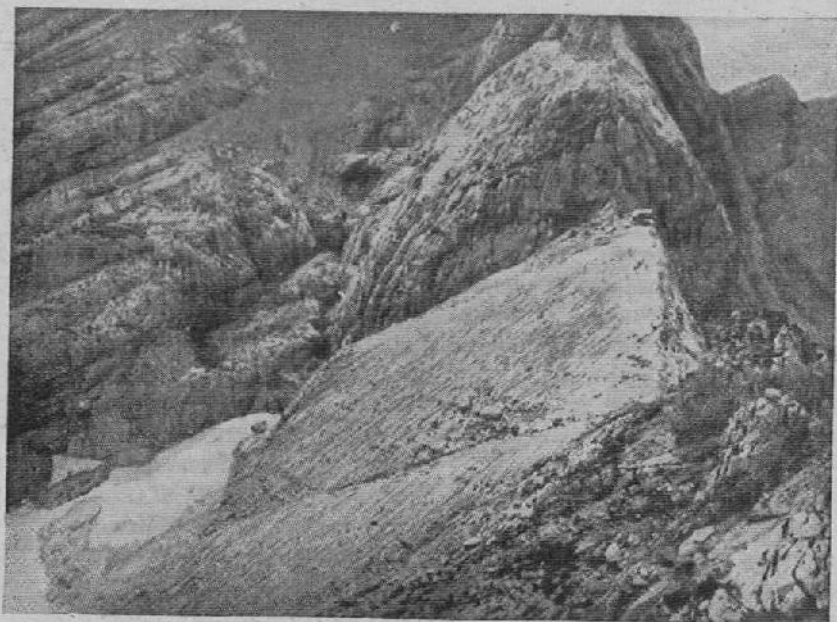
Besede simpatičnega, zgovornega športnega funkcionarja mi niso šle docela v račun.

Postregel sem mu z ugovori, s pričevanji iz dosedanjega avstrijskega političnega življenja, ki je večkrat le predobro pokazalo, da volk dlako menja, iz kože pa ne skoči, niti mu ni do tega, da bi skočil.

»Rabimo deset let mirne izgradnje in nič več. Kvečemu pametno politiko cen.«

»Mi pa sploh ne mislimo na nič drugega kot na mirno izgradnjo. To je sicer idealizem, a upravičen in človeštvu potreben.«

Bilo je pravzaprav malo besed med nami. Morda to niti ni bilo prav. Ideja o enotni Nemčiji gotovo ni fašistična iznajdba, toda v premagancih živi in bo še živela kot osrečujoča zarja iz tretjega rajha. In navkljub pogoltni politiki ob koroškem vprašanju in drugim potezam

Dachl z juga

Foto Šavelj Marjan

avstrijske vlade, ki jih je naredila, da bi izvlekla iz trenja med velikimi silami čim več dobička, smo v ljudeh, s katerimi smo prišli skupaj, videli skrb. Saj ta igra, ta politika gotovo ni v korist malih narodov, malih držav. In ljudje, ki se v tej igri zvišajo, to če ne s pametjo, pa vsaj nagonsko čutijo. Nič ni čudno, če ni na pretek voljnih plesalcev za igro, ki jo svirajo veliki. V tem pogledu se mi je zdel prizor, ki smo ga opazovali pri vходу v Jonsbachtal, za Avstrijo nekam simboličen: star, od dežja in vetra preperel plesni oder pod zaščitno plahto, na kraju odra dva muzikanta, ki od časa do časa urežeta bučno, vabečo, užigajočo polko, na oni strani ceste štant, odpustki, cukren kramar..., a plesalcev ni.

V Admontu smo bili gostje župana Bretschererja, ki je doma iz našega kočevskega Koprivnika. Gostilna, v kateri smo imeli kosilo z njegovo napitnico, je last Čaterja, ki je doma iz okolice Celja, toda slovenski ne zna več. Bretscherer je sam lastnik gostišča in dobro pozna naše planinske in obmorske letoviške postojanke. Njegov nagovor je izzvenel v duhu pomirjenja in prijateljskih vezi med alpskimi narodi. Ko smo popoldne sproščali svoje mišice v okusnem admontskem kopališču, ki leži sredi polja za trgovom, me je vznemirjala radovednost naših admontskih znancev. Zanimalo jih je, kakšne vtise odnašamo iz Avstrije. In sugerirali so nam z vprašanjem:

»Wir sind arm, nicht?« Čudno vprašanje, posebno za nekatere člane naše odprave, ki zaradi mladosti niso bili v stanu, napraviti v sebi živo

primerjavo med današnjo Avstrijo in versajsko Jugoslavijo. To je bilo na sploh težko vprašanje in je tudi tako moralo biti. Saj se v njem zrcalita dva svetova, v njem je zapopadena največja sprememba, ki jo kaka generacija utegne doživeti. Uboštvo Avstrije ni niti v njenem obremenjenem proračunu in v vseh njenih gospodarskih težavah, marveč bolj v njeni duhovni revščini, v njeni življenjski izgubljenosti.

»Wir sind arm?« To avtokritično priznanje Avstrijcev o položaju v Avstriji smo na lastni koži občutili. Toda — saj nismo šli v Avstrijo po gastronomske užitke. Spomnil sem se časov iz zadnjega desetletja pred drugo svetovno vojno, ko smo soboto za soboto peš, z biciklom, z izletniškimi vlaki obirali vrhove, stene in poti. Vsega je bilo dovolj »za male pare«, a ne za nas, za ogromno večino ljudi gotovo ne. Živo mi je stopilo pred oči in razumel sem avstrijsko priznanje. In ni me sram priznati, da sem čutil celo prijetno ugodje. Samo če ti iz lastne krvi vre doživetje te primerjave, brez pridržka oznanjaš zreli občutek našega bogastva. Nekateri Avstrijci so to razumeli, morda je bilo v tem nekoliko vljudnosti, morda pa tudi zavest lastne brezcilnosti. Nekateri pa so seveda s slabo prikrito slastjo pogrevali naše težave, o katerih so tisti čas pisali njihovi listi. Pri takih sem prav lahko videl pod kožo njihovo rasno zavest, znameniti Rassengefühl, češ da je samo Germanom usojeno zgraditi solidno kulturo in sistematično produkcijo, med tem ko bi imelo vsako slovansko naprezanje v tem smislu atribut lahkomišelnosti, nedograjnosti, miselne in snovne nedovršenosti. To so posebno radi poudarjali tisti, ki so prišli iz ruskega ujetništva. Ruski »zavtra budet«* posplošujejo in s prezirom govore o »neorganičnem razvoju« industrializacije. Smešno! Toda te smešnosti nikoli ne občuti človek, ki se v življenju drži reakcionarnega pravila, da revež ostani revež, ker mu je pač tako usojeno. Zgodovina je o tem že večkrat izrekla svojo besedo, vprašanje je le, če so njeno zadnjo, ki je odmevala po Evropi spomladi leta 1945., Avstrijci razumeli.

In že je prišel čas, ko smo se poslovili od prijaznega trga, od kopaljšča, od znancev, od piva. Sklenili smo še privatne izmenjave, če bodo seveda mogoče v prihodnjem letu, prihrumel je brzovlak in oddrdrali smo v deževni večer proti Selztalu, Schladmingu in Bischofshofnu. Silen piš je potegnil z gora in zagrnil vasi s prahom, nato pa z divjim nalivom. Nekje se je utrgal oblak; zdrknili smo preko hudournika, ki se je peneč razlival po pokošenih livadah, posejanih s pusto grajenimi seniki. V primeri z našimi so se nam zdeli brez domišljije, neotesani, dolgočasni. Od sopotnikov smo slišali, da so avstrijski plezalci v več navezah ostali pod noč v Gesäuse. Ena naveza treh v Dachlu. Da je eden odletel..., da so se zaplezali..., da je poklicana reševalna

* bo že jutri.

ekspedicija..., da so zazevali novi grobovi na pokopališču v Johnsbachu. Nekaj tega je bilo le res. Zaplezali so se, prebivakirali pošastno noč, v ponedeljek zjutraj pa so se izmazali. Če bi bilo vse res, kar čenče spravijo skupaj, no, bi bilo res prehudo na svetu.

V dežju smo prispeli v Bischofshofen in se po enem tednu za pet ur znašli v civilnih posteljah snažnega hotela »Pri Katrici«. Rano jutro nas je porinilo spet v brzovlak, ki pa k sreči ni nikdar tako poln kot pri nas. Dobro uro nato smo primerjali Zell am See, letovišče kraljev in maharadž, našemu Bledu. Bled se nam je zdel lepši. Nato smo se presedli na ozkotirno železnico, se poslovili od narasle Salzache in z zavidanja vredno naglico odbrzeli na vzhodno Tirolsko, v Krimml, v osrčje ledenikov.

Od Krimmla do Celovea

S čim ti življenje vse ne postreže? Sinoči se je utrgal oblak, toliko da Salzach ni zalila in raztrgala železniške proge. Danes sije nad Tirolsko ganljivo jutranje sonce. Sinoči si se v brzovlaku spraševal, kako je mogoče, da fräulein Rute požira filozofske romane angleškega ekspresionista z naslovi Unfug des Lebens in Unfug des Sterbens, danes pa te obkrožajo v Krimmlu redki letoviščarji, ki so si s takso kupili pravico do razgleda na Krimmlske slapove in to za ves čas letovanja. Če bi takse ne plačali, bi jih sleherni sprehod stal 1 šiling. Nesmisel prvega početja je krepko popravljen z železno smotrnostjo drugega. Mi pa smo pravkar sredi nabavne politike v trgovinah idiličnega Krimmla.

Krimml je res prijazno gorsko naselje kakih tristo metrov višje od naše borovške srenje. Središče vasi je moderen hotel, ki smo si ga ogledali, ne da bi sedli za mizo. Vas je potisnjena v zatrep Krimmlske doline, ne daleč od znamenitih slapov, največjih v Evropi. Vodovje, ki kakor razjarjena zver grmi preko štiri sto metrov visokega skoka, se v tem kotu zasuče proti vzhodu in obenem z drugimi ledeniškimi iztoki neprenehoma, tudi v največjih sušah, polni korito Salzache. Severozapadno od Krimmla so grebeni, ki tvorijo razvodnico z vodami Zillertalskih Alp, ki spuščajo svoje vode v Inn. Na dve prelepi avstrijski mesti smo samo pomislili, Salzburg in Innsbruck. Ta ali oni je imel tamkaj opravke, tega ali onega je mikalo to in ono, toda potni načrt nas je neizprosno porinil v vijugasto vozno pot nad Krimml, za vozila vseh vrst, pogonov in brzin strogo prepovedano. Na prvi serpentinu nas je izza roba ceste ustavila v nečedni baraki prežeča sfinga: »Ein Schilling, meine Herren!« Čop ji je po slovensko dopovedoval, da vse skupaj nima smisla in da se bo že pogovorila z našim spremljevalcem Kurtom. Bilo je mnogo šal in smeha, preden smo prišli mimo te Karibde, čakala pa nas je še Scila v obliki tipične letoviške »stiskalnice« »Pri lepem angeljčku«, to je nekaj takega, kakor če bi našega ljubljanskega Čada posadili lavretanski angelčki v nikdar omagujoče, vse oglušujoče bučanje razbičanih vodnih mas, ki hrume mimo nas v plodno dolino proti Neunkirchnu, Waldu in Mittersillnu. Nikogar ni mikalo, da bi posedeli na su-

rovo stesanih klopica in se potopili v razdraženo ozračje, se zamaknili v čudo narave in vsak v svoje misli, zajeti v diktat naravne sile, kakršne zlepa ne najdeš. Tu si sredi družbe sam, tu bi kakor Lenau razbiral jezik elementom, pa če bi ga razumel ali ne.

Pograbilo nas je popotno razpoloženje in potegnili smo korak. Nekaj nam ni bilo všeč. Pričakovali smo vse nekaj drugega ob vstopu v kraljestvo ledu. In vendar je bilo to v vsaki kaplji, ki je pripršela po 200, 300 m daleč in nas blagodejno hladila. To je bila snov, ki smo jo prvič opazili na Wiesbachhornu: sredi temnih, rjavih, na višnjevo se spreminjajočih skalnatih pečin zelenkasto, kovinsko motno se bleščeči ledeni strah. Zdaj gremo po promenadni cesti ob slapovih in spremljamo v višini 1600 do 2500 m ledeniško reko po mastno zeleni, z muravo nasršeni okoli 500 m široki dolini. Vzpon je tako udoben, da ga skoro nismo čutili. Dolina je dolga 25 km. Motna, sivkastomodra voda ubira pete proti Krimmlu, noseč s seboj pisani material ledeniških grobelj. Kdaj le je tu deževalo? Vsi smo še imeli v očeh našo Savo, ki se je komaj še videla izza skal, videli Savinjo, ki je komaj še prebredla prodišča pri Lučah in Ljubnem. To so blagodatni ledenika in ledenikov, ki jih mi nimamo. Nič ni čudno, da je toliko vode. Kamorkoli pogledaš, se ti oko ustavi na zelenem snegu: tu je Wildkarkogel (3078 m), Wilde Gerlospitze (3260 m), Reichenspitze (3503 m), Richterspitze (3054 m). Čisto blizu se ti ponujajo vrhovi in oko nehote išče poti, po kateri bi jih najlaže dosegel. Toda pot se vleče. Naš današnji cilj je Warnsdorferhütte v

Großergeiger s poti proti Reggentörlu

Foto šavelj Marjan

višini našega Grintovca. Pustili smo že eno kočo za seboj v višini 1900 m, pustili za seboj vrsto planšarskih domačij, ki na nas niso napravile najboljšega vtisa. Morebiti smo bili krivični, toda pogrešali smo tistega, kar je uganil že naš ugledni, vsega spoštovanja vredni planinski čiča Valentin Vodnik, ko se mu je zdelo vredno, da pove, »kako planšar z Mino po domače«. Tu ni šlo kar nič po domače. Tirolski kmet je tujcev sit ali pa jih ne mara. Videli pa smo mnogo otrok, ki so ob poti ponujali cele cekarje planinskih rož. In zdelo se nam je grdo in skoro nismo verjeli. To, pa v Avstriji! Da, in ravno v Avstriji! Saj je tu planinstvo za pol stoletja pred našim in zato bolj v kleščah polipa kapitalizma, kjer je kupčija vse, od koče do vodnika, od encijana do očnice. Pri tem smo videli, kako globoko utemeljena je zahteva kulturnega alpinizma, ki terja spoštovanje in čuvanje planinske flore.

So pa te visoke gorske ledeniške doline in planšarije zares nekaj posebnega po lepoti, občutju, bogastvu vode, živine, trav in rož. In barv! Na misel mi prihajajo originalne slike in kopije s tirolskimi motivi, ki sem jih videval po naših skromnih meščanskih salonih. Ne vem, ali sem verjel naturalizmu tistih podob ali ne, ostale so mi v spominu in občutje tistih barv se mi je vsililo v počitek na Innerkeesu, odkoder smo prvič uzrli Dreierherrenspitze s severa. Osnovni ton teh gora je popolnoma drug kakor pri nas in zato tudi vsa barvna skala učinkuje drugače; drugačni so refleksi zelenila na pašnikih in mahovja na raznih granitih ter penečih se povirkov, ki se mečejo kakor prešerne grive preko črnih hrbtov med planšarije Noos, Mühleck, Hintenrücken, Gessler, Sommerlehen in vrsto drugih, ki si jih nisem zapomnil ali nisem poizvedel za ime. Poizkušal sem nemška poimenovanja sloveniti in ugotovil zanimive podobnosti z našimi.

V Warnsdorferhütte smo razmeroma hitro prispeli. K temu je pripomogel mojstrski korak našega Koblerja, ki je enakomerno grizel v breg in v dalj. Z zanimanjem smo pričakovali sprejema v koči, ki na zunaj vzbuja apetit po domačnosti in vseh drugih sladkostih, ki smo jih vajeni po naših planinskih domovih. A nič takega in tudi nič takega, kar bi ne bilo koristno za lastnika koče: vstop v gornje prostore zagrajen, dokler nisi sezul kvedrovcev. To je bil prvi pogoj pred postrežbo. In nato vsesplošen, simpatičen, železen red, kakor da bi nekje v ogrodju prostorne koče razbijal neroden, a vsemogočen in stanoviten stroj, ki se mu ne moreš in ne smeš upreti. V tem je nekaj tistega, kar Slovani radi Nemcem očitamo, tisto filistrstvo, ki izgublja videz dobrohotnosti in pušča samo videz neotesanosti in zagledanosti v svoj lastni prav. Zato pri večerji ni bilo nič pravega razpoloženja. Celo tistih mladih alpinistov, ki se razumejo na vitaminske tablice, niso ovseni kosmiči spravili v dobro voljo, še manj pa saharin v čaju. Pri priči so se začela pogajanja za polento ali žgance. Kljub vsemu je za Martine dobro, če gredo v Zagreb! Kako jo je pogruntal tisti naš sivi ded, ki je v prazgodovini avstrijskega kapitalizma pred 200 leti moral vzeti v roke po-

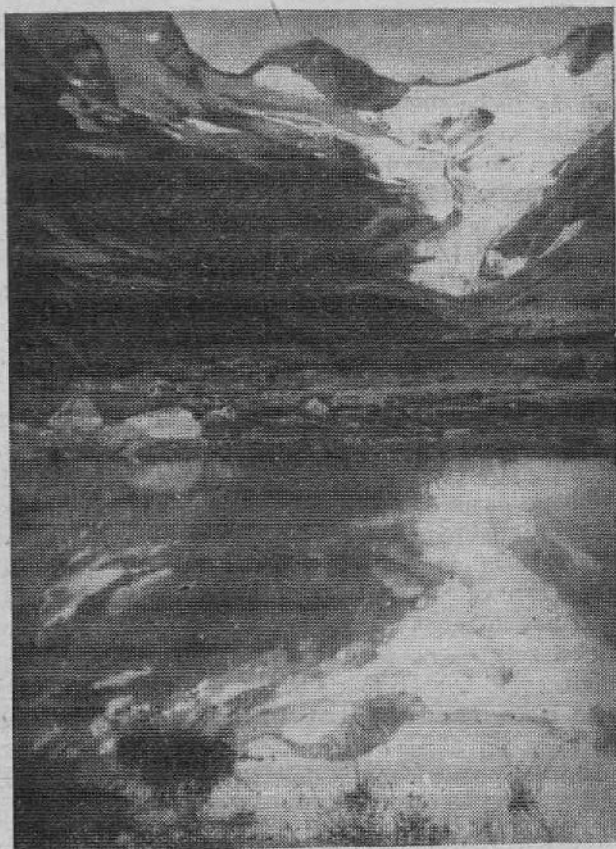

Foto šavelj Marjan

Pod Maurerkeesom. V ozadju Grosser Geiger in Maurertörl

potno palico in iti s trebuhom za kruhom: kdor gre na Dunaj, naj pustí trebuh zunaj! In še enkrat je obveljalo: Še hudič je lep, če ga imaš rad.

Ura še ni bila deset, ko se je snel iz kuhinje brezoseben oskrbnik, meni nič tebi nič prijel petrolejko, jo upihnil ter s tem pognal pet »jugoslavcev«, ki so žulili svoj »šivóser« iz jedilnice v spalnico, in to skoraj brez besed.

»Zehn Uhr!« in odnesel je starinsko leščerbo v degeneriranem biedermajerskem stilu kakor trofejo med nemške Lare v kuhinjo. No, mi smo mu dali prav. Koliko življenj bi podaljšali, če bi prepustili nekatere naše planince dobrohotnemu Hypnosu, kadar jim ga je najmanj mar!

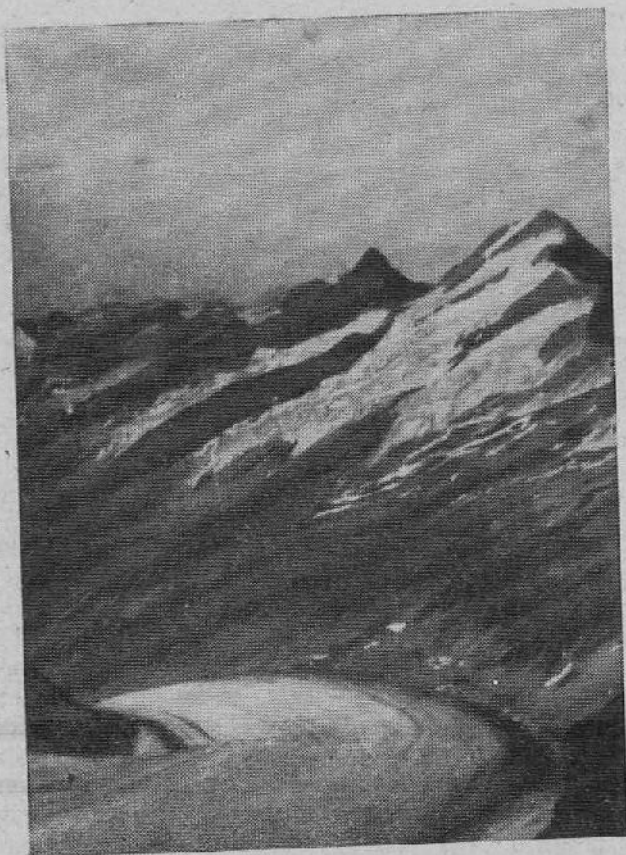
Naslednji dan smo po nadelani poti v dobri pol uri prisopihali na Gamsspitzl. Vprašali smo se, zakaj ta vršiček zasluži svoje lastno po-

imcnovanje, toda ko smo se posvetili razvedu ali orientaciji, smo dali kartografu vendarle prav. Bili smo res na Gamzovem kuclju, ki se kakih 10 metrov dviga iznad ledenika, segajočega od Krimmskih vrat do Grosswenedigerja. Komaj je prostora za našo odpravo, povrh tega pa se nam zdi, da je to sleme sila vegasto, kakor da bi veter nanosil kameniti, sipki drobir iz blestečih in temnih kamenin, ki sestavljajo Centralne Alpe. Zato nismo nič kaj radi duškali tu, marveč se na vrat na nos spuštali na sveži snežni poprh, ki je čez noč pokrtil širni, valoviti Obersulzbachkees. Bil je prekrasno jutro. Vsa pokrajina se je bleščala v vročem soncu, ki na snežni površini poganja svoj nevarni cvet — blišč, nič kaj dobrodošel občutljivim očem in štrlečim delom obraza. Za nami so se razprostirale ploskve planinskih trat, na levi pa so ponosno, samozavestno kipeli vrhovi grebena Schliefertürme (3121 m).

»Tam je Grosswenediger, tam Maurertörl, tam Grosser Geiger!«

Kaj naj izberemo? Grosswenediger, najvišji vrh tod okoli, je visok 3674 m. Mika nas višina, nekateri so radovedni, kako se bodo obnesli. Toda Grosswenediger je na glasu kot idealna smuška tura, mi pa smo pravkar natvezli dereze, se vpregli v ameriške vrvi ter se oborožili s cepini. Veliki in Mali Wenediger bi nam kljub temu dišal že zaradi razgleda, toda na jugu nad Dolomiti in na zapadu, nad mogočnjaki Zillertalskih Alp, že vre cela armada mokrih megla, razgled dobesedno »visi v zraku«. In vrh tega ledenik Dorflerkees res ni kratek. Zato se mu izognemo in se v ključih povzpemo preko razpok in rež na Maurertörl. Nič posebnega se nam ni pripetilo; zato se nam zdi, da si bomo na ledu predvsem pasli oči. In paša od tu, iz tega sedla je neizčrpna: pod nami se začena umazani, izredno naglo usihajoči Maurerkees, ves posejan z ledenškimi mizami. Široko nasmevano sonce ves dan mehča njegov jekleno hladni obraz. Desno od nas, rekel bi, nekaj raztežajev vrvi je greben Grosser Happ (3350 m), levo pa Grosser Geiger, na katerem se bomo povzpeli mi. Tam zadaj se dviga pohlevni vrh Grosswenedigerja in se nadaljuje z divjo Črno steno (Schwarze Wand 3577 m), Hoher Zaun in Kristalno steno (Kristallwand 3329 m). Proti jugozapadu se nam oči ustavijo na Simonyspitze (3488 m), polni ogromnih opasti.

Tura na Veliki Geiger res ni bila nič posebnega. Kurt nam je nehote pokazal, kako se lahko ujameš, če se te vkreber grede drži smola in zdrkneš do ramen v prepoko, ki jo je sveži sneg zakril. Bil je nekaj takih zased, in če smo jih pravočasno opazili, nas je vseh šestnajst izredno obzirno z nogami otipavalo otrdeli vodni element. Posebno ena taka kočljiva zaseda nam je ostala v spominu. In tu so naši fotoamaterji počeli nemogoče stvari in zahtevali celo, da jim stojimo. Naše zimske ture so seveda težje in bolj zahtevne kakor takle udoben sprehod v lepem vremenu po bolj ali manj napokanem, bolj ali manj vstromljenem ledeniku. Na grebenu tik pod vrhom smo se čudili jezercu, ki mu je odtok v dolino zgradila razjedena nakladnina snega. Kako le, da si voda ne predre pota tja dol, kamor vsako sekundo zdrve z ledenika mase H₂O? Vprašanja nismo rešili, pač pa smo z gumijasto cevko

Umballkees

Foto Marjan Šavelj

vsesavali ledeno mrzlo, zelenomodro vodico, po kateri so se drsali razni pajki in žužki.

Po nič kaj zanimivi poti smo pohiteli na vrh, kjer nas je po kratkem razgledovanju osvojil dobrotni vladar — opoldanski dremec.

Z vrha Velikega Geigerja smo se previdno spustili po isti poti do Maurertörla, od tam pa po položnem ledeniku Maurerkees v Maurertal. Pri tem smo imeli priložnost videti nekaj, kar se vsak dan ne vidi v delavnici vsemogočne narave: s pobočij Geigerja se je odvila 10 kubična skala in se pognala po strmini proti snegu. Kako je puhnilo na vse strani, ko jo je prijel! Drvela je še kakih 300 m navzdol, pobirala in trla vse, kar ji je bilo na poti, nato pa je zmagal odpor snega in ustavila se je ne daleč od jezika in groblje. Kaj bi bilo, če — no, mi smo bili 200 m stran.

Izpod Maurerkeesa in Simonykeesa izvirata ledeniška potoka, ki hranita Isel, globoko doli v Virgentalu. Človek bi komaj verjel, kakšne

množine vode bruha ledeni kolos. Skoraj razumeš skrbi glaceologov in druge znanstvene preroke, ki ugotavljajo, da stojimo v dobi velikih vremenskih sprememb, da se puščave širijo, tanjša pa se debelina ledu od severnega tečaja do Grönlandije pa vse do Kilimandžare. Ledeniška groblja raste, ledeniški jezik pa se umika in oži, vsa Maurerska dolina pa je polna šumenja in žuborenja, skoraj bi rekel, da se giblje, toliko izvirov in virov skaklja čez njena prodišča, in zmerom višje se posajajo rušnate blazinice, na katerih se prijema planinsko cvetje.

V višini 2200 m, kjer so rajhovci sezidali Rostockerhütte, kar pomeni, da je to kočjo sezidala in vzdrževala sekcija Nemško-avstrijske planinske zveze iz daljnega baltskega mesta, leži bogata planšarija, ki prepase do 100 goved in nekaj 100 ovac. V Rostockerhütte smo se utaborili na tesnem, nekam skopem skupnem ležišču za tri dni. Tisti teden je bila zelo malo obiskana. Tudi sicer se je prijazna oskrbnica iz Prágratna pritoževala nad majhnim obiskom in ni mogla verjeti, da hodi pri nas po vojni petkrat toliko ljudi v gore kakor pa pred vojno. Tu smo se spoznali s starejšimi možmi, šestdesetletniki, ki so dostojno predstavljali germansko ozkosrčnost in dolgočasnost po receptu »na pet ur taroka, četrtno ribezljevega vina«. Nekaj ljudi je prebiralo stare planinske revije in brez sramu kazalo, da ubijajo čas. Mladine, ki je pri nas že glavni obiskovalec gora, nisem opazil, ali vsaj zelo malo.

Tudi nam je ostajalo časa in tudi mi smo iskali zaposlitve. Ta je bila toliko bolj nujna, ker smo začutili prve vznike domotožja in hrepenenja po toplini naših planinskih domov in koč. Naredili smo že načrt za naslednji dan, nato pa smo se potaknili sem in tja. Pogovorov smo se hitro naveličali. Slišali smo, da je v ledeniško režo zdrknil nek dunajski profesor in izdihnil vpricho žene, viseč na vrvi, medtem ko je hčerka hitela po pomoč. Slišali dalje, da sta na Zugspitze našla smrt dva angleška uradnika, ki sta nastopila turo v promenadnih čevljih, ne ve se, ali ker nista imela drugih ali pa iz anglosaške hladnokrvnosti. V drugi družbi so te pitali s samimi razburljivimi novicami, ki so jih pravkar pobrali iz Tirolervolksblatta. Takrat so bili na vrsti atomski špijoni, Kleinkrieg, Churchillova izjava o sovjetski vojaški pripravljenosti; prav radi so se pečali z oborožitvijo Nemčije. Waffenlosigkeit! Wahnsinn! In ko poslušáš tihi žolč, ki je razlit v presojanju povojnega položaja premaganega naroda, ti pred očmi še bolj zraste pomembnost in resnoba naše borbe, borbe zmagovitega ljudstva. Waffenlosigkeit! V Avstriji se ne more govoriti, da ni orožja, saj štejejo armade četrtn milijona ljudi, vojske, ki jih vzdržujejo štiri velesile na račun avstrijskega ljudstva. Trpi avstrijski proračun, avstrijski davkoplačevalec, široke množice ljudstva. Jasno je, da niso zadovoljne, čeprav na videz žive samostojno politično življenje. In tako nezadovoljstvo, prikrito ali neprikrito, zveni iz političnih pogovorov in iz omedlnih pripomb politikastrov. In taki pogovori se prav radi zaključijo, češ, saj nismo prišli v gore, da se bomo o teh stvareh pogovarjali.

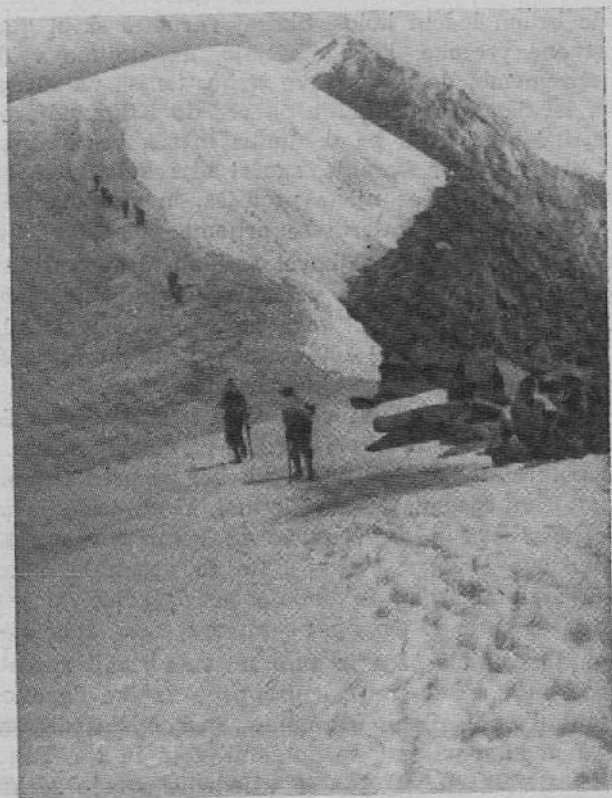

Foto Savelj Marjan

Pod vrhom Dreiherrnspitze

Postopali smo okrog koč, se zazirali v vedno enako fasado Schlüsselkogla in Niklaskogla, se pogovorili s pastirjem, ki je v trdni kompaniji z gospo oskrbnico in mu še na misel ne pride, da bi dal kak polič mleka na svojo roko ali pod roko; nekaj članov se je spravilo nad balinanje, ki pa je bilo že bolj podobno modificiranemu golfu na močvirni travi za koč; tretja grupa je zbijala kozo — klamf. Vsega pa smo se hitro naveličali, vdirati je začela slaba volja zaradi pomanjkljive oskrbe in tudi osebna trenja bi začela kazati svoje zobe, če ne bi pravočasno presodili položaja in zatrobili na umik, na vrnitev domov. Čudne so take malenkostne zdrahe! Brez prave življenjske vsebine se lahko razrastejo kakor goba na zdravem telesu; zaradi njih, kakor zaradi malenkostnega pišča na ustnicah, nastopi zastrupitev; tako kakor strup raste srd in sovraštvo. In srd, sovraštvo je nekaj, kar pogubno vpliva v dolini, a kaj šele med ljudmi v gorah. In kako malo energije je treba za pomiritev takih zdrah! Človek ne sme izgubiti smisla za

humor, za smešno stran raznih načelnih prepirov. Molière bo imel večno vrednost, ker je znal v komediji upodobiti našo smešno stran, kadar hočemo biti najbolj resni. Kadar robati značaji posegajo po svojih najbolj čudaških izrazilih, pobrskajmo po najbolj normalnih, najbolj pomirljivih. Le tako bo pot v gore imela lep prostor v našem spominu; spominjali se je bomo kot pesem iskrenega, odkritega, do kraja človeškega tovarštva. Če je zagreni prepír, je zapravljen, čeprav ima v sebi še tako visokovredna alpinistična dejanja. Pošastna je v svoji etični nesmiselnosti, v minusu, ki ga vseka v srce.

Zelo rad se spomnim ture na Dreiherrnspitze. Od Rostockerhütte do tega divnega vršaca vršaca znaša višinska razlika komaj kakih 1300 m, je pa vendarle zelo daleč. Preko iskrečih se škrljevcev smo v pol ure stopili na ledenik, v začetku dokaj strm, z mnogimi nerodnimi prepokami in razpokami, kmalu pa se položil, tako da do Reggentörla prideš brez posebne sape. Menda se ta ledeniški odsek imenuje Malhamkees po Malhamspitze (3392 m), ki se dviguje nad Reggentörlom. Na drugi strani sedelca pa se razprostira ogromni Umbalkees, ledenik, pri katerem nimaš občutka, da stoji, marveč da teče v globoko dolino Umbal. Ker nismo hoteli z derezami rožljati preko podanjka Gubachspitze, smo sestopili nekaj sto metrov v Umbalkees, nato pa ubrali pot preko snežnih poljan, ki se vlečejo nepretrgoma od Simonyspitze do Dreiherrnspitze. Imeli smo srečo, bil je jasen dan. Toda ne hvali dneva pred večerom! Zato smo opustili namero, da bi zlezli tudi na Simonyspitze, pač pa smo hitro preko strmega hrbita, na katerem je jutranje sonce že odprlo vodne žile, in preko lahke opasti, stopili na greben. Vrh se nam je zdel čisto blizu, oko se glede daljav tu bridko vara. Posedeli smo na skalah v soju novega snega in merili z očmi neskončnost in raznolikost alpskega sveta. Videle so se bavarske in južnotirolske gore; v sinjkasti daljini, kjer se je gora skoraj stopila z nebesno modrino, smo zaslutili ljube konture Julijcev in praviljične like Dolomitov. Čim dalje, tem lepše, tem višje in silneje. Bližnja Reichenspitze in Gerlosspitze ali drzni Lasörling so, gledani s tega grebena, izgubili vso veličast.

Stopili smo na vrh, se razvezali za nekaj časa, toda za prav malo časa, kajti na jugu in vzhodu se je začelo nebo mreniti, na zahodu pa so se že kuhali težki oblaki. Od kočje pa smo bili oddaljeni pet ur. Poskusili smo sestopiti po grebenu, a bilo je preveč čakanja pri šestnajstih ljudeh in pregnala nas je tudi izredna krušljivost. Tako nam je ušlo lepo grebensko plezanje nad edinstveno severno steno, ki predstavlja v tem predelu najtežjo steno sploh. Po isti poti, kakor smo prišli, smo ušli nevihti, meglam in dežju, ki se je srdito usul v prvih popoldanskih urah. Na Malhamkeesu smo si privoščili skakanje preko številnih ledeniških razpok in si skrajšali pot za dobro uro.

S to turo se je zaključilo naše romanje po avstrijskih gorah.

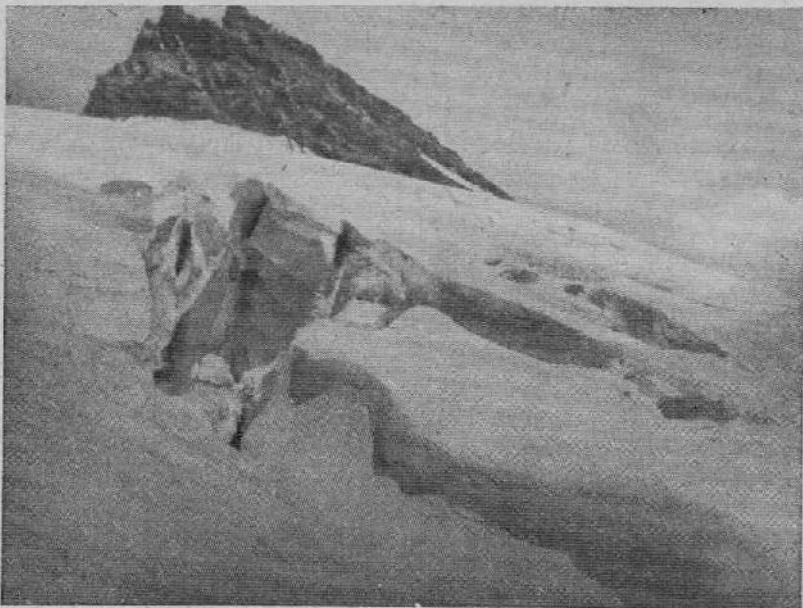
Dva dni nato smo v Rostockerhütte v trdi temi krenili ob dveh zjutraj. Jutranji somrak je bil nadvse lep zaključek naših tur. Nekaj otožno slóvsnega je zvenelo v naših srcih. Hoteli smo domov, čimprej,

le na Koroškem bi se ustavili čez noč. Globoka deber je čemela v lahni meglici, ko so se vrhovi že posvetili v mrzlem jutranjem soncu, pastirski domovi pa so bili pogreznjeni v globok mir; ko pa smo stopili med bahate hiše Hinterbichla, je začelo utripati življenje ene najlepših letoviščarskih vasi v Avstriji. Kdo bi zdaj popisal lepote Virgentala vse odtod preko Prägratna in Matreia pa do Lienza! Kdo bi razbral in nabral občutke in želje, ki so rastle v nas, ko smo se poslavljali od pokrajine Velikega in Malega Kleka, ko smo v Lienzu zrl v severne stene Lienskih Dolomitov! Morda pridemo še kdaj, da se z njimi pogledamo od blizu. Zdaj pa z nami divja brzec in nas v dobrih dveh urah potegne mimo Spittala in Beljaka v Celovec. Tu nismo bili več gostje Alpenvereina, tu smo bili zasebniki. Pridejali smo ovinek na Celovec na svojo roko. Hoteli smo doživeti prav na hitro, kako bije srce Koroške. Mesto koroških domoljubov! Navdajal nas je ponos, češ, tudi tu se bije naš boj za enakopravnost in neodvisnost. Kdaj so ga že likvidirali avstrijski šovinisti, kdaj so že pisali, da ob Celovec ne sme butati slovansko morje. »Kärnten frei und ungeteilt!« Koliko hinavščine, potvorbe in surovosti je skrito v tem ogromnem kričečem napisu na celovški mestni hiši.

— V Lienzu smo prvič naleteli na slovenske emigrantske obraze. Nekam dolge obraze so delali, ko smo jim povedali, da smo iz Jugoslavije in da se vračamo, hkratu pa so kazali slabo prikrito željo po razgovoru, po dotiklaju z domovino. Toda v Lienzu se zbirajo bolj redki ideološki vo-

Pogled z vrha Dreihérrens pitze Foto šavelj Marjan

Na Maurerkeesu. Großer Happ Foto šavelj Marjan

ditelji, duhovščina, ki jo pobožni Tirolec podpira, da si nalaga večni kapital. V Celovcu in Beljaku pa smo prišli skupaj z ljudmi, ki niso prav nič prikrivali ne domotožja ne kesanja. Pogovor o glavnem predmetu, ki nujno vsakega emigranta najbolj zanima, problem stare in nove »domovine«, ki je ni, se sicer težko razplete. Izčrpa se v pogovoru o cenah, o standardu, o spominih, o znancih in brezpomembnih stvareh. A vendar se zgodi, da se gnojni tvor predre, posebno pri ljudeh, ki nimajo nič drugega nad seboj kakor neodločnost in pomanjkanje poguma, da bi zavzeli odločno stališče do preteklosti, jo končali in jo z neprestanim naporom za prihodnost poplašali. Kri ni voda. Ko sem o tem govoril z nekdanjim znancem iz gora, me je živčno prekinil:

»Kaj pa smo sploh mi tu? Nič. Sami ne vemo, kaj smo.«

Bolje ni mogel naslikati socialne kategorije in duševnosti emigranta, ki se brez posebnih vzrokov odtrga od domovine, pa bi kljub temu rad živel polnovredno življenje.

»Visimo v zraku. Ne vemo, kaj bo z nami.« To je duhovna stiska osamljenega, izkoreninjenega človeka v tujem okolju, v tuji službi, izven usodne povezanosti s svojim rodом, izven ideje naše preizkušane, a vendar poveličane domovine.

»V kaj vendar verujete vi v Jugoslaviji? Odkod vaše zaupanje? Vaša samozavest?« te vprašujejo. Ko odgovarjaš na ta vprašanja, še bolj začutiš,

da zastopaš in predstavljaš veliko stvar: resnico in pravico, naš *raison d'être* pod soncem tu in onstran Karavank. Če bi bili vsi malodušni, kdaj že, kdaj že bi se meja z Drave in Soče pomaknila na Sotlo. In ko sem dvema izobražencema razlagal to vzpodbudno resnico, ki nam jo sporoča najbolj objektivna zgodovina zadnjih 150 let, sem z veseljem ugotovil, da jima je zmanjkalo besed. Besed!

MILAN CIGLAR:

PO GOZDOVIH SNEŽNIKA

Kljub silnemu razmahu planinstva v povojnih letih so tako redki prijatelji gora, ki jih privede pot tudi na skrajno južno mejo slovenske domovine. Širni gozdni predeli nad Kolpo in Čabranko, vse tja do prostranega kraljestva notranjskega Snežnika, da ne govorimo o planinskih vencih odtod proti Jadranu, so večini naših planincev popolnoma neznan svet. Gotovo je temu vzrok odmaknjenost od večjih središč, slabe prometne zveze in velika neobljudenost tako širokih gozdnih področij, kjer na ure in ure dolgi poti ne naletiš na še tako majhno naselje. Še tistih nekaj osamljenih žag sredi gozdov je uničila okupacija. Seveda tudi tu poje zadnje čase sekira svojo pesem in se čuje hrušč podirajočih se stoletnih debel; iz daljave zaznaš zdaj pa zdaj votel odmev eksplozije — novo gozdno pot grade nekje. Vendar so vsi ti gozdovi preobširni, da bi moglo novo življenje zabrisati vtise prostranosti in miru.

Mnogi planinci menijo, da moremo o veličastnosti narave govoriti le ob tisočmetrskih stenah naših severnih in zapadnih gora. Toda vsakdo, ki je bil le enkrat na vrhu Snežnika in občudoval pod seboj vzvalovljeno morje samega gozda tja proti kočevski strani, proti hrbtom Gorskega Kotarja in še dalje proti vzhodu, potem še sam hodil skozi te gozdove, kjer je ustvaril Kras toliko čudovitih raznolikosti, bo prav tako navdušen nad svojevrstno mogočnostjo. Kje moreš bolj občudovati vso širino obzorja kot tam, kjer se ti sredi gozdnega pobočja zdajci odpre pogled v daljave: gozd, gozd, val za valom, sam gozd! In kaj je vse skrito v teh starodavnih hostah: kot zakleti gradovi se belijo v soncu divje pečine, vse porasle s cvetjem vseh barv, nenadoma ti zaustavi korak skrivnostno črno brezno, mahoma se znajdeš sredi zakrite jase, kjer se menda ponoči shajajo gozdne vile. Na vsej poti te sredi poletja nenehno spremlja tajinstvena glasba, ki o njej ne veš, od kod prihaja; zdrzneš se, če nenadno preneha to brenčanje žuželk. Med trohnečimi debli je v mokrih tleh vtisnjenih toliko sledov gozdnih prebivalcev, velikih in malih. Medved v teh hostah ni le redki gost in prav ničesar posebnega ni, če zagledaš sivca volka, kako te leno gleda izza pečine — ne boj se ga, sam se bo počasi obrnil in leno odkorakal proč. Iz vlažne globeli sredi gozda boš zdaj pa zdaj zaslišal zategli glas jelena. Tam v pečinah nad Kolpo in Čabranko so doma divje koze, tudi orel je našel tu svoje varno zatočišče. Ljudje pripovedujejo, da v hostah pod Ris-

njakom še danes živi divja mačka in menda še ni daleč čas, ko so imeli tu svoje stalno bivališče risi.

Prvič sem bil v teh krajih med vojno kot partizan. Tudi zame je bil to tedaj povsem nov svet; takoj sem se navdušil zanj in sklenil, da se bom sem še vračal, če bom le ostal živ. Res, vsako leto prihajam sem. Naj opišem eno takih svojih poti.

Bilo je sredi jeseni l. 1948. Tokrat smo bili kar v troje. Otvorjeni, kot se za tako pot spodobi, nas je jutranji vlak pripeljal do Rakeka. Prav gotovo bi se vsakdo začudil, če bi mu povedali, da smo namenjeni, seveda peš, v Belo Krajino. Da bo kasneje pot mikavnejša in izbira večja, smo si doma napravili samo približen načrt: Loška dolina — Snežnik — Čabranska polica — Risnjak — izvir Kolpe in ob nji dalje v Belo Krajino. Sklenili smo, da se bomo med potjo ravnali kar po starih študentskih navadah, pri tem pa izkoristili še »izkušnje« iz partizanskih časov. Zato za popotno brašno nismo preveč skrbeli. »Dobre ljudi najde človek povsod«, smo si dejali v začetku in res, vso pot nismo bili niti enkrat lačni, nobeno noč nam ni bilo treba prezebat. Za Miško je bilo najvažneje, da je imela s seboj ključ za določanje rastlin. Savu je bila kot vnetemu zbiralcu hroščev glavno premoženje steklenička s formalinom, meni pa je bilo prvo dolga vrsta specialk, brez katerih bi se kaj težko znašli v gozdnem labirintu med Snežnikom in Risnjakom.

V Nadlesku smo izstopili iz loškega avtobusa. Takoj nas je pozdravil sam Snežnik. Najlepši in najbolj mogočen je z naše severne strani. Že po sami višini (1798 m) se odlikuje pred vsemi svojimi sosedi, saj se vsi, po sebi ne najponižnejši gozdni hrbti, kar izgube v njegovi bližini; šele daleč na jugu si najde dostojne sosede v Risnjaku, roškem Snežniku in še bolj odmaknjeni Učki. Tisti, ki vsaj nekoliko poznajo njegova širna pobočja, mi bodo potrdili, da je Snežnik ena izmed najlepših slovenskih gora. Najlepši pa je Snežnik v jesenskem bogastvu barv.

Prvi dan smo imeli namen priti do Mašuna. Kozaršče in grad Snežnik sta bila v hipu za nami, s poslednjim pogledom smo objeli še širono Loško dolino. Le koliko spominov me veže nanjo! In že smo bili v prostranih snežniških hostah. Obdala nas je jesenska tišina. Za nami je Leskov vrh, prijetna pot se odtod vijuga med gozdnimi vrtačami in dolinami proti nekdanji državni meji. Tako kot vedno, kadar se približujem starim mejnikom, me tudi danes obhajajo svojevrstni občutki in spomini na veliko krivico, ki smo jo nekdanj doživeli. Še sedaj so mi vsi živi v očeh nekdanji brkati graničarji s svojimi karavliami z zelenimi okenci na eni in radovednimi pogledi na drugi strani. Pri razvalinah stare karavle nam pove karta, da smo na Bički gori, 923 m visoko. Ves čas, kar smo zapustili Loško dolino, je bil Snežnik zakrit našim očem, tu pa je hipoma pred nami v vsej svoji višini in širini. Šele od tu moreš s pogledom obseči vse njegove hoste na tej strani; obstrmeti moraš, tolikšne so. Deset kilometrov zračne črte imamo do njegovega vrha, vendar od našega mesta, preko širne globeli pod nami, tja do belih pečin prav pod vrhom, ni nikjer mesta, kjer bi ne bilo mogočnega gozda. Oba vrha, Veliki in Mali Snežnik, pa nam s svojo temnozeleno barvo rušja takoj povesta, da je tam gori pravi planinski svet.

Preko »meje« smo. To bi takoj spoznali tudi brez mejnikov, saj se je naša pot zdajci močno izpremenila: čez nekaj minut smo korakali že po odlični planinski cesti, s kakršnimi so Italijani kar prepredli svojo stran. No, njihova strategija je prinesla koristi le našemu gozdnemu gospodarstvu. Kjerkoli boš hodil po Snežniku, podaj se v še tako divjo goščo, prej ali slej boš gotovo naletel na kako njihovo vojaško pot. Te poti sedaj večinoma razpadajo, grmovje se razrašča po škarpah in kamnitih cestiščih, ob nalivih zarezujejo potoki v nje nenehoma svoje struge. Prav zaradi tega pa niti ne motijo gozdne divjine, od povsod veje zapuščenost in osamelost. Prav tako je z njihovimi utrdbami. Vse so že preraščene in počasi razpadajo. Zob časa še dolgo ne bo uničil dolgih podzemskih hodnikov, betonskih bunkerjev in strojniških gnezd, kot še dolgo ne bo izbledel spomin na dni, ko so jih gradili.

Kmalu smo bili pri utrdbah pod Obramcem. Nismo si mogli kaj, da ne bi zlezli v zapuščene rove. Še izgubili bi se tam notri in tudi čas nas je opozoril, naj prenehamo s svojim »raziskovanjem«. Medtem se je pooblačilo še hčbo. Oster piš je zavel od juga, Snežnik je bil v hipu ves črn, nato so nam ga zagnile težke megle. Prav pri veliki vodni cisterni smo bili, ko je prvim bliskom takoj sledila silovita ploha. Kar v preddvor cisterne smo zlezli in opazovali skozi železna vrata divjanje nevihte. Ni dolgo trajala, najhujši naliv je kmašu prenehal, dež se je spremenil v rahel dežek, ozračje se je močno ohladilo in iz globeli so se pričele dvigati meglice, ki so postajale vse večje in večje, dokler se niso združile s tistimi z vrha Snežnika. Zapustili smo svoje zavetje.

Večerilo so je že, ko so se pred nami nenadoma prikazale razvaline nekdanje mašunske graščine, ki je pogorela skupaj z okoliškimi zgradbami jeseni l. 1943., ko je bila tu Tomšičeva brigada težke boje s prodirajočimi nemškimi motoriziranimi kolonami. Mašun je prej kot važno gozdno križišče cest, pomenil Nemcem ključ do Loške doline. Tomšičeva brigada se je tedaj po hudih bojih umaknila, prej pa je tzažgala Mašun, da ne bi z bogatim plenom prišel v roke sovražniku. Še nekaj korakov in ustavili smo se pred lično zgrajenima hišama. V eni smo dobili pri gostoljubnem gozdnem čuvaju svoje prvo prenočišče. V pomenku z njim, — na Mašunu je že več kot dvajset let, bil je tudi med vojno kot partizan — nam je večer hitro minil. Zunaj je medtem mrzel veter razgnal megle, nad smrekami pa so na jasnem nebu zableščale zvezde. Zaspali bi že, če se ne bi prav tedaj začel oglašati iz hoste rogati gozdni velikaš jelen. Celo pod naše okno je prišel in dolgo časa nekaj iskal za hišo. Prav nič se ni menil za lajanje domačega kužeta, zvestega spremljevalca našega gostitelja, ki je, čeprav majhen, kar besnel v zaprti veži. Taki nočni obiski niso tu na Mašunu prav nič posebnega.

Zjutraj se nismo preveč obotavljali, dolga pot je bila pred nami. Nebo so pokrivali beli altokumul, taki, ki pomenijo lepo vreme. Kmalu smo zapustili široko cesto, ki drži pod Snežnikom v velikem loku nazaj v Ilirsko Bistrico. Najprej je bila naš najboljši vodnik italijanska specialka v merilu 1:50.000. Za markacijami nam sploh ni bilo treba gledati. Sicer pa je bolje, da se po Snežniku na nje ne zanašaj, posebno ne na severni strani, toliko jih je in vsake vrste, speljane pa so do različnih strateških točk in

vojaških objektov. Na vrh Snežnika vodijo s treh strani modre markacije italijanskega planinskega društva CAI, vendar so tudi te z ostalimi markacijami pomešane, na mnogih mestih obledele in zabrisane, tako da te kaj rade ogoljufajo.

Ko smo prešli zadnja pobočja pred glavno Snežnikovo piramido, ki je bila našim očem skrita že od Mašuna sem, se je nebo popolnoma zjasnilo. Tedaj se je nenadoma na popolnoma čistem nebu zarisal pred nami temnozeleni vrh. Obstali smo in nekaj časa gledali. Tako čist pogled je bil, da smo opazili, kako se pozibava v jutranjem vetru rušje pod belimi počnami.

Pri Peklu, ogromni gozdni vrtači, ki ji skorajda pri nas ni primere, smo načeli zadnji del svoje poti na vrh. Vendar je bilo treba preiskati še marsikateri »zadnji« rob, preden smo se izmotali na plano iz vse nižjega in vedno bolj gostega bukovja. Vsa južna stran tja proti Reškemu zalivu in Istri je tedaj zableščala pod nami v rahli meglici. Nismo se hoteli že sedaj predati užitkom širnega razgleda, na vrhu bo vse še lepše. Skrita stizica nas je po nekaj ključih skozi gosto rušje privedla na vrh Malega Snežnika. Le bežen pogled v modre daljave severa in takoj naprej preko položnega sedla v pobočje glavnega vrha! Strmi so v soncu ti zadnji metri.

Kje pri nas je še tak razgled, kot je iz vrha Snežnika! Toliko različnih krasot s svojim pogledom prav gotovo nikjer ne objameš naenkrat. Kar hočeš, si izbereš: morda daljno obzorje, kjer je začrtana v nebo dolga vrsta naših Julijcev, Triglavu pošlješ svoj pozdrav in potem po vrsti vsem znanem; morda pod seboj pisano gozdno preprogo in ugibaš, kaj vse je pod njo; ali pa nežne doline, preprežene z belimi cestami in posute s tolikimi vasicami, obdanimi s progastimi polji; ali pa boš na jugu občudoval veter, kako riše po srebrni morski površini svoje zamotane like.

Kje daleč je na jugozahodu naš Risnjak! Kar odtod smo pregledali svet, kjer bomo jutri hodili. Zapustili smo vrh po stezi, ki nas je skozi rušje privedla na sedlo pod Graščino (1404 m), kopastim vršičem na vzhodni strani Snežnika. Tu smo spet zapustili pot in zavili naravnost v hosto. Dobro smo pazili od tedaj, da nismo zgrešili svoje smeri, kajti sredi tako razdrapanega sveta, kot je tam pod Graščino, te kaka gozdna vrtača slej ko prej zavrti v najbolj napačno stran, tako da se kaj težko izmotaš iz začaranih kolobarjev. Kot izza vogala smo tedaj nenadoma prišli na rob kakih dve sto metrov dolge, z mehko travo porasle, s samo smrekovo hosto obdane jase. Da je bilo presenečenje še večje, smo pri vходу na jaso našli še kot vedro veliko, zeleno kotanjo z bistro in kot led hladno vodicco. Kot da smo prišli na oazo sredi samega krasa. Nad studencem je verjetno še v časih pred prvo vojno kak gozdni čuvaj vklesal nemški napis »Rudolfsquelle«. Gozdni prebivalci imajo tu vsako noč svoje shajališče; o tem pričajo steptana blatna tla pri izvirku. Razbrali smo, kdo vse prihaja sem. Najštevilnejše so sledi divjih svinj, srnjadi in jelenov. Prav gotovo pa imajo tudi tu vrsto, če si hočejo vsi pogasiti žejo.

Hrbet Medvedove glave je bil zadnji, ki smo ga prešli, nato pa po strmih pobočjih navzdol proti cesti, ki drži iz Leskove doline po vzhodnih obronkih Snežnika na Čabransko polico in dalje proti Klani in Reki. Bližino ceste smo prej zaznali po hrupu obloženih tovornih avtomobilov, ki so pre-

vidno brzeli v dolino. Zadnji so bili danes, saj se je sonce že nagibalo k zatonu. Hoja po cesti, sedaj že na hrvaški strani, je bila zato kar prijetna. Speljana je tik bivše državne meje po »italijanski«¹ plati, z nje pa je skoraj ves čas lep razgled na valovito gozdno planoto tja proti Čabru in Gerovemu.

Ugibati smo jeli, kje bomo prenočevali to noč na Čabranski Polici. Zato naše presenečenje ni bilo majhno, ko smo tam odkrili oskrbovano zavetišče reških planincev. V zasliho obnovljeni vojaški zgradbi so si reški fizikulturniki namestili svoj dom, ki jim zlasti pozimi nudi toplo zavetje sredi gozdnih smučišč. Napis nad vrati nam v italijanskem in hrvaškem jeziku pove, da je dom last reškega Mesnega fizikulturnega odbora, ima pa ime po padlem reškem borcu Duizu.

Po večerji smo se vpisali v vpisno knjigo kot prvi Slovenci. Največ sveta prihaja sem gori z Reke. Knjiga je vsa popisana z najrazličnejšimi opombami, bolj ali manj posrečenimi, takšne so pač vse planinske knjige; našli smo pa med drugimi tudi nekaj »patriotskih«² izlivov, ki so jih verjetno napisali neki reški študentje, preden so se vrnili k »materi Italiji«³ in so se prišli še prej posloviti od »kraljestva svoje mladosti«, kamor se bodo še »vrnili, čim bo poravnana velika krivica«⁴ in bo Snežnik spet »Monte Nevoso«⁵ in Čabranska Polica spet »Pian della Secchia«⁶! Taki stavki sicer danes pametnemu človeku privabijo na obraz le smeh, čudno pa je vseeno, da se reški planinci tako malo zanimajo, kdo hodi v njihovo zavetišče. V knjigo do tedaj najbrže še niso pogledali. Nobene domačnosti, ki veje iz naših planinskih koč, tu na Čabranski Polici nismo občutili, vse je nekako grobo in prisiljeno. Napis in neokusne karikature po stenah te nehote spominjajo na dni, ki so komajda za nami, ko je kričavo življenje reških meščanov in laške soldateske segalo prav sem v naročje Snežnika in skrunilo te naše tedaj zasužnjene hoste.

Tretjega dne naše poti nas je navsezgodaj pozdravilo modro nebo brez slehernega oblaka. Najdaljša in najtežavnejša pot je bila danes pred nami: preko divjega gozdnega predela na Risnjak in od tod v Crni Lug pri Delnicah. Mimo utrdb in žičnih ovir smo prišli kmalu na staro mejo in na drugi strani po razkriti gozdni cesti v široko gozdno globel Dugarišče, kjer je eno izmed nakladišč za les, ki ga vozijo odtod proti Klani in Reki. Vse živo je tu med gozdnimi barakami. Udarci sekir odmevajo od sosednih host, čuje se priganjanje voznikov in ropot kamionov.

Hrup je bil kaj kmalu za nami. Široka globel se je vse bolj zoževala, dokler ni našla svoj sklep v ozki, žlebasti dolini, stisnjeni med Bukovo goro (1431 m) na levi in Bačvo (1455 m) na desni strani. Sredi z mahom poraslih skal in preko trohnečih debel, ki leže po tleh, tako kot jih je položil vihar, smo po izdatni strmini prišli na vojaško vozno pot, zgrajeno že v stari Jugoslaviji. Kakšna skromnost v primeri z »avtostradami«⁷ na oni strani meje!

Za Lisino, s planinsko travo poraslo vrtačasto kotlino za Bačvo, nas je spet zagrnila brezkončna bukova hosta. Za nami je ostal širok, kopast, z rušjem porasli vrh s kaj prikupnim imenom Medvejci (1482 m). Naša pot je lepo speljana med številnimi vrtačami in dolnami, zato toliko ovinkov; zdi se ti, da se venomer sučeš okrog istega mesta. Ko smo na najpri-

kladnejšem mestu zapustili vojaško pot, smo prišli kmalu do obsežne planinske jase. Bili smo pod zadnjim gorskim hrbtom, ki se vleče od Čabra sem kot bolj ali manj izrazita veriga samih gozdnih vršacev in doseže južno od nas najvišje mesto v reškem Snežniku (1508 m). Za to verigo pa je prav nasproti Snežniku, nekoliko bolj nazaj pomaknjen, skrit naš Risnjak. Nad koncem jase se je dvigal eden izmed vršacev te verige, vitek, z rušjem porasel stožec Jelenc (1442 m). Nismo iskali stezice, ki bi nas privedla na vrh. Zato nas je motanje po divjem rušju, preden smo prišli do triangulacijskega znamenja, dodobra segrelo. Šele ko smo prišli do sape, smo se lahko razgledali. Na vseh strahch so nas čakala presenečnja. Jelenc je eden onih, od običajnih poti odmaknjenih vrhov, ki v svoji pohlevnosti nudijo vsakomur, kdor se potruži do njih, vse svoje skrite lepote. Morda zaide sem gori kdaj lovska družčina, planinci so tu prav gotovo kaj redki popotniki. Kdo ne bi občudoval šiine gozdne planote, ki se na severu neha v pečinah nad Čabranko, da se potem na drugi strani doline nadaljuje v kočevskih gozdovih. Koliko vrhov in vršičev je še okrog nas! Oba Snežnika, slovenski in hrvaški, eden za nami, drugi pred nami, se kopljeta v modrikasti meglici; vroč dan je danes. Risnjak pa nam kaže svoja razrita zahodna pobočja. Ni ravno blizu, tudi poldne je že, zato ni časa za ležanje v planinski travi sredi zapoznelih, nekoliko že ovelih planik.

Z Jelenc sestopimo kar naravnost po zahodnem pobočju. Kdo bi iskal poti! Zgrecšiti ne moremo, saj je pod nami široka gozdna jasa Lividraga, kamor smo namenjeni. Tudi v teh strmih še ni pela sekira. Skoraj v diru smo prišli na jaso. Pred vojno je bila tu velika žaga, o tem pričajo danes samo še razvaline. Mična je ta zelena gorska planota, obdana z vseh strani z gozdnimi venci. Danes je tu spet življenje. Cesto grade od Platka sem prav po sredi med Risnjakom in Snežnikom in dalje proti Prezidu. Stara pot sedanjim potrebam ni zadoščala. Kar po novi cesti smo nadaljevali svojo pot proti jugu. Udarci kladiv, ki so drobili gramoz, so kmalu zamrli za nami. Spet nas je zajela gozdna tišina.

Končno, evo nas pod našim glavnim ciljem — Risnjakom, ki se boči v vsej svoji širini nad prostrano jaso Lazcem. Približno pet sto metrov višinske razlike nas loči od severnega vrha Malega Risnjaka. Nanj smo se odločili povzpeti najprej, da bi potem z njega po grebenu prišli na glavni južni vrh, Veliki Risnjak. Strmina pa ni majhna, divja hosta je razrita, tako da se ni lahko znajti v kraškem svetu, težje kot se nam je zde'lo od spodaj. Vendar je bil pozabljen takoj ves trud, čim smo prilezli na vrh. Obstali smo sredi belih pečin, veter je pozibaval okrog nas gosto rušje. Zrli smo v prepadno vzhodno pobočje. Širna melišča in razrite vrtače so pod nami, še niže pa valoviti gozdovi, ki se raztezajo tja proti Kolpi. Ozrli smo se po svoji dosedanji poti: kje daleč je že za nami v modrikasti daljavi Snežnik, včeraj smo bili tam. Vse daljave severne strani so bile potopljene v belkasto meglico, iz nje pa se je na obzorju kot iz morja dvignjena, v nebo ostro črtala bela vrsta naših gorenjskih vrhov. Več kot sto dvajset kilometrov zračne razdalje nas loči od Triglava in vendar je njegova kristalna piramida tako izrazita.

Upali smo, da bomo na grebenu gotovo našli stezico, ki nas bo zložno pripeljala na poldrug kilometer oddaljeni Veliki Risnjak. Vendar nas je mesto tega čakalo naporno kobiljenje preko rušja in lazcnje po razbitih pečinah. Prav po metrih smo napredovali. Glavni vrh, kot da se nam ne-
prestano odmika! Sonce je pravkar zašlo, ko smo vsi opraskani in osmo-
ljeni prišli preko zadnjega roba na vrh.

Pičle minute so nam preostajale, da smo se lahko razgledali. Ko smo se ozirali po večernih hostah pod seboj, smo bili vsi edini: Risnjak je gora, da malo takih. Škoda, da je nad morjem ležala gosta meglica, ki nam je zastirala južno obzorje. Kako edinstven mora biti sicer pogled na vzhodno obalo Istre in Reški zaliv, ki smo od njega oddaljeni le sedemnajst kilo-
metrov zračne črte. Na jugovzhodni strani so se vrstili dolgi hrbti Velike in Male Kapele in še dalje za njimi kot v zelenkastomodro nebo dvignjeni razrtni grebeni Velebita. Poslednji pozdrav še Gorskemu Kotarju in njegovim temnim dolinam, zame tako polnih spominov! Pred petimi leti sem tam prvič sklenil, da prav gotovo obiščem Risnjakov vrh in sedaj sem tu.

V dolinah so začele že migljati prve luči, ko nas je jel počasi zagrinjati mrak. Pri nekdanjem domu HPD, ki je stal pred vojno na sedlu pod južno Risnjakovo pečino, smo zavili v hosto. Po razvalinah doma bi človek sodil, da Hrvati premalo cenijo svoj Risnjak, sicer ne bi bil tako zapuščen. V hosti nas je zdajci zagrnila noč. Nobenih težav nismo imeli z iskanjem poti, ker je svetil skozi drevje ščip, še predvojne markacije pa so zelo goste in prav dobro ohranjene. Le kjer je bila gošča pretemna, smo pri-
žgali žepne svetilke. Niti enkrat nismo zašli. Lepa je taka pot, ko nosiš skozi noč v svojih očeh polno doživetij sončnega dne. Le naši koraki so motili gozdno tišino. Pozna ura je že bila, ko smo prišli v Crni Lug. Kako se je prilagel počitek po petnajsturni hoji skoraj brez prestanka!

Sivo zastrto nebo nas je prihodnje jutro neprijetno presencilo. Pričeli smo drugi del svoje poti. Najprej k izviru Kolpe. Glavno cesto, ki drži skozi Gerovo na Notranjsko, smo tam, kjer sega podaljšek doline Kolpe najbolj proti jugu, kmalu zapustili. Stirna pobočja, zgoraj še porasla z gozdom, v nižjih legah pa pokrita s košenicami, se spuščajo prav do potoka Kra-
šičevice, ki žubori na dnu doline približno štiri kilometre daleč, preden se izlije v Kolpo. Nad dolino pa so v pobočja pripete gorske vasice. Prva na naši poti je Biljevina. Sonce je tedaj s svojimi, kljub jeseni še vedno toplimi žarki raztopilo megle nad nami in odprla se je pred našimi očmi vsa dolina tja do prepadnih strmin nad Kolpo. Skozi oba Okruga, Gorenjega in Dole-
njega ter skozi Razloge smo se polagoma spuščali proti dnu doline. Prav tu privre izpod sive pečine ob vznožju Kupičnega vrha v močnem toku na dan Kolpa. Tik za izvirov dobi mlada reka svoj prvi pritok Krašičevico.

Kot prijeten izprehod je bila odslej naša pot. Vtisom, ki smo si jih nabirali na naši dosedanji poti skozi gozdove Sneznika in Risnjaka, so bile vedno na novo se porajajoče slike ob Kolpi najboljše dopolnilo. Nobene gor-
ske doline ni pri nas, ki bi jo lahko primerjali s skrivnostnimi, divjimi in obenem tako nežnimi oblikami doline gorenjega toka Kolpe in njenega naravnega podaljška doline Čabranke. Kot v skrivnost zaviti se ti zde vsi ti vrhovi, ki se drug za drugim, od Čabra sem vrste in vse, kar je za njimi. Že

imena so nenavadna: Pri mrtvecu, Mož, Krokari, Krempa. Ob žuborenju mlade Kolpe in njenih temnozelenih tolmunih človek pozabi na minute in ure. Prijazne ljudi srečuješ v številnih ljubkih vasicah. Po hrvaški strani hodimo, tam preko pa žive Slovenci. Le kakšna razlika je neki med njimi? Za nami je Loška stena, ki je kakor ogromen krn pomaknjena nekoliko ven iz glavnega grebena. Oko kar samo išče prehoda preko previsnih prepadov. Marsikoga je tu že presenetila zanimiva podobnost s pobočji Pršivca nad Bohinjskim jezerom. Kako so žarele v vijoličastem mraku zimskega večera vse te stene, zasnežene in vkopane v led, kakršne sem prvič videl! Sedaj pa je preko njih razlila jesen svoje barve.

Foto Pavel Kunaver

Veliki naravni most ob nizki vodi v Škocjanu pri Rakeku

Večer je bil, ko smo pri Brodu zavili preko mosta na slovensko stran. V vasi pri Fani na Kostelskem smo se ustavili pri prijaznih znancih še iz partizanskih časov. Na senu smo dobili prijetno prenočišče.

Ko smo drugo jutro nadaljevali svojo pot, se meglice nad dolino še niso razkadile. Dolina Kolpe, ki se pred Brodom razširi v široko kotlino, se kmalu spremeni spet v tesno deber. Prepadnih sten odslej ni več toliko, tudi tako mogočne niso več, zato pa vlada vso pot tja do Starega trga po dolini mir in tišina. Cesta, ki se je do Fare vila ob bregovih Kolpe, je tam zavila proti Kočevju. Le stezici se odslej držita obeh bregov. Ena sama topla pesem je hoja po onem spokojstvu. Kako živo je bilo tu pred leti, ko so od bregov odmevali koraki partizanov, sedaj pa so redki domovi ob Kolpi kakor pozabljeni. Nismo hoteli, da ne bi prezrli vseh lepot doline, zato je bil že večer, ko smo se ustavili v Kotu, majhni vasi pod strmim pobočjem, vrh katerega stoji kot branik Stari trg. Tu smo prebili zadnjo noč naše poti.

Sivo nebo, sedaj zastrto z oblaki, ki niso obetali ničesar dobrega, nas je drugo jutro spremljalo v srce Bele Krajine. Vrh klanca, kjer zavije cesta navzdol proti Tanči gori, smo se poslednjič ozrli po Gorskem Kotarju, ki je tonil za nami v sivini. Razpoloženje kot za slovo! Ko smo sedli v Črnomlju

v opoldanski vlak, je pričelo še rositi. Mi pa smo nosili skozi jesen v svojih srcih ves tisti pozabljeni svet od Snežnika tja do Kolpe. In še se bomo vrnili! In vabimo množice slovenskih planincev, naj ne podcenjujejo tega planiskega področja. Naj se ne boje samot in neoškrbovanih področij!

Olševski — Matarožnik:

ROBANOV KOT

Iz tesni gornje Savinjske doline, skozi katero se peni bistra Savinja, se slabe pol ure pod Solčavo odpira proti jugozapadu romantični Robanov kot, čigar deviške narave še ni izmaličila civilizacija v »letoviške poljane«. Najsi so bili razlogi lastnikov te romantične gorske ledeniške kotlinice že kakršne koli narave, vendarle je hvalevredno in prav, da je ostal ta kotichek naše zemlje do danes v glavnem tak, kakor ga je pred stotisoči in milijoni let ustvarila mogočna narava.

Robanov kot, ki se med Belšakom in Rogovilcem v lahkem strmcu dviguje proti zapadu mimo Pečovnika, Golca in Robana, po katerem ima dolinica tudi svoje ime, je dolg približno 8 — 9 km, širok od 200 — 400 m. Že od Golca mimo Robana se vije skozi redkejši, mestoma tudi gostejši les ob zapadnem pobočju Strehalce do Grofličke lepo nadelana vozna pot do Kota, ki ga na jugu zapira masiv Ojstrice. Samo nekaj metrov vzhodno od te poti pa se vzporedno beli hudourniška naplavina gornjega grušča, pod katerim skrivno pretoka Bela; ta privreva na površje komaj kakih 300 m od Robanove kmetije in se na Beli izliva že kot mogočen gorski potok v Savinjo. Samo v zgodnji vigredi, ko se na planinah tope ogromne naslage snegov in če pritisakajo zraven še drugi nahivi, hrumi preko tega grušča od Kota pod Ojstrico do Belšaka mogočen hudournik, valeč s seboj v dolino večji in manjši skalni drobir.

Prelep je ta kotichek naše zemlje. En sam greben, iz katerega štrle na zapadni strani vrhovi Strehalce, Strelovca, Lucijana — verjetno pravilneje Encijana, saj tako nazivamo domačini še danes encijan — Ute in Grofličke do globoke zarezke Skrbine, kjer se vzpne nato mahoma v gmoto Ojstrice, zapira Kot vse do Moličke planine pri Žvižgovcu; nato pa sledi vzhodni hrbet z vrhovi Molička peč, Veliki vrh, Poljske device, Križevnik in se konča z Belško planino na skrajnem koncu nad Belšakom. Prav na severu pa se dviga kot čuječi stražar nad Savinjo košata, s te strani jako razčlenjena Raduha.

V kotu je skromen planinski pašnik, »planina«, kjer je skozi bore dva meseca v poletju paše za 10 glav živine. Tu stoji sredi sončne zeleni poleg dveh hlevov čedna planšarska hišica, kjer gospodinja v družbi starejšega brata Jožeta, Robanova Kristina, ki kot majerica uslužno postreže s skodelico sladkega ali kislega mleka. Če te, poznega turista, zateče v Kotu noč, lahko tukaj tudi prav udobno prenočiš.

Ko sem se lansko leto malce pomudil pri teh dveh planšarjih, mi je Jože pokazal list, na katerem je solčavski pevec ovekovečil svoje občutke v tej prekrasni prirodi. Tako nad zamislijo samo kot nad sliko, katero

štev s 60 delegati. Na dnevnem redu so bila poročila sekretarja, komisije za alpinizem, gospodarske komisije in diskusija o teh poročilih.

Predsednik Košir je otvoril plenum in v uvodnih besedah poudaril, da je to plenum najmnogičnejše športne organizacije v Sloveniji in da se je treba tega zavedati pri ocenjevanju dela v preteklosti in pri usmerjevanju dela v bodočnosti. V kratkih besedah je očrtal uspehe planinske organizacije in njene pomanjkljivosti. Z reorganizacijo državne uprave se je reorganiziralo delo tudi po fizikalni liniji. Vodstvo vseh fizikalnih organizacij mora biti v amaterskih rokah. Zveze se morajo finančno osamosvojiti. Izvenarmijska vzgoja mora biti v planinskem delovanju ena izmed najvažnejših postavk.

Iz referata sekretarja Velnarja:

... Planinska društva uspešno delujejo, saj imamo v Sloveniji konec tretjega tromesečja leta 1950 49.840 članov, t. j. vsak 26 Slovenec je član planinskega društva.

Vse delovno ljudstvo naše republike tekmuje na vseh delovnih področjih v počastitev desete obletnice OF. Planinsko društvo Ljubljana je napovedalo tekmovanje vsem drugim planinskim društvom v republiki. Društva so dolžna, da se na tekmovanje odzovejo in s tem izpričajo predanost ljudski oblasti in Partiji.

Planinska zveza Slovenije je sestavila načrt štafete, ki bo v počastitev desete obletnice OF tekla iz štirih smeri Slovenije na Triglav. Dalje je lansko leto sprejel Centralni odbor PSJ sklep o planinski Titovi štafeti, ki jo bo organizirala vsaka republiška zveza na svojem teritoriju. Na zasedanju Centralnega odbora PSJ na Ribniški koči se je sklenilo, da se bo organizirala zvezna planinska razstava, ki bo potovala po vseh republikah. Glede domačega planinskega filma je storila propagandna komisija PZS več akcij, ki pa niso uspeli. Glavna naloga ostane še vedno vzgoja planinskih množic. Nekulturne pojave je treba odpravljati na vse načine, oskrbnikom pa dati potrebna pooblastila, da bodo mogli nastopati proti planinskemu vandalizmu.

V letu 1950 se je ustanovil pri PZS inozemski odsek, ki je organiziral prve povojne alpinistične odprave in prve alpinistične odprave od ustanovitve PZS sploh. Razširil je svoje delovno območje predvsem na sosedne države, pa tudi na druge in uspešno izmenjeval našo planinsko revijo s tujimi.

Sredi poletja 1951 bo zasedala 12. skupščina Mednarodne unije alpinističnih asociacij na Bledu. To je prvi mednarodni kongres športnih organizacij v Jugoslaviji. Brez dvoma je to priznanje naši planinski organizaciji in naši državi. Sestavljen je že izvršni komitej za organizacijo kongresa. ... Markacijski odseki so letos pokazali lepe uspehe. Postavljene so stalne zimske markacije od Komne preko Triglavskih jezer, Hribaric, Velega polja in Krme do Mojstrane.

Zavod za hidrometeorološko službo je pričel proučevati lavinske razmere v naših Alpah in izdal v ta namen okvirna navodila. Dolžnost vseh planinskih društev je, da opazujejo snežne razmere in da svoja opažanja poročajo hidrometeorološki službi.

Iz referata podpredsednika Bučerja:

... V Sloveniji ima 25 planinskih društev svoje alpinistične odseke. V vseh teh odsekih sodeluje 800 planincev, od teh je 200 sprejetih med članke. Od teh 200 je delavske mladine 70%, študentov 20% in 10% iz ostalih poklicev. Predavanj je bilo v odsekih 690, na odsek 28. Tečajev je bilo 57, na odsek 2 tečaja. Skozi tečaje je šlo 700 alpinistov. Dva naša alpinista sta kot instruktorja sodelovala na alpinističnem tečaju Planinske zveze BiH. Vršili so se tudi izpiti, na katerih je bilo letos sprejetih 60 planincev v članstvo alpinističnih odsekov, 12 pa jih je bilo odklonjenjih zaradi šibkega teoretičnega znanja, čeprav so nekateri od teh uspešno izvedli mnogo plezalnih vzponov.

V letu 1950 so naši alpinisti izvedli 2412 plezalnih vzponov, v zimski sezoni 599, v letni 1843, od tega 60 prvenstvenih. V letošnjem letu so bile ponovljene pomembne smeri: Aschen-

brennorjeva smer v Travniku, smeri v Prisojniku in drugod.

V Avstriji je bilo 41 naših alpinistov in sicer v Gesäuse, Lienzer Dolomitih in Kaiser Gebirge. Odprava v Francijo pa se ni posrečila. Izvršen je bil le vzpon po običajni poti na vrh Mont Blanca.

Iz referata načelnika gospodarske komisije tov. Pogačnika:

...Leto 1950 zaznamuje doslej najvišje število obiskovalcev koč, saj je doseglo številko 262.000. Predvojno število planinskih postojank je že preseženo. 73 planinskih domov in koč tvori trdno materialno osnovo našega planinstva. Letos so bile otvorene naslednje postojanke: Dom na Okrešlju, Koča pri Šumiku, Koča pod Golaki, Koča na Trstelju, Koča na Dobrči, Zavetišče pod Špičko, Koča na Čemšeniški planini, Koča na Loki pod Raduho. Zavetišče na Vrhju Treh Kraljev, Koča na Lipanci. Dograjen je bil elektrovod na Komno in centrala pri Triglavskih jezerih, zagorela je luč v Vojkovi koči na Nanosu.

Na Križkih podih gradi PD Radovljica dom, ki bo v ponos našemu planinstvu. Isto društvo obnavlja Valvasorjev dom pod Stolom. Pohvale je vreden uspeh društva Tržič, ki je skoraj dogradilo velik Dom pod Storžičem. Izredno lep uspeh je doseglo društvo v Laškem, ki bo spomladaj otvorilo lep Dom na Šmohorju, dalje društvo Žerjav, ki je v težkih pogojih gradilo Kočo na Smrekovcu. Na Javorniku grade požrtvovalni planinci iz Idrije, na Veliko planino pa je društvo Domžale zgradilo tovarno vzpenjačo. Nova Gorica obnavlja zavetišče na Krnu. PD Zagorje je z lastnimi sredstvi izvedlo večja gradbena dela v Koči na Sveti Gori. Za svoje nesciobično delo zaslužijo društveni delavci iz Zagorja vso pohvalo. PD Trbovlje je gradilo elektrovod na Mrzlico, PD Hrastnik pa vodovod na Kalu. PD Krško je postavilo temelje novi Koči na Lisci. Društvo Križe, eno najmlajših društev, je z lastnimi silami dogradilo kočo na Križki gori. PD Celje je doletela huda nesreča, ko je sredi poletja uničil gozdni požar Mozirsko kočo na Golteh. Koča je obratovala dva dni po požaru pod šotori, obno-

vitvena dela so se takoj pričela. PD Kranj gradi drugo postojanko na Bašeljškem sedlu, na Ljubniku pa zidajo Skofjeloški planinci. PD Novo mesto se je posvetilo Paderšičevemu domu na Gorjancih. PD Ljubljana je zavarovala Dom Za Planjo, PD Mojstrana obnavlja Aljažev dom, PD Poljčane se je lotilo gradnje koč na Boču, Bovec pa Skalarjeve koč na Kaninu. PD v Selški dolini je pričelo obnavljati kočo na Ratitovcu.

Za poravnavo gradbenih stroškov je Planinska zveza preskrbela investicijski kredit 9.500.000 din in je bil s tem prvotni gradbeni načrt presežen za 1.100.000 din. Črpanje kredita je bilo letos zelo dobro. Le PD Mojstrana ni izčrpalo 300.000 din. Za popravilo potov je bilo na razpolago 148.000 din. Za poslovanje postojank so društva prejela obratni kredit 6.290.000 din.

Pogonska goriva so društva prejela 15.730 l za agregate ter 14.810 l za prevoz blaga in gradbenega materiala.

Knjigovodstvo Glavnega odbora je kljub velikemu prometu dnevno na tekočem. Po prvem januarju 1951 bodo društva vključena v sistem medsebojnega plačevanja v gospodarstvu ter ne bodo mogla biti dolžniki ali upniki državnih podjetij, pa tudi ne drugih PD ali PZS. Uredba predvideva stroge sankcije. V l. 1951 se bo Zveza vzdrževala v bistvu le z lastnimi dohodki, društva pa že doslej niso prejemale za redno poslovanje nikakih subvencij ali dotacij.

Predlog PZS je, da se članarina določi in razdeli takole:

člani 100 din, od tega PD 60 din, PZS 25 din, PSJ 10 din, GRS 5 din; mladinci 50 din, od tega PD 15 din, PZS 25 din, PSJ 5 din, GRS 5 din.

Po tem predlogu prejme društvo od članskih prispevkov 60%, kar je za 6% manj kot doslej, pač pa je društvo odslej udeleženo tudi pri članarini mladincev. Subvencije bodo odslej prav majhne in le za tečaje. Na podlagi teh dohodkov je sestavljen tudi predlog proračuna PZS in GRS za leto 1951.

Glede dvojnih cen prehrane in pijač v postojankah je PZS mnenja, da so važne za koč, kjer prevladuje dnevni obisk in pridejo ugodnosti pri prenočninah manj do veljave n. pr. Po-

horje, Zasavje, Primorska. Misli bi bilo treba na nezgodno zavarovanje članov. Premije — nekaj dinarjev letno — naj bi se plačevale hkrati s članarino. Predložen je v potrditev Gospodarski pravilnik.

Po teh poročilih se je razvila živahna diskusija, v katero so posegli tov. Jurančič, Stajdohar, Svoljšak, Vrstovšek, Rifelj, Pogačnik, Kržišnik, predsednik Košir, Cerne, Škarabot, ing. Deržaj, Ing. Deržaj, načelnik propagandnega oddelka PZS, je govoril o planinski štafeti za deseto obletnico OF, o kateri je poročalo že Planinsko delo. Proge so naslednje: Štajerska proga bo tekla od Hoč pri Bolfenku preko Pohorja v Slovenj Gradec na Uršljo goro, Peco, Raduho, Robanov kot, Korošico, na Karavanke, Golico, v Mojštrano in na Triglav, Notranjska proga pa bo tekla s Kranjskega Snežnika preko Javornika in Vojkove kočee do Cola, preko Idrije, Jelenka in Grahova na Bogatinsko sedlo in na Triglav. Dolenjska proga pa bo šla z Gorjancev preko Podstenic na Velko goro čez Ljubljanski vrh, Črni vrh, Blegaš, Češnjice na Radovno planino, Gorjuše in od tu na Triglav. Goriška proga drži s Kanina na Rombon, Mangart, Koritnico, Spiček, Vršič in čez Prag na Triglav. Vsaka proga ima svojega referenta. Za dolensko progo odgovarja tov. Godec, za štajersko ing. Deržaj in dr. Spicar, za notranjsko tov. Vihtelič Marica, za goriško pa Uroš Župančič. 26. aprila je zbor na Triglavu. Društva naj se povežejo z Zvezo borcev in drugim množičnimi organizacijami. Titova štafeta bo tekla po isti progi t. j. po štajerski progi na Boč, na Donačko goro in odtod na hrvaško mejo, kjer bo predaja štafetne palice.

V diskusijo so dalje posegli Uroš Župančič, Cajlhofer, Orel, Velnar, Godec, Forstnerič, Lukanc, Perko, Degen in drugi.

Sprejeti in odposlani sta bili resoluciji CK KPS in predsedniku vlade LRS Mihi Marinku.

Plenum je sprejel vrsto sklepov in določil pohvale ter nagrade.

Planinstvo naj se poživi s sodelovanjem s Smučarsko zvezo Slovenije; GO PZS naj izdela primeren načrt za Planinski dom v Ljubljani. Gradnja

Planinskega doma naj se prične v naslednjem letu; PD Ljubljana se preimenuje v Planinsko društvo Ljubljana-matica; članarina pionirjev se določi na 25 din, sprejme se Gospodarski pravilnik in predlog dvojnih cen; z DOZ-om naj se dosežejo ugodni pogoji za zavarovanje planincev; potrdi se plan. dela, ki ga predlaga sekretar Velnar; Pravilnik AO-jev se ukine, ker so pogoji za specialni pogoj alpinizma v vsaki republiki drugačni. Vsaka republika ima svoj Pravilnik in ga dostavi PSJ. Črta se staž pripravnikov.

POHVALE IN NAGRADE

Glavni odbor Planinske zveze Slovenije je na svoji seji dne 13. decembra 1950 sklenil pohvaliti naslednja planinska društva:

PD Žerjav, ki je z izrednim delovnim naporom dogradilo Kočo na Smrekovcu. Društvo je plodno delovalo tudi na drugih področjih.

PD Laško dokončuje dom na Šmohorju, ki bo ena najprijaznejših planinskih postojank. V društvu so pridni delavci, delo je dobro organizirano.

PD Slovenj Gradec je po zaslugi vestnih odbornikov med najboljšimi v gospodarskem poslovanju. To dokazuje vzorna administracija, red v knjigovodstvu in dela na Kremžarjevem vrhu.

PD Nova Gorica je v kratkem razdobju svojega delovanja pokazalo znatne uspehe. Zgradilo je lepo kočo na Trstelju, lotilo se je težavne gradnje na Krnu, kjer nam tako manjka planinska postojanka. Tudi delo alpinističnega oddelka je pokazalo zelo dobre rezultate.

PD Križe je med našimi najmlajšimi društvi in lahko služi za vzgled ostalim nedavno ustanovljenim društvom. Organizacijsko je dobro delovalo, v tesnem sodelovanju z JA zgradilo z lastnimi sredstvi kočo na Kriški gori.

PD Ljubljana nikakor ne moremo prezreti pri pohvalah, ker je po uspehih med prvimi. To dokazuje gradnja elektrovođa na Komno, hidrocentrale pri Jezerih, delo v Kamniški Bistrici.

Tudi organizacijsko in propagandno društvo dobro deluje.

AO Nova Gorica: V preteklem letu je odsek z vztrajnim delom na rednih sestankih, na vežbališču v Lijaku in v gorah usposobil nad 15 članov društva, ki imajo vse pogoje, da se razvijejo v dobre, zavedne alpiniste. Za primer požrtvovalnosti naj omenimo nekatere izmed njih, ki prihajajo redno na sestanke, čeprav so do 20 km oddaljeni od sedeža društva. Če upoštevamo pogoje oddaljenosti in obmejne kraje, v katerih do sedaj alpinistov sploh ni bilo, zaslužijo vse priznanje.

Nagrada: suha hrana za vzpone.

Nagradijo se dalje naslednji najvidnejši društveni delavci:

Tov. Pavlin Jože, podpredsednik PD Radovljica, je bil steber gradnje novega Radovljiškega doma na Križkih podih. S svojim nesebičnim, vzornim delom se je uvrstil med najzaslužnejše gospodarske delavce naših društev ter mu gre vsa pohvala.

PZS mu nudi za nagrado 1 par gojzerjev, hlače in vetrovko.

Tov. ing. Perko Nace, načelnik gradbenega odseka PD Ljubljana in član gradbenega odseka PZS, je star planinski delavec. Ob letošnjih gradnjah Planinskega društva Ljubljana se ga moramo spomniti. Povdarimo naj še, da hkrati pridno in vestno deluje pri Planinski zvezi.

Nagrada: 1 par gojzerjev.

Tov. Černe Janez, gospodar PD Jesenice, se trudi za dobro oskrbo planinskih postojank na Vršču. Dobro zna organizirati delo v gospodarskem odseku društva

Nagrada: 1 par gojzerjev.

Tov. Blažej Anton, načelnik markacijske baze Jesenice, je pokazal kot graditelj zavetišča pod Špičko in markacist vzorno delovanje. PZS mu izreka priznanje ter mu želi, da Špičko opremi še lepše.

Nagrada: 1 par gojzerjev.

Tov. prof. Šumljak Ivan, načelnik markacijske baze Maribor, vzorno vodi delo svoje baze. Dobro markirana pota po Pohorju kažejo njegovo pridno roko.

Nagrada: 1 par gojzerjev.

Kemperle Pavle, načelnik AO Jezersko. Vzgoji alpinističnega kadra je posvetil ves svoj prosti čas in vztrajno delal, da pritegne čim več mladine v svoj odsek. Uspehi alpinističnega odseka Jezersko so predvsem plod njegovega vztrajnega dela.

Nagrada: 1 velveton hlače ter suha hrana za vzpone.

Tov. Svoljšak Janez, Mojstrana, predsednik PD. V zadnjem letu je uspel, da je organizacijsko utrdil alpinistični odsek ter organiziral pionirski odsek. Z dobro organizacijo dela in nesebičnim delom je pripomogel, da so v letošnjem letu bili sprejeti v odseku novi člani, kar je predvsem njegova zasluga.

Nagrada: 1 velveton hlače ter nekaj suhe hrane.

Dr. A. Brilej, Priročnik za planince, Ljubljana 1950. Težko pričakovani in močno zaželeni »Priročnik za planince« je končno vendar izšel. Založila ga je Državna založba Slovenije v prejemajni nakladi 8000 izvodov. Ker se je bilo bati, da pride knjiga na knjižni trg in s tem v roke tudi neplanincem, je Planinskemu društvu Ljubljana-matica uspelo izposlovati si distribucijo 6300 izvodov po planinski liniji.

Na prvih 28 straneh obravnava avtor dr. Brilej Arnošt vse, kar mora član planinskega društva vedeti o organizaciji planinstva v naši državi — nekaj stvari se ponavlja in bi lahko izostale — navaja vsa pravila in pravilnike ter priključuje pregledni seznam vseh planinskih društev z njihovim delokrogom. Največji obseg zavzema opis koč in potov na teritoriju naše republike. Ta del je planincem najbolj dobrodošel kot vodič; posebno obširno obravnava ture v novem pridobljenem ozemlju, ki nam je bilo do sedaj nedostopno in po večini neznano. Nič ne bi škodilo, če bi vodniški del bil še obširnejše izpopolnjen in s tem izpolnil občutno vrzel, ki je nastala, ker Badiurovega vodiča po Jugoslovanskih Alpah ni več na razpolago. V zadnjem delu knjige je vrsta raznih nasvetov in napotkov, ki jih vsak

planinec s pridom rabi na svojih pohodih. Izvzemši nekaj napak v vodniškem delu, na slikovnih prilogah in spornih navedb časovnih razdalj je delo skrbno in temeljito pripravljeno ter služi slehernemu planincu kot dobrodošel vademekum pri vseh turah in izletih. Važen pripomoček je trideset v skeletni maniri izdelanih trobarvnih zemljevidov, katere je narisal Vilko Mazi. Na nekaterih listih so še pomanjkljivosti; manjkajo pota, ki so markirana, a kot taka niso označena na zemljevidu. Knjigo poživljajo posrečene in čiste pe-

rorisbe vseh naših planinskih postojank, delo priznanega strokovnjaka tov. ing. Herberta Drofenika. Zunanja oprema priročnika je lična, papir dober, vezava pa ponekod pomanjkljiva, ker manjkajo cele pole ali posamezni zemljevidi.

Knjigo ni treba priporočati, ker je bila takoj razgrabljena, a mnogi planinci so ostali brez nje. Želetj je, da merodajni forum čimprej sproži vprašanje druge naklade, ki bo v sorazmerju s povpraševanjem in v kateri bodo popravljene pomanjkljivosti prve izdaje. I. M.

V SPOMIN

IGORJU KOVAČIČU

Stali smo na vrhu Učke in čakali sončnega vzhoda. Ognjeni prameni so se vžigali za temnimi gozdovi Snežnika — sonce je vzšlo in napočil je nov dan! Bila je pisana družba: Miša, Vlado, Štefan, Janez — bili smo vsi. Ne, samo Igorja ni bilo med nami. »Včeraj je bil na Jalovcu, zamudil je, zaspal!« pravi nekdo. »Zamudil je vlak!«

V vročem opoldanskem soncu smo se vrgli v tople vale Jadrana, brezskrbni, saj je Igor le zamudil vlak, zaspal!

Medtem pa je bila tragedija na Jalovcu že končana. Igor je zaspal za

vedno v ledenem objemu gora! Gore, katere je tako ljubil, h katerim je tolikokrat pohitel, so ga obdržale za vedno. 28. maj 1950 je zarezal globoke rane v srcu mnogih, v srcu nas, ki smo ga ljubili.

Igor Kovačič je bil veder, vesel fant, študent rudarstva na ljubljanski univerzi. Dober študent, odličen tovariš, skromen in radodaren — to so njegove glavne odlike. Bil nam je najljubši — Benjamin naš, najmlajši. On nam je pokazal pot v planine, razkril nam lepoto zasneženih pobočij. Kadar je bil za vodnika, kadar sem bil navezan na njegovo vrvo, sem se čutil varnega, saj je bil premišljen in oprezen. Le lepota Jalovca ga je lahko premotila, da se je podal nanj nepripravljen. Bilo je konec maja — kdo bi mislil na sneg in led, ko pa toplo sonce tako sije in greje!

Igor pa ni bil samo dober študent in tovariš. Tudi v planinski organizaciji je bil eden izmed najagilnejših. Bil je član odbora PDU, skrbel za agitacijo, propagiral planinsko idejo, kamor koli je prišel.

Igor Kovačič (spredaj v sredini)

Predaval je našim najmlajšim, jim govoril o lepota naše ožje domovine in jih vzgajal v navdušene planince.

Igor, čuvali bomo tvoj spomin in gojili planinstvo še naprej, kot si ga gojil ti. Ljubili bomo naše planine, kot si jih ljubil ti.

FRANCETU VAVPETIČU

Onemel sem v Zagrebu v zatohli študentovski sobi in obstal, ko sem prebral tisti telegram: »Pridi na pogreb ponesrečenih tovarišev — Milan.« To je bilo vse. Toda zato še bolj boleče. »Koliko jih je! Kdo so?« Grizla in grizla je ta misel.

Skrušen in pobit sem prišel pozno ponoči do Milana. Kratek pogovor. Še bolj potr sem odhajal od tovariša.

Tebe ni več France! Ne! To ni mogoče. To ne more biti res. Toda še enkrat so vse to drugi dan potrdili na Planinski zvezi. Sklonil sem glavo in šlo mi je na jok.

Še dobro se spominjam leta 1943. Bil je mrzel februarški dan. Alpinistični odsek Ljubljana je imel zimski tečaj. Takrat sem te spoznal, France, ko smo se skupaj v navezi napotili čez jugovzhodno steno na Grintavec. Vrv nas je takrat vezala in naju tedaj zvezala v dobra tovariša. Šola v Zagrebu ni dopustila, da bi bila tisto leto mnogo drugovala. Toda najina pota so se križala. Našla sva se na Sedlu, na katerega si tako rad zahajal. Našla sva se v Vratih, v Tamarju. Kje si takrat slutil, da te ravno v teh stenah, ki si jih tako ljubil, čaka smrt! Vzele so te k sebi. Toda s tem nisem prizadet samo jaz, temveč vsi tvoji tovariši.

France Vavpetič

Kaj bi že vse danes doseglo naše študentsko društvo, katerega si ustanovil ti in ga vodil tako, kot le malo kdo zna! Kje bi bili uspehi in diplome Alpinističnega odscka, če ne bi bilo tvoje agilnosti tudi na tej poti! S predavanji si šel v Trbovlje, drugič na Jesenice, Litostroj itd. Vodil si alpinistične tečaje in poleg tega z lahkoto zmagoval študij. Šel si po polji, ki ti jo je kazala Partija.

Ni te več! Toda kdo bi te pozabil? Kdo od vsele družbe na Korošici bi mogel pozabiti tebe, ki si na starega leta dan 1949 tako neutrudno raztegoval harmoniko in z dovtipi vedril veselo družbo! Ne! Nihče te ne bo pozabil. Tvoja agilnost in iskrenost nam bo vsem na PD Univerzi za vzgled.

M. S.

NOVI VZPONI

V Julijskih Alpah so bile v poletju 1950 preplezane naslednje prvenstvene smeri: 11. junija sta preplezala Krušič in Šilar južno steno Kotove špiče. Smer je visoka 230 m ter je ocenjena mestoma s peto težavnostno stopnjo. 23. junija sta preplezala ista plezalca prvič poleti severovzhodni raz Stevarja. 29. junija sta preplezala Ve-

rovšek in Vavken Vido novo smer v severni steni Dražkega vrha, dan kasneje (30. junija) pa sta preplezala ista plezalca prav tako novo smer v severni steni Tosca, tudi v dolini Krme. 27. julija sta plezalca Debeljak in Perko preplezala varijanto smeri Aschenbrenner — Tiefenbrunner v severni steni Travnika. Ta smer je

bila doslej ocenjena s šesto težavnostno stopnjo in zanimivo je vprašanje, ali je ta varianta, ki poteka po najtežjem delu stene, težavnejša ali lažja od originalne smeri. 9. avgusta sta preplezala Kočevar in Avstrijec Herbst novo smer v severni steni Stenarja ter sta nato bivakirala na vrhu. 13. avgusta sta bili preplezani kar dve novi smeri v severnem ostenju Šit nad Planico; eno smer sta preplezala Keršič in Zupan, drugo pa Kočevar in Herlec Roman. 22. avgusta sta preplezala Verovšek in Zupan še eno novo smer v tem letu v severni steni Dražkega vrha. Tudi člani alpinističnega odseka Postojna so plezali v letošnjem poletju v stenah Kanjavca in Vodnikovega vršaca, a o vzponih nimamo točnejših podatkov. Mladi Seklača je preplezal z Balohom novo smer v južni steni Kukove špic; smer je mestoma pete težavnostne stopnje. 25. in

26. avgusta sta preplezala Kočevar in Perko skoraj tisočmetrsko vzhodno steno Zadnjega Prisojnika z enim bivakom ter s precejšnjim številom klinov. Vzpon preko te stene je bil zanimiv alpinističen problem v zadnjem času. Novo smer v severozapadni steni Zadnjega Prisojnika iz Škednjev sta preplezala Herlec Milče in Kordan iz Kranja. 24. septembra sta preplezala Krušič in Šilar novo smer v južni steni Rušice. 15. oktobra so preplezali Krušič, Zupan Tone in Stražišar novo smer v severni steni Stenarja; to je bil torej že tretji prvenstveni vzpon v osterju te gore lani. 23. oktobra je preplezal Krušič s tovariši novo smer v zapadni steni Pelca nad Klonicami, ki leži nad Zadnjo Trento, dan kasneje (24. oktobra) pa je preplezal Krušič s Stražišarjem še novo smer preko severovzhodnega raza te gore.

RAZGLED PO SVETU

Karl Domenigg, avtor knjige »Ein Bergsteigerleben«, je letošnjo pomlad umrl v Aigenu pri Salzburgu 83 let star. Poleg Purtschellerja je to najuspešnejši avstrijski alpinist iz klasične dobe.

H. E. G. Tyndale, urednik revije Alpine Journal in podpredsednik Alpine Cluba je 1. 1948 umrl star 60 let. Njegov učitelj je bil Irving, njegov tovariš Mallory. To je bila najbolj znana predvojna angleška naveza, dokler ni Mallory našel svoj konec na Mount Everestu. Bil je eden najuglednejših članov najstarejšega planinskega kluba Alpine Club, znanec in prijatelj doktorju Kugyju, Karlsruhu, Merklju in Kaltenegru. Znani Kugyjevi knjigi »Aus dem Leben eines Bergsteigers« in »Anton Oitzinger« je prevedel na angleščino. Tik pred smrtjo je tiskal svojo knjigo z naslovom »Mountain Paths« (Gorska pota).

André Roch, Karakorum — Himalaja 1947, Rascher Verlag Zürich; Quer durch »Schweizerland«, Verlag Amstutz Herdegg, Zürich 1941. Knjiga poroča o ekspediciji Akademskega

alpskega kluba v Zürichu na Gröndlandijo.

Hugo Hassinger, Österreich Anteil an der Erforschung der Erde. A. A. Holzhausens NFG. Wien 1950. Že naslov pove, kakšen namen ima knjiga. Iz knjige med drugim izvemo, da je Avstrijec Johan Gruber v 17. st. prvi prekoračil Himalajo in Kvenlun.

E. Abalakov je med pripravami za ekspedicijo v Tian-Šan (Gora Zmage 7439 m) umrl.

Nova norveška ekspedicija v Tiri Miru. Tiri Mir (7700 m) v Hindukušu je cilj geografskega in alpinističnega društva Norveške. L. 1949 so Norvežani dosegli višino 6100 in 6400.

Hans Ertl bo z dvema Nemcema poskusil vzpon na doslej še nepremagani vrh Illimani v Andah.

V 7. 8. št. OAZ popisuje dr. **Karl Prusik** prvenstveni vzpon čez severno steno Planspitze v Gesäuse pod naslovom »Rdeči žleb«. Turo je delal 27. junija 1926. Norbert Starker pa popisuje ponovitev Tlejkove smeri v Planspitze ter Pfannlovo v Hochtoru.

Tudi Kaspar posveča občiren popis južni steni Grosser Scheiblingstein nad Admontom v Gesäuse. Schiiblingstein je gora v Haller Mauern v bližini Admonta. Znan je posebno stober v južni steni. Pogorju Gesäuse, ki ga zdaj pozna lepo število slovenskih alpinistov, je posvečen tudi članek »Schutz dem Gesäuse«. Tu bemo, da so razna društva predložila spomenico za zaščito Krimmlskih slapov in Gesäuse. Društva štejejo 170.000 članov. S spomenico soglašata tudi Akademija znanosti, Institut za zaščito narave in društvo botanikov in zoologov. Ne glede na gospodarski položaj Avstrije, pomanjkanje premoga, neuravnovešeno zunanjo trgovino in na druge koristi, ki bi jih utegnili imeti Avstrijci od intenzivnejše izrabe vodne sile, ugotavljajo predstavniki 170.000 Avstrijcev, da so Krimmlski slapovi in Gesäuse nepogrešljiva postavka za tujski promet. Tujski promet pa je za avstrijsko gospodarstvo bitnega pomena. Ker gre samo za 1% od nameravanega povečanja, upajo ljubitelji prirodnih lepote, da jim bo protest uspel, saj gre tu za svetovne redkosti.

7. 8. št. ÖAZ vsebuje opise prvenstvenih vzponov v Velikem Buchsteinu (Ennstaler Alpen). Vsi so bili narejeni v prvih letih druge svetovne vojne. Zanimivi so opisi zadnjih plezalnih tur v Hochschwabu iz l. 1949, ki jih priobčuje vodilni graški alpinist Bertl Hausegger.

Grandes Jorasses, severni stolp (Pointe Walker, smer Cassin, Esposto, Tizzoni) je pred kratkim ponovila avstrijska naveza Hermann Buhl in Kuno Rainer z enim bivakom.

Eiger. Severno steno sta preplezala Avstrijca Erich Waschack in Leo Forstenlechner 25. jul. 1950 brez bivaka v 20 urah. Švicarja sta za isto steno rabila dva bivaka.

Na Condoriri, bolivijski Matterhorn, 5850 m, se je prvi povzpel Hans Ertl.

Avstrijski znanstveniki se mude na islandskih gorah.

Letno poročilo o delovanju štajerskih alpinistov je podal naš znanec Karl Jug 8. decembra 1950 na 4. praz-

novanju ustanovitve štajerske skupine alpinistov (Hochtouristengruppe Steiermark) v Mauternu. Poročilo je sestavljeno tako, da je iz njega razvidno, koliko tur in vzponov je bilo opravljenih v posameznih gorah, ni pa razvidno, kateri odsek, a kaj šele, kateri alpinist je vzpon napravil.

Štajerski alpinisti so v 32 pogorjih opravili v l. 1950 1834 vzponov (1303 poleti, 507 pozimi, 34 v skali in ledu). Največ seveda v Hochschwabu, ker je to Gradčanom najbolj pri roki (406 vzponov), v Ennstalskih Alpah 335, od tega 342 poleti, saj je tu Gesäuse. Dalje v Wettersteinu 8, Karwendlu 19, Kaiserju 12, vse poleti. V Sextner Dolomitih štejejo 148, v Julijskih Alpah 141 vzponov (138 letnih, 3 zimske), v Savinjskih pa enega.

Bera prvenstvenih vzponov je naslednja:

Hochschwab 8 letnih in 3 zimski, Ennstalske A. 1 letni, Reisseck 2 letna, 2 zimska vzpona. Skupaj torej komaj 16. Samo graški alpinisti imajo 1206 vzponov.

Praznovanja v Mauternu se je udeležila tudi Planinska zveza Slovenije po dveh zastopnikih (Cop, Orel). Avstrijci so namreč incnoma povabili štiri, toda predsednik Košir in Lukanc se nista mogla udeležiti. Praznovanje je posrečeno združilo organizacijsko, poučno-vzgojno in zabavno vsebino. Avstrijski alpinisti na takem večeru pogloblje svoje vezi z organizacijo, navežejo stike med seboj in s skupinami sosednjih dežel (Innsbruck je zastopal W. Mariner), v prikupnem družabnem razvedrilu pa se spomnijo idealov in idej, ki jih vsebuje alpinizem. To nalogo je v občutenem nagovoru opravil sivolasi Prawda, ko je sprejemal štiri novince. Rekel je med drugim, da alpinizem, ki bi človeka samo športno oblikoval, ne bi ničesar pomenil. Alpinizem mora graditi mladino tudi v človečanskem smislu, graditi mora osebnost. Mladina mora vedeti, da prihodnost raste iz preteklosti, vsi pa so dolžni, da pridobitve iz preteklosti ohranijo in spoštujejo. Po programu, ki je vseboval resnobno sentimentalno in vedro satirično mešanico, se je razvila prosta zabava.

Tudi avstrijski ledeniki nazadujejo, kakor poroča prof. dr. R. v. Klebelsberg v reviji »Les Alpes«. Kontrolirajo petdeset ledenikov, ki so vsi izgubili precejšen del površine v letu 1949. Jeziki ledenikov so se skrajšali, nazadovanje je bilo v l. 1948 še večje, v l. 1949 pa se je pokazala cela vrsta novih znakov nazadovanja, posebno značilna so »skalnata okna« sredi ledenikov. Pri enem samem ledeniku so izračunali, da je izgubil 15,7 milj. m³ ledu v l. 1947/48.

Ista revija št. 9—10/1949 prinaša Cepeghinijev članek o 500 letnici smučí v italijanski literaturi in slikarstvu. V francoskem prevodu najdeš članek v Die Alpen 1950 št. 3. Švedski humanist Olaus Magnus je v Benetkah l. 1539 objavil veliko pomorsko karto Skandinavije s komentarjem, l. 1550 pa je v Benetkah izšlo v italijansčini delo Žige Herbersteina o Rusiji. V obeh delih in še v nekaterih drugih se poroča o smučeh oz. dolgih lesenih čevljih. Cepeghini se zavzema za mnenje, da je Torquato Tasso (1544 do 1595) v XIV. spevu »Osvobojenega Jeruzalema« z izrazom »lunghe strisce« mislil na smučí. Že Benedetti je l. 1928 zagovarjal to mnenje, saj je o njih Tasso lahko slišal ali jih celo videl, »ker so jih v 16. stoletju rabili na Kranjskem in na skrajnem severu Italije«.

Rivista Mensile del C. A. I. št. 7/8 1949 priobčuje natančen pregled ledeniških sprememb v italijanskih Alpah. Ledeniki po veliki večini povsod nazadujejo, ne samo pri nas in v Italiji, marveč tudi v Kanadi, Islandiji, Grenlandiji, na Spitzbergih, v Skandinaviji, v Pirenejih, v centralni Aziji in Afriki in v Južni Ameriki. Vzrokov ni lahko določiti. V zvezo s tem pojavom spravljajo dviganje morske gla-

dine v zadnjih 15 letih, saj se je dvignila za 1.5 cm.

ALPINISTIKA V TRSTU

Kljub negotovi politični situaciji — pravi G. Del Vecchio v svojem poročilu »Trieste e l'Alpinismo Dolomitico« v R. Mensile, letnik 1948, št. 5—6, so bili Tržačani prvi, ki so po drugi svetovni vojni uspešno nadaljevali delo in tradicije Comicija, Benedettija, Fabiana in drugih proslavljenih tržaških plezalcev v Dolomitih in Julijskih Alpah (Zahodne). Leta 1945 so Tržačani izvedli 71 vzponov, leta 1946 135, leta 1947 pa 105 in leta 1948 104 vzpone tretje do šeste težavnostne stopnje.

Tržačani so plezali med drugimi ponovitve severne stene Cime di Lavaredo, Spigolo Giallo (5 navez) direktissimo na Punto Frido (6 navez), prve ponovitve smeri Cassin v Zahodni Cimi di Lavaredo in Comicijevih smeri v Auronzu, Mulo di Lavaredo, Croda dei Toni, Campanile del Sassolungo, vse smeri pete do šeste stopnje. V poletju 1947 je znanih 16 prvenstvenih vzponov.

Aktivnost Tržačanov sega tudi v Julijske. Žal o tem nimamo podatkov. Po predvojni tržaški generaciji in po doseženih uspehih v Dolomitih sklepamo na visok nivo tržaških plezalcev. Comicijeva plezalna šola v Glinščici (Val Rosandra) je znana širom po svetu in je vzgajala številne kadre mladih plezalcev. Treba bo misliti na podobno institucijo tudi pri nas, mogoče na Turncu pod Šmarno goro ali še bolje v Iškem Vintgarju, če bomo hoteli obdržati nivo naše alpinistike v suhi skali. Komisija za alpinizem naj preko zime uvede teoretični del šole in kondicijsko predpripravo v telovadnicah.

DRŽAVNI ZAVAROVALNI ZAVOD

Z a v a r u j e

IMETJE

poslopja in premičnine proti škodi zaradi požara, eksplozije, potresa, viharja, povodnji, useda zemlje, vlomske tatvine, steklo proti razbitju, posevke in pridelke proti škodi zaradi toče, poplave in viharja, živino za primer pogina in prisilnega zakola, blago med prevozom in prometna sredstva, zakonito dolžnost jamstva.

OSEBE

za primer doživetja smrti
proti posledicam telesnih nezdod

Državni zavarovalni zavod štiti ljudsko imetje in s tem sodeluje pri socialistični preobrazbi našega gospodarstva. — Dviga življenjsko in kulturno raven delovnega človeka. — Pomaga pri izpolnjevanju nalog našega petletnega plana.

DRŽAVNO GOSPODARSKO PODJETJE

„Slovenijašport“

LJUBLJANA
TYRŠEVA CESTA 8

S SVOJIMI PODRUŽNICAMI:

MARIBOR, Gosposka 19

CELJE, Stanetova 9

JESENICE, Cankarjev trg 3

NOVO MESTO, Gl. trg 34

SOLKAN,

Ulica IX. Korpusa 158

vam nudi

fizikalne potrebščine
za vse panoge športa